

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 11. Maddesine İlişkin Rehber

Toplantı ve örgütlenme özgürlüğü

31 Ağustos 2024 tarihinde güncellenmiştir.

Yazı işleri Müdürlüğü tarafından hazırlanmıştır. Mahkeme açısından bağlayıcı değildir.

Bu rehberin tamamını veya bir kısmını tercüme etmek ve/veya basılı veya elektronik olarak çoğaltmak isteyen yayınevleri veya kuruluşlar, izin prosedürüyle ilgili bilgi almak için çevirinin çoğaltılması veya yeniden yayımlanmasına ilişkin irtibat formunu doldurmaya davet edilmektedir.

İçtihat Rehberlerinin hangi tercümelerinin halihazırda devam ettiğini öğrenmek istiyorsanız, lütfen devam eden tercüme listesine bakınız.

Bu rehberin orijinal hali İngilizce dilinde hazırlanmıştır. Rehber düzenli olarak güncellenmektedir ve en son 29 Şubat 2024 tarihinde güncellenmiştir. Bu Rehber, bazı şekli değişikliklere tabi tutulabilir.

İçtihat rehberleri, <https://ks.echr.coe.int> adresinden indirilebilir. Yayınlarla ilgili güncellemeler için, Mahkemenin Twitter hesabını(https://twitter.com/ECHR_CEDH) takip edebilirsiniz.

Bu tercüme, Avrupa Konseyi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin onayı ile yayımlanmıştır ve sadece Türkiye Cumhuriyeti Adalet Bakanlığı, İnsan Hakları Dairesi Başkanlığının sorumluluğu altındadır.

© Avrupa Konseyi/Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, 2025

İçindekiler Tablosu

İçindekiler Tablosu	3
Okuyuculara Notlar	5
I. Toplantı özgürlüğü	6
A. Barışçıl bir şekilde toplanma özgürlüğü ile bu hakkın ifade özgürlüğü hakkı ile bağlantısının önemi ..	6
B. Sözleşme'nin 9, 10 ve/veya 11. maddeleri kapsamındaki şikâyetlerin sınıflandırılması	7
1. Dini toplantılar: 9 ve 11. maddeler	7
2. Bir ifade olarak toplantı ve bir fikrin toplantı sırasında ifade edilmesi: 10 ve 11. maddeler	7
C. Toplantı hakkının kapsamı	8
1. Toplantı şekilleri ve türleri	9
2. Toplantı mekânı özgürlüğü	10
3. Barışçıl toplantı	10
D. Pozitif yükümlülükler	12
1. Bir toplantının barışçıl şekilde gerçekleştirilmesini sağlama yükümlülüğü	12
2. Muhalif gösteriler	12
E. Toplantı özgürlüğü hakkının kısıtlanması.....	13
1. Toplantı özgürlüğü hakkının kullanılmasına yönelik müdahaleler.....	13
2. Kısıtlamaların haklı gerekçeleri	14
a. Kanunla öngörülmeye.....	14
b. Meşru amaç 15	
c. Demokratik bir toplumda gereklilik	16
i. Bir toplantı sırasında dile getirilen görüşlerin içeriğine dayalı olarak yapılan müdahale konusunda tanınan kısıtlı takdir yetkisi	17
ii. Genel bir toplanma yasağı konusunda tanınan kısıtlı takdir yetkisi	18
iii. Olağan hayatın ve trafiğin kasten kesintiye uğratılmışı eyleminin cezalandırılması konusunda tanınan geniş takdir yetkisi	18
iv. Caydırıcı etki	18
v. Yaptırımlar – nitelik ve ağırlık	19
vi. Dağıtma ve güç kullanımı	20
F. Ön bildirim ve izin prosedürleri	21
1. Ön bildirim ve izin prosedürlerinin amacı.....	21
2. Kanuna aykırı toplantı.....	21
3. Anlık toplantı.....	22
G. Menfur davranışlar	23
II. Örgütlenme özgürlüğü	24
A. Demokratik bir toplumda örgütlenme özgürlüğü hakkının önemi	24
B. Sözleşme'nin 9 ve 10. maddeleriyle bağlantı.....	24
C. Örgütlenme özgürlüğü hakkının kapsamı ve içeriği.....	25
1. Örgütlenme kavramı	25
2. Kamu hukukuna tabi kuruluşlar, meslek kuruluşları ve zorunlu üyelik	25
3. Dernek kurma ve derneğin yasal olarak tanınması.....	26

4. Derneklerin özerkliği, iç yönetimi ve üyeliği	27
5. Negatif örgütlenme özgürlüğü	27
D. Örgütlenme özgürlüğüne ilişkin kısıtlamalar	28
1. Kanunla öngörülmüş olma	28
2. Meşru amaç	29
3. Demokratik bir toplumda gereklilik	29
a. Mahkemenin yapacağı incelemenin kapsamı	30
b. Müdahalenin şiddeti ve orantılılık gerekliliği	30
E. Belirli örgütlenme türleri	32
1. Siyasi partiler	32
a. Kaydın reddedilmesi ve kapatılma	32
b. Finansman ve denetimler	35
2. Azınlık dernekleri	35
3. Dini dernekler	37
F. Pozitif yükümlülükler	38
III. Sendika kurma ve sendikalara üye olma özgürlüğü	40
A. Sendika haklarının kapsamı	40
B. Temel unsurlar ve Mahkemenin yaklaşımı	41
C. Kaydetmeyi reddetme	41
D. Yapıtlar ve caydırıcı unsurlar	42
E. Sendikaya katılmama hakkı	42
F. Sendikaların iç işlerini düzenleme ve üyelerini seçme hakkı	43
G. Toplu müzakere hakkı	44
H. Grev hakkı	44
I. Pozitif yükümlülükler ve takdir payı	45
IV. Silahlı kuvvetler, polis ve kamu idareleri mensuplarına getirilen kısıtlamalar	46
A. Devlet idaresi	47
B. Polis	48
C. Silahlı kuvvetler	48
Alıntılanan davaların listesi	50

Okuyuculara Notlar

Bu Rehber, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ("Mahkeme", "Avrupa Mahkemesi" veya "Strazburg Mahkemesi") tarafından verilen temel kararlar hakkında hukuk uygulayıcılarına bilgi sağlamak amacıyla Mahkeme tarafından yayımlanan İçtihat Rehberleri serisinin bir parçasıdır. Bu özel Rehberde, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin ("Sözleşme" veya "Avrupa Sözleşmesi") 11. maddesine ilişkin içtihatlar incelenmekte ve özetlenmektedir. Okuyucular, bu kapsamda bu alandaki temel ilkeleri ve ilgili emsal kararları bulacaklardır.

Alıntılanan içtihatlar, emsal, önemli ve/veya yakın tarihli kararlar arasından seçilmiştir.*

Mahkemenin kararları, sadece Mahkeme önüne getirilen davaları hükme bağlama işlevi görmekle kalmayıp; aynı zamanda daha genel olarak, Sözleşme'yle tesis edilen kuralları açıklığa kavuşturmaya, korumaya ve geliştirmeye de yardımcı olmakta; böylelikle Devletlerin, Sözleşmeci Taraflar sıfatıyla üstlenmiş oldukları taahhütleri yerine getirmelerine katkıda bulunmaktadır (*İrlanda/Birleşik Krallık*, 18 Ocak 1978, § 154, Seri A no. 25 ve daha yakın tarihli *Jeronovičs/Letonya* [BD], no. 44898/10, § 109, 5 Temmuz 2016).

Dolayısıyla, Sözleşme ile kurulan sistemin görevi, kamu politikası alanına giren konularda kamu yararına karar vermek ve böylece insan haklarının korunmasına ilişkin standartları yükseltmek ve insan hakları alanındaki içtihatları Sözleşme Devletlerinin oluşturduğu topluluğun tümünde yaymaktır (*Konstantin Markin/Rusya* [BD], 30078/06, § 89, AİHM 2012). Bu bağlamda, Mahkeme, Sözleşme'nin rolünün insan hakları alanında "Avrupa kamu düzeninin anayasal belgesi" olduğunu vurgulamıştır (*Bosphorus Hava Yolları Turizm ve Ticaret Anonim Şirketi/İrlanda* [BD], no. 45036/98, § 156, AİHM 2005-VI ve daha yakın tarihli *N.D. ve N.T./İspanya* [BD], no. 8675/15 ve 8697/15, § 110, 13 Şubat 2020).

İkincilik ilkesi, yakın zamanda, Sözleşme'ye Ek 15 No.lu Protokol ile Sözleşme'nin Başlangıç kısmı kapsamına alınmıştır. Bu ilke ile, insan haklarının korunması konusunda "Sözleşme'ye Taraf Devletler ile Mahkeme arasında paylaşımlı sorumluluk" getirilmektedir ve ulusal makamlar ve mahkemeler Sözleşme'de ve Sözleşme'ye Ek Protokollerde tanımlanan hak ve özgürlüklerin tam etkili olacağı şekilde iç hukuku yorumlamalı ve uygulamalıdır (*Grzşda/Polonya* [BD], § 324).

Bu Rehberde, alıntılanan Sözleşme ve Ek Protokollerinin her bir maddesine ilişkin anahtar kelimelere atıflar yapılmaktadır. Her bir davada ele alınan hukuki konular, doğrudan Sözleşme ve Ek Protokoller metninden alınan (pek çok davada) terimler dizininden seçilen *Anahtar kelimeler listesinde* özetlenmektedir.

Mahkemenin içtihatlarının yer aldığı *HUDOC veri tabanı*, anahtar kelime ile arama yapılmasına imkân vermektedir. Anahtar kelimelerle arama, benzer hukuki içeriğe sahip grup halindeki belgelere erişim imkânı sağlamaktadır (Mahkemenin her bir davadaki gerekçeleri ve tespitleri, anahtar kelimelerle özetlenmektedir). Her bir davanın anahtar kelimelerine, HUDOC'ta Dava Bilgileri düğmesine tıklayarak erişim sağlanabilir. HUDOC veri tabanı ve anahtar kelimelerle ilgili daha fazla bilgi için, lütfen bkz. *HUDOC kullanım kılavuzu*.

. Alıntılanan içtihat, Mahkemenin ve Avrupa İnsan Hakları Komisyonu'nun resmi dillerinden herhangi birinde veya her ikisinde de (İngilizce veya Fransızca) yayımlanmış olabilir. Aksi belirtilmediği takdirde, tüm atıflar, Mahkemenin bir Dairesi tarafından verilen esas hakkında bir karar ile alakalıdır. "(k.k.)" kısaltması, alıntının kabul edilebilirlik hakkında bir karara ait olduğunu ve "[BD]" kısaltması, davanın Büyük Daire tarafından görüldüğünü göstermektedir. Bu güncellemenin yayımlandığı tarihte henüz kesinleşmemiş olan Daire kararları, yıldız işaretiyle () belirtilmiştir.

I. Toplantı özgürlüğü

Sözleşme'nin 11 maddesi

"1. Herkes barışçıl olarak toplanma ve örgütlenme hakkına sahiptir. Bu hak, çıkarlarını korumak amacıyla başkalarıyla birlikte sendikalar kurma ve sendikalara üye olma hakkını da içerir.

2. Bu hakların kullanılması, yasayla öngörülen ve demokratik bir toplum içinde ulusal güvenliğin, kamu güvenliğinin korunması, kamu düzeninin sağlanması ve suç işlenmesinin önlenmesi, sağlığın veya ahlakın veya başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması için gerekli olanlar dışındaki sınırlamalara tabi tutulamaz. Bu madde, silahlı kuvvetler, kolluk kuvvetleri veya devlet idaresi mensuplarıncaya yukarıda anılan haklarını kullanılmasına meşru sınırlamalar getirilmesine engel değildir."

HUDOC anahtar kelimeleri

Barışçıl toplantı özgürlüğü (11,1) – Örgütlenme özgürlüğü (11, 1) – İşçi sendikası kurma ve katılma (11,1) – İşçi sendikasına katılmama (11, 1) – Üyelerin çıkarları (11, 1)

Müdahale (11, 2) – Hukuk tarafından öngörülen (11, 2): Erişilebilirlik (11, 2); Öngörülebilirlik (11, 2); Kötüye kullanımı engellemeye yönelik güvenceler (11, 2) – Demokratik bir toplumda gereklilik (11, 2): Ulusal güvenlik (11, 2); Kamu güvenliği (11, 2); Kargaşanın önlenmesi (11, 2); Suçun engellenmesi (11, 2); Sağlığın korunması (11, 2); Ahlakın korunması (11, 2); Başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması (11, 2) – Silahlı kuvvetlerin üyeleri (11, 2) – Polis memurları (11, 2) – İdarenin üyeleri (11, 2)

A. Barışçıl bir şekilde toplanma özgürlüğü ile bu hakkın ifade özgürlüğü hakkı ile bağlantısının önemi

1. Barışçıl toplanma hakkı bir demokratik toplumda bulunan temel bir hak olup tıpkı ifade özgürlüğü gibi bu toplumun temel taşlarından bir tanesidir. Bu nedenle, bu hak dar bir anlamda yorumlanmamalıdır (*Djavit An/Türkiye*, 2003, § 56; *Kudrevičius ve Diğerleri/Litvanya* [BD], 2015, § 91).
2. Bu hakkın temel niteliği göz önünde bulunduran Mahkeme başvuranların "ciddi bir dezavantaja" uğramadığına ilişkin itirazları kabul etmek ve Sözleşme'nin 35 § 3 (b) maddesine atıfta bulunarak 11. madde kapsamındaki şikâyetleri reddetme konularında tereddüt sergilemektedir (*Berladir ve Diğerleri/Rusya*, 2012, § 34; *Öğrü/Türkiye*, 2017, § 18). Ancak, Mahkeme, başvuranın yasaklanan mitingi planlanan tam süresi olan yaklaşık dört saat boyunca gerçekleştirebildiği ve yalnızca oldukça makul bir para cezasına (39 avro) çarptırıldığı durumda önemli bir dezavantaj yaşamadığını tespit etmiştir. Başvuran, bu miktarın önemli bir tutar olduğunu iddia etmemiştir ve bu cezanın, başvuranın toplantı özgürlüğünden yararlanma hakkı üzerinde herhangi bir "caydırıcı etki" yarattığı söylenemez (*Boronenkov/Ukrayna* (k.k.), §§ 17-23).
3. Sözleşme'nin 11. maddesinde öngörülen toplantı ve örgütlenme özgürlüğünün amaçlarından biri fikirlerin ve bu fikirleri ifade etme özgürlüğünün korunmasıdır (*Özgürlük ve Demokrasi Partisi (ÖZDEP)/Türkiye*[BD], 1999, § 37).
4. Sözleşme'nin 11. maddesinin, özerk bir rolü ve ayrı bir uygulama alanı bulunmasına karşın, Sözleşme'nin 10. maddesi ışığında da değerlendirilmesi gerekir. Sözleşme'nin 10. maddesi kapsamında, toplantı özgürlüğünü kullanma amacı (*Ezelin/Fransa*, 1991, § 37) halka açık tartışma için bir mekanın sağlanması ihtiyacı ve protestonun açıkça ifade edilmesinin yanı sıra kişisel fikirlerin ifade edilmesini de içermektedir (*Éva Molnár/Macaristan*, 2008, § 42).
5. Sözleşme'nin 10 ve 11. maddesi arasındaki bağ; özellikle, bir gösteriye katılanların veya bir örgütün üyelerinin görüşleri yahut dile getirdikleri beyanlar nedeniyle barışçıl toplanma hakkına yetkililer tarafından yapılan müdahalenin mevcut olduğu durumlarda gündeme gelmektedir (*Primov ve Diğerleri/Rusya*, 2014, § 92; *Stankov ve Ilinden Birleşik Makedonya Örgütü/Bulgaristan*, 2001, § 85).

B. Sözleşme'nin 9, 10 ve/veya 11. maddeleri kapsamındaki şikâyetlerin sınıflandırılması

1. Dini toplantılar: 9 ve 11. maddeler

6. Toplantı, öncelikle dini bir nitelikte ise toplantı Sözleşme'nin 9 ve 11. maddelerinin ikisini de ilgilendirebilir. İbadetin bir kamu parkında gerçekleştirilmesine izin vermeme eylemi, söz konusu toplantının kamu alanında gerçekleştirilmesinin amaçlanması dolayısıyla Sözleşme'nin 9. maddesi göz önünde bulundurularak Sözleşme'nin 11. maddesi kapsamında incelenir ve toplantılar için tesis edilen kurallar kapsamına girer(*Barankevich/Rusya*, 2007, § 15; *Rusya'daki Krishna Bilinci Topluları Merkezi*, 2021, § 46)). Fakat özel bir mülkte ya da kiralanmış bir mülkte gerçekleştirilen dini bir toplantıya karşı müdahalenin yapılmasına ilişkin bir şikâyet ise sadece Sözleşme'nin 9. maddesi yönünden incelenir (*Kuznetsov ve Diğerleri/Rusya*, 2007, § 53; *Krupko ve Diğerleri/Rusya*, 2014, § 42; *Yehova Şahitleri Gldani Cemaatinin Üyeleri ve Diğerleri/Gürcistan*, 2007, §§ 143-144). Ayrıca, dini bir örgüt olan başvuranın ibadet yerini inşa etmek amacıyla planlama yapmasına, belediye başkanı tarafından veya yargı kararları ile izin verilmeyen bir davada, Mahkeme, ilgili şikâyetleri 11. madde ışığında yorumlamak suretiyle 9. madde kapsamında incelemeye karar vermiştir (*Bulgaristan'daki Yehova'nın Şahitleri Dini Tarikatı/Bulgaristan*, 2020, § 80)¹.

7. Sadece dini ibadetini alenen açığa vurduğu bir dini ayine katılması dolayısıyla terör ile mücadele mevzuatı kapsamında başvurana verilen mahkûmiyeti ilgilendiren bir davada Mahkeme, söz konusu durumun davadaki başvuranın dayandığı Sözleşme'nin 7, 9 ve 11. maddeleri de dâhil olmak üzere çeşitli maddeler kapsamında incelenebileceğini tespit etmiştir. Ancak, Mahkeme, bu davada gündeme getirilen temel sorunun sadece Sözleşme'nin 9. maddesi kapsamında değerlendirilmesi gerektiği kanaatine varmıştır (*Güler ve Uğur/Türkiye*, 2014, §§ 12 ve 26).

2. Bir ifade olarak toplantı ve bir fikrin toplantı sırasında ifade edilmesi: 10 ve 11. maddeler

8. Bir şikâyetin Sözleşme'nin 10 ya da 11. maddesi veya ikisi kapsamında da değerlendirilip değerlendirilmeyeceği konusu bu davanın kendine has koşullarına ve başvuranın şikâyetlerinin esasına bağlıdır (*Women On Waves ve Diğerleri/Portekiz*, 2009, § 28; *Bumbes/Romanya*, 2022, § 69; *Ete/Türkiye*, 2022, § 17). Söz konusu olayın bir "toplantı" teşkil etmemesi ya da söz konusu toplantının "barışçıl" olmaması dolayısıyla Sözleşme'nin 11. maddesinin kapsamında incelenmeyen bir olay hakkındaki şikâyetler, 11. madde göz önünde bulundurularak 10. madde kapsamında incelenmektedir (*Steel ve Diğerleri/Birleşik Krallık*, 1998, §§ 92 ve 113, bu davalarda Mahkeme soruların ikisini de cevaplamamıştır). Resmi mülklere yetkisiz ve zorla giriş şeklinde gerçekleşen bir protesto eylemi Sözleşme'nin 11. maddesi ışığında yorumlanan Sözleşme'nin 10. maddesi kapsamında korunan bir ifade şeklini teşkil edebilir(*Taranenko/Rusya*, 2014, § 69).

9. Mahkeme, bir toplantıda yer almanın, sadece kendi fikrini ifade etme amacı değil aynı zamanda bu ifade etme eylemini diğerleriyle beraber gerçekleştirme amacı taşıdığı gerçeğine önem atfetmektedir (*Primov ve Diğerleri/Rusya*, 2014, § 91). Dolayısıyla, sadece tek bir katılımcının olduğu gösteriler önemli görüldüğü takdirde Sözleşme'nin 11. maddesi çerçevesinde tesis edilen genel ilkeler göz önünde bulundurularak Sözleşme'nin 10. maddesi kapsamında incelenir (*Novikova ve Diğerleri/Rusya*, 2016, § 91). Kamusal bir alanda bireysel bir gösteri olarak planlanmış olan ancak iki kişinin daha katılımıyla gerçekleştirilen beş günlük açlık grevinin, 11. madde kapsamında "barışçıl toplantı" kavramı kapsamına girdiği tespit edilmiştir (*Dianova ve Diğerleri/Rusya*, § 63).

10. Yaklaşık otuz kişilik bir grubun resmi binalarda kendilerini kilitleyerek, slogan atarak ve pencerelerden bildiri dağıtarak gerçekleştirdikleri bir protesto eylemi, 10. madde kapsamında incelenmiştir (*Yezhov ve Diğerleri/Rusya*, 2021, § 27). Bir toplantıya katılmaları amacıyla insanlara çağrıda bulunulması Sözleşme'nin

¹ Bk. 9. Madde Rehberi- Din Özgürlüğü, Bölüm I.E

10. Maddesi kapsamına girmektedir ve gerekli görüldüğünde 11. madde kapsamında da yorumlana bilir (*Elvira Dmitriyev/Rusya*, 2019, § 66).

11. Bir toplantı sırasında gerçekleştirilen şiddet içermeyen eylemler Sözleşme'nin 11. maddesi tarafından güvence altına alınmaktadır. Her ne kadar Mahkeme kasti olarak trafiğin ve olağan hayatın akışını engellemek amacıyla yollara barikat kurulması ve diğer fiziki eylemlerin Sözleşme'nin 11 maddesi tarafından güvence altına alınan barışçıl toplantı hakkının esasında mevcut olmadığını belirtse de (*Kudrevičius ve Diğerleri/Litvanya*, [BD], 2015, § 97), söz konusu eylemler Sözleşme'nin 11. maddesinde öngörülen şartlar kapsamında değerlendirilmiştir (*Barraco/Fransa*, 2009, § 39; *Lucas/Birleşik Krallık*, (k.k.), 2003). Bir gösteri sırasında bir duvara pankart asılması eylemi ve her ne kadar kanunca öngörülen bir yasağın mevcut olmasına rağmen adli binaları yakınında basına beyanda bulunma eylemi (*Öğrü/Türkiye*, 2017, § 13), sadece Sözleşme'nin 11. maddesi yönünden incelenmiştir (*Akarsubaşı ve Alçıçek/Türkiye*, 2018, §§ 31-33; benzer eylemlerin pencereden siyasi bildirimler atma eylemiyle birlikte gerçekleştirildiğinde 10. madde kapsamında incelendiği *Olga Kudrina/Rusya* (2021, § 49) davası ile karşılaştırınız). Benzer bir şekilde, birbiri ile bağlantılı olan basın toplantısı, geçit törenleri ve oturma eylemleri de dâhil olan eylemler dizisi Sözleşme'nin 11. maddesi kapsamında incelenmiştir (*Hakim Aydın/Türkiye*, 2020, § 50). *Ekrem Can ve Diğerleri/Türkiye* (2022) davasında, adliye binasında başvuruların pankart açtıkları, slogan attıkları ve bildiri attıkları, dolayısıyla önemli bir kamu hizmetinin aksamasına neden oldukları, yani adaletin düzgün şekilde tesis edilmesine engel oldukları eylem (§ 91) 10. madde ışığında 11. madde kapsamında incelenmiştir. Mahkeme, başvuruların şikâyetinin sadece açıklama yapmalarına engel olunması hususuyla ilgili olmadığını, esasen binadan çıkarılmalarıyla neticelenen polis müdahalesiyle ilgili olduğunu belirtmiştir (§ 68). Gösteri sırasında atılan sloganların ve taşınan pankartların içeriği dolayısıyla ceza verilmesi, 11. madde kapsamında barışçıl toplantı özgürlüğü hakkına yönelik bir müdahale olarak değerlendirilir (*Kemal Çetin/Türkiye*, 2020, § 26).

12. Diğer bir taraftan belirli faaliyetleri engelleyen eylemler Sözleşme'nin 10. maddesi ya da 10. ve 11. maddelerin ikisinin de kapsamında incelenmiştir. Bu nedenle, fiziksel olarak bir avın veya yol yapımının engellenmesi amacıyla protesto yapılması Sözleşme'nin 10. maddesi kapsamında bir fikrin ifade edilmesi eylemi olarak değerlendirilmiştir (*Steel ve Diğerleri/Birleşik Krallık*, 1998, § 92). Balina avını engelleyecek şekilde botlarını manevra yapan Greenpeace aktivistleri tarafından açılan bir davada, Mahkeme başvuruların Sözleşme'nin 10 ve 11. maddelerine dayanabileceği varsayımına dayansa da söz konusu durumlarda şikâyetin hükümlerden birisinin veya ikisinin kapsamında incelemenin gerekli olmadığı kanaatine varmıştır (*Drieman ve Diğerleri/Norveç*, (k.k.), 2000)². Diğer taraftan, bir eylem türü olarak Parlatmentonun çalışmasına engel olmak amacıyla düzenlenen bir gösteri, olayın niteliği ve maksadı dikkate alınarak, tek başına 11. madde kapsamında incelenmiştir (*Makarashvili ve Diğerleri/Gürcistan*, 2022, § 92). Benzer şekilde, bir gecekondunun tahliye edilmesine yönelik duyurulan karara karşı düzenlenen ve engelleyici ancak şiddet içermeyen bir protesto da Sözleşme'nin 11. maddesi kapsamında incelenmiştir (*Laurijsen ve Diğerleri/Hollanda*, 2024, §§ 54-59).

C. Toplantı hakkının kapsamı

13. Önemi göz önünde bulundurulduğunda toplantı hakkı dar bir anlamda yorumlanmamalıdır (*Kudrevičius ve Diğerleri/Litvanya*, [BD], 2015, § 91; *Taranenko/Rusya*, 2014, § 65). Mahkeme, bu hakkın dar olarak yorumlanmasının önüne geçilmesi amacıyla toplanma kavramını tanımlamaktan veya bu kavramı tanımlayacak kriterleri enine boyuna listelenmekten kaçınmıştır (*Navalnyy/Rusya*, [BD], 2018, § 98).

14. "Toplantı" kavramı ve özellikle ulusal yasal düzenlemelere konu olmayan toplanmalar; herhangi bir bildirim veya yetkilendirmeye ihtiyaç duyup duymadığına ya da bu tür usullerden muaf tutulup tutulmadıklarına bakılmaksızın kendiliğinden gerçekleşmektedir. Bu nedenle, Mahkeme Sözleşme'nin 11. maddesinin, başvuranın söz konusu toplu yürümenin yürürlükte bulunan ulusal hukuk kapsamında bildirim tabi olan bir "yürüyüş" veya "toplantı" olarak değerlendirmedeği ve bir grup kişinin siyasi bir mesaj vermek amacıyla koordineli ve kasıtlı bir şekilde barışçıl "yürümesi" eylemine uygulanabileceğini tespit etmiştir (*Navalnyy/Rusya*, [BD], 2018, § 108). Benzer şekilde, Mahkeme, başvuranın "birden kalabalıklaşan

² Ayrıca bk. Toplu Eylemlere İlişkin Rehber, Bölüm II.A.

insan grubu (flash mob)" olarak tanımladığı toplantıyı, Sözleşme kapsamındaki "toplantı" özerk tanımına atfen, iç hukukta (*Obote/Rusya*, 2019, § 35) belirtilen "kamuya açık etkinlik" veya " durarak gerçekleştirilen gösteri" kavramları altında yer alıp almamasına bakılmaksızın bir toplantı olarak değerlendirilebileceği kanaatine varmıştır.

15. Toplantı özellikle katılımcıların ortak bir amaç taşıması ile tanımlanır ve kamu binasına girmek için sıraya girmek gibi her bireyin farklı bir amaç taşıdığı rastgele toplaşmalardan farklıdır. Bu nedenle, adliye önünde siyasi bir nitelikte olan ceza davası duruşmasına katılmak için bekleyen aktivist grupları, söz konusu bireylerin bu duruşmanın kamu önemi taşıdığını ve bireysel olarak bu hususla ilgili olduklarını ifade etme amaçları taşımaları dolayısıyla "toplantı" kavramı kapsamında değerlendirilir. Mahkeme, kasıtsız toplanmaların, yoldan geçen herhangi birinin kazara gösteriye karıştığı veya bu şahsın gösteri katılımcılarından biri olarak düşünüldüğü durumlardan farklı olduğunu belirtmektedir (*Navalnyy/Rusya*, [BD], 2018, § 110).

16. Ulusal hukuka açıkça aykırı bir şekilde olsa dahi mülklerin uzun bir süre boyunca barışçıl bir şekilde işgal edilmesi eylemi "barışçıl toplantı" kapsamında değerlendirilebilir (*Cisse/Fransa*, 2002, §§ 39-40; *Tuskiya ve Diğerleri/Gürcistan*, 2018, § 73; *Annenkov ve Diğerleri/Rusya*, 2017, § 123).

17. Her ne kadar bir toplantının olduğu aşikar olsa da belirli bir başvuranın Mahkeme nezdinde söz konusu bu toplantıya katıldığını reddetmesi halinde Sözleşme'nin 11. maddesinin kabul edilebilirliği sorgulanabilir. Başvuranların barışçıl toplantı özgürlüğünün kullanılması ile başvurular aleyhinde alınan tedbirler arasında açık ve kabul edilmiş bir bağ olmalıdır (*Navalnyy ve Yashin/Rusya*, 2014, § 52). Mahkeme, böyle bir bağlantının kurulmasında başvuranın ilk niyetini, başvuranın toplantıya ne derece katıldığını ve ulusal mahkemeler ile Mahkeme önünde yapılan savunmaların içeriğini göz önünde bulundurur (*Agit Demir/Türkiye*, 2018, § 68; *Navalnyy/Rusya*, [BD], 2018, §§ 109-111; *Zulkuf Murat Kahraman/Türkiye*, 2019, § 45, *Obote/Rusya*, 2019, § 35; *Kazan/Türkiye*, 2023, § 56). Başvuranın bir toplantıya katılması dolayısıyla cezalandırılması, tek başına, eğer başvuran mütemadiyen bir katılımcı ile karıştırıldığını iddia ediyorsa, Sözleşme'nin 11. maddesi kapsamında bir şikâyetin öne sürülmesi için yeterli değildir (*Kasparov ve Diğerleri/Rusya*, 2013, § 72). Sözleşme'nin 11. maddesinin bir gösteriyi sadece izleyen kişiler yönünden uygulanabileceği tespit edilebilir (örn; bk. *Galstyan/Ermenistan*, 2007, § 100); ancak, bu kişilerin, sırf olayları izlemek amacıyla toplantıda bulunmalarının barışçıl toplantı özgürlüğü hakkının kullanımı olarak değerlendirilebileceği konusunda ikna edici bir açıklama yapmaları gerekir (*Shmorgunov ve Diğerleri/Ukrayna*, 2021, § 487).

18. Her ne kadar bugüne kadar toplantı özgürlüğüne ilişkin negatif hakka dair herhangi bir dava bulunmasa da Mahkemenin içtihadından, bir toplantıya katılmaya zorlanmama hakkının olduğu sonucuna varılabilir (*Sørensen ve Rasmussen/Danimarka*, [BD], 2006, § 54; *Novikova ve Diğerleri/Rusya*, 2016, § 91).

1. Toplantı şekilleri ve türleri

19. Bu hak, toplantının durarak gerçekleştirilmesinin ya da yürüyerek gerçekleştirilmesine bakılmaksızın hem özel toplantıları hem de kamu alanların da gerçekleştirilen toplantıları kapsamaktadır. Bireysel katılımcılar ya da toplantıyı düzenleyen şahıslar bu haktan faydalanabilir (*Kudrevičius ve Diğerleri/Litvanya*, [BD], 2015, § 91; *Djavit An/Türkiye*, 2003, § 56).

20. Sözleşme'nin 11. maddesinin temel amacının barışçıl siyasi gösterileri ve demokratik süreçlere katılma haklarını güvence altına almak olmasına rağmen 11. maddenin sadece bu tür toplantılar ile kısıtlanması yönünde yapılan dar bir yorumlama kabul edilemezdir. Aynı şekilde, Sözleşme'nin 10. maddesinde belirtilen ifade özgürlüğünün siyasi nitelik ile kısıtlamak da oldukça dar bir yorumlama teşkil edecektir (*Friend, the Countryside Alliance ve Diğerleri/Birleşik Krallık*, (k.k.), 2009, § 50). Dolayısıyla, Sözleşme'nin 11. maddesi, temelde sosyal nitelikte(özel bir kafede gerçekleştirilen toplantıya yapılan polis müdahalesine ilişkin olarak, *Emin Huseynov/Azerbeycan*, 2015, § 91; başvuranın iki toplumlu toplantılara katılmak için Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'ne girmek amacıyla "yeşil hattı" geçmesine yetkililerin izin vermemesine ilişkin olarak: *Djavit An/Türkiye*, 2003, § 60) kültürel nitelikte (*The Gypsy Council ve Diğerleri/Birleşik Krallık* (k.k.), 2002; ve dini ile manevi nitelikte (, *Barankevich/Rusya*, 2007, § 15) olan toplantılara da uygulanabileceği tespit edilmiştir. Resmi toplantılar, özellikle de meclis oturumları da 11. madde kapsamına girmektedir (*Forcadell i lluis/İspanya* (k.k.), 2019, § 24).

2. Toplantı mekânı özgürlüğü

21. Toplantı özgürlüğü hakkı, Sözleşme'nin 11. maddesinin 2. fıkrasında tesis edilen süre sınırı dâhilinde toplantının zamanını, yerini ve toplantının nasıl yürütüleceğini seçme hakkını da kendi içinde barındırmaktadır (*Sáska/Macaristan*, 2012, § 21). Dolayısıyla, toplantının yapılacağı yerin katılımcılar için önem teşkil ettiği durumlarda, söz konusu toplantı yerinin değiştirilmesini öngören bir karar Sözleşme'nin 11 maddesi kapsamındaki toplantı özgürlüğüne yapılan bir müdahale teşkil edebilir (*Ilinden Birleşik Makedonya Örgütü ve Ivanov/Bulgaristan*, 2005, § 103; *Lashmankin ve Diğerleri/Rusya*, 2017, § 405; *Mustafa Hajili ve Diğerleri/Azerbaycan*, 2022, § 65).

22. Ancak, Sözleşme'nin 10. maddesi ve dolaylı olarak 11. maddesi bu hakkın kullanılabilmesi için herhangi bir toplantı mekânı özgürlüğü hakkı tanımamaktadır. Özellikle, bu hak özel mülke girme hakkını veya devlet daireleri ya da üniversite mülkleri gibi kamuya ait mülklere girme hakkını otomatik olarak öngörmemektedir (*Appleby ve Diğerleri/Birleşik Krallık*, 2003, § 47; *Taranenko/Rusya*, 2014, § 78; *Tuskia ve Diğerleri/Gürcistan*, 2018, § 72; *Ekrem Can ve Diğerleri/Türkiye*, 2022, § 91). Ayrıca, Sözleşme'nin 11. maddesi birisinin kendi isteği ile kamu parkları gibi herhangi bir yere protesto kampı kurma hakkını da güvence altına almamaktadır. Fakat bu tür geçici yerleşkeler Sözleşme'nin 10 § 2 maddesinde öngörülen şartlara uyan kısıtlamalar temelinde bazı şartlar altında siyasi bir ifade olarak değerlendirilebilir (*Frumkin/Rusya*, 2016, § 107).

23. Bu tarz kamu gösterilerinin belirli yerlerde yapılmasının aşağıdaki gerekçelerle kısıtlanması halinde bu kısıtlama Sözleşme'nin 11. maddesi ile uyumlu olacaktır: kamu gösterilerine, güvenlik gerekçeleri nedeniyle (*Rai ve Evans/Birleşik Krallık*, (k.k.), 2009) veya söz konusu toplantı konumunun adliye yakın olması, bu nedenle belirli bir davadaki yargı sürecinin dış etkilerden korunması ve davalara taraf olan şahıslar dâhil olmak üzere diğerlerinin hakları korunması amacı taşıyan kısıtlamaların getirilmesi. Ancak, bu yasak söz konusu amaçlara ulaşılırken oldukça dar bir şekilde belirlenmelidir (*Lashmankin ve Diğerleri/Rusya*, 2017, § 440; *Öğrü/Türkiye*, 2017, § 26).

3. Barışçıl toplantı

24. Sözleşme'nin 11. maddesi sadece "barışçıl toplantı" hakkını güvence altına almaktadır. Barışçıl toplantı kavramı, bir gösteriyi düzenleyenlerin ya da bu gösteriye katılanların şiddet içerikli amaçlar güttüğü gösterileri kapsamamaktadır. Sözleşme'nin 11. maddesinde öngörülen güvenceler, bu nedenle, toplantıyı düzenleyenlerin ve katılımcıların şiddete teşvik etme ya da demokratik bir toplumun temellerini ret eden niyetleri taşıdığı durumlar hariç tüm toplantılara uygulanmaktadır (*Kudrevičius ve Diğerleri/Litvanya*, [BD], 2015, § 92).

25. Bir toplantının "barışçıl" olup olmadığı, şikâyetlerin niteliğine ve altta yatan olgulara bağlı olarak Sözleşme'nin 11. maddesinin uygulanabilirliği açısından (*Kudrevičius ve Diğerleri/Litvanya*, [BD], 2015, §§ 97-99) ya da bir müdahalenin mevcut olup olmaması (*Primov ve Diğerleri/Rusya*, 2014, §§ 93-103) açısından değerlendirilebilir veya iki husus da bir bütün olarak değerlendirilebilir (*Gülcü/Türkiye*, 2016, §§ 92-93 ve 97; *Yaroslav Belousov/Rusya*, 2016, §§ 168-172). Uygulanabilirliğin kabul edilebilirlik aşamasında ele alındığı *Primov ve Diğerleri/Rusya* davası (2014, §§ 99 ve 156) hariç olmak üzere yukarıda anılan davaların tümünde uygulanabilirlik, davanın esaslarının incelendiği aşamada değerlendirmeye alınmaktadır. Bu haliyle bir toplantının barışçıl olup olmadığı hususuna ilişkin değerlendirme, başvuranın davranışlarının değerlendirilmesinden ayrı bir şekilde ele alınır. Söz konusu bu değerlendirme, hakkında şikâyette bulunulan tedbirlerin "demokratik bir toplumda gerekli" olup olmadığının tespit edilmesi amacıyla gerçekleştirilen orantılılık incelemesinin bir parçası olarak yapılır.

26. Toplantıyı düzenleyen şahısların şiddet içerikli niyet ile hareket ettiğini kanıtlama sorumluluğu ulusal yetkililere aittir (*Hristiyan Demokratik Halk Partisi (Christian Democratic People's Party)/Moldova (no. 2)*, 2010, § 23).

27. Bir toplantının, toplantıyı düzenleyen şahısların kontrolü dışında gelişen olayların bir sonucu olarak düzensizlikle sonuçlanması konusunda gerçek bir riskin mevcut olmasına rağmen, bu toplantı halen Sözleşme'nin 11 § 1 maddesi kapsamında değerlendirilir ve dolayısıyla bu toplantıya getirilen herhangi bir kısıtlama aynı hükmün 2. fıkrasında öngörülen şartlar ile uyumlu olmak zorundadır (*Schwabe ve*

M.G./Almanya, 2011, § 103).

28. Gösterinin bir parçası olarak trafik akışının engellenmesi eylemi, kendi başına, barışçıl olan bir eylem olarak değerlendirilir. Modern toplumlarda toplantı özgürlüğünün kullanılması çerçevesinde alışılmamış bir olay olmamasına rağmen, başkalarının gerçekleştirdiği faaliyetlerin ciddi bir şekilde aksatmak amacıyla kasti olarak trafiği ve hayatın olağan akışını fiziksel olarak engellenmesi eylemi Sözleşme'nin 11 maddesi kapsamında korunan özgürlüğün temelinde yer almamaktadır. Bu durum, Sözleşme'nin 11. maddesinin ikinci fıkrası kapsamında belirtilen "gereklilik" değerlendirmeleri için çeşitli etkiler bulundurmaktadır (burada bulunan ek alıntı ve örnekler ile birlikte, *Kudrevičius ve Diğerleri/Litvanya*, [BD], 2015, § 97; ayrıca bk. *Laurijsen ve Diğerleri/Hollanda*, 2024, §§ 54-59).). Benzer bir şekilde, kamu binalarının işgal edilmesi genellikle hukuka aykırı olmasına ve sebebiyet verdiği aksaklıklara rağmen barışçıl bir eylem olarak değerlendirilmektedir (*Cisse/Fransa*, 2002, §§ 39-40; *Tuskia ve Diğerleri/Gürcistan*, 2018, § 73; *Annenkov ve Diğerleri/Rusya*, 2017, § 126).

29. Yasama sürecini kesintiye uğratmak amacıyla Parlamento binasını abluka altına alma eyleminin, illa ki demokratik bir toplumun esaslarının reddi olarak kabul edilmesi şart değildir ve yasa koyucunun seçim sisteminde reform yapmamasına karşı yapılan eylemde olduğu gibi 11. madde kapsamına girebilmektedir (*Makarashvili ve Diğerleri/Gürcistan*, 2022, §§ 89-94).

30. Bir toplanmanın izole şiddet eylemlerine sahne olması durumunda bu toplantı otomatik olarak Sözleşme'nin 11. maddesinin koruma altına almadığı barışçıl olmayan nitelikli gösterilerden biri olarak değerlendirilemez. Bir bireyin, gösteri süresince davranışları veya niyetleri açısından barışçıl kalması halinde, gösteri sırasında başkaları tarafından işlenen tek tük şiddet eylemleri ya da diğer cezayı gerektiren eylemler dolayısıyla barışçıl toplantı özgürlüğü hakkında faydalanmayı kesmemektedir (*Ezelin/Fransa*, 1991, § 53; *Frumkin/Rusya*, 2016, § 99; *Laguna Guzman/İspanya*, 2020, § 35). Örgütlenmeyi düzenleyen şahıslardan biri olmamak üzere şiddet içerikli niyete sahip olan şahısların gösteriye katılma olasılığı bu hakkı etkisiz kılmaz (*Primov ve Diğerleri/Rusya*, 2014, § 155).

31. Göstericilerin şiddet eylemleri gerçekleştirdiği bir takım davalarda, Mahkeme söz konusu gösterilerin Sözleşme'nin 11. maddesi kapsamına girdiğine fakat 11. maddede güvence altına alınan bu hakka yapılan müdahalelerin, kamu düzenini sağlamak, suçu engellemek ve başkalarının hak ve özgürlüklerini koruma amaçları taşımasından dolayı meşru olduğuna karar vermiştir (*Osmani ve Diğerleri/"Makedonya Eski Yugoslav Cumhuriyeti,"* (k.k.), 2001; *Protopapa/Türkiye*, 2019, §§ 104-112 ve burada özetlenen diğer davalar, *Gülcü/Türkiye*, 2016, §§ 93-97).

32. Mahkeme, bir başvuranın Sözleşme'nin 11. maddesi kapsamında hakkının korunması talebinde bulunup bulunamayacağını tespit edilmesi için aşağıdaki hususları dikkate almaktadır: (i) toplanmanın barışçıl olma amacı taşıyıp taşımadığı ve toplantıyı düzenleyen şahısların şiddet içerikli niyetlerinin olup olmadığı; (ii) başvuranın toplanmaya katılırken şiddet içerikli niyetler sergileyip sergilemediği ve (iii) başvuranın herhangi birisine fiziksel olarak zarar verip vermediği (*Gülcü/Türkiye*, 2016, § 97; ve *Shmorgunov ve Diğerleri/Ukrayna*, 2021, § 491). Barışçıl bir şekilde başlayan bir toplantıda şiddet olaylarının tırmanması ve göstericiler ile polisin her ikisinin de şiddet içerikli eylemlere dâhil olması halinde, bazı durumlarda şiddeti kimin başlattığının incelenmesi gerekli olabilir (*Primov ve Diğerleri/Rusya*, 2014, § 157; *Çiçek ve Diğerleri/Türkiye*, 2022, §§ 137-141). Mahkeme, bu kriterlere dayanarak, daha önce barışçıl bir toplantıda çatışmaların başlamasına katkıda bulunan kasıtlı eylemlerden suçlu bulunan bir başvuranın (polis kordonunu aşmak için bir grup insana liderlik ediyordu) şikâyetini, toplantı alanında şiddetin tırmanmasına neden olan diğer faktörler arasında bu özel olayın önemine dikkat çekerek, konu bakımından bağdaşmaz bulup reddetmiştir (*Razvozhayev/ Rusya ve Ukrayna ve Udaltsov/Rusya*, 2019, §§ 282-285).

33. Mahkeme yukarıda anılan kriterler temelinde başvuranın Sözleşme'nin 11. maddesinde belirtilen korumadan faydalanabileceğini kabul ediyorsa, müdahalenin incelenmesi söz konusu maddenin orantılılık hükmü temelinde yapılır. Mahkeme, bireylerin şiddet eylemlerine karıştığı durumlarda Devletlerin toplanma özgürlüğüne müdahalede bulunulmasının gerekli olup olmadığını konusunu incelerken geniş bir takdir payına sahip olduklarını tanımaktadır. Dolayısıyla, söz konusu menfur eylemlerin cezalandırılmasının Sözleşme'nin 11 maddesi kapsamında öngörülen güvenceler ile uyumlu olduğu sonucuna ulaşılabilir (*Gülcü/Türkiye*, 2016, § 116). Ancak, birçok davada, polisle girilen silahsız çatışma veya herhangi ciddi bir

yaralanmaya yol açmadan polise taş veya silah olarak kullanılabilen objelerin atılması eylemleri için uzun süreli hapis cezaları verilmesinin orantısız olduğu değerlendirilmiştir (*Gülcü/Türkiye*, 2016, § 115; *Yaroslav Belousov/Rusya*, 2016, § 180 ve *Barabanov/Rusya*, 2018, §§ 74-75).

D. Pozitif yükümlülükler

34. Barışçıl toplantı özgürlüğü hakkı, Sözleşmeciler Devletler açısından hem negatif hem de pozitif yükümlülükleri beraberinde getirmektedir (*Öllinger/Avusturya*, 2006, § 35).

35. Devletlerin sadece barışçıl toplanma hakkına dolaylı olarak ve makul olmayan kısıtlama koymama yükümlülüklerinin yanı sıra aynı zamanda bu hakkı güvence altına alma yükümlülükleri bulunmaktadır. Sözleşme'nin 11. maddesinin ana amacı bireyleri korunan bu haklarını kullanmalarına karşı kamu yetkileri tarafından yapılan keyfi müdahalelerden korumak olsa da, bu hakların etkili bir şekilde kullanılmasını güvence altına almak için ek pozitif yükümlülükler de mevcut olabilir (*Kudrevičius ve Diğerleri/Litvanya*, [BD], 2015, § 158; *Djavit An/Türkiye*, 2003, § 57).

36. Toplanma özgürlüğü hakkının etkin bir şekilde kullanılmasını güvence altına alma yönündeki pozitif yükümlülük özellikle rağbet görmeyen görüşleri olan veya azınlık gruplarından birinin mensubu olan bireyler için özel bir önem taşımaktadır; zira bu bireyler daha kolay mağdur olma tehlikesi altındadır (*Bączkowski ve Diğerleri/Polanya*, 2007, § 64). Cinsel azınlıkların haklarını desteklemek amacıyla düzenlenen toplumsal olaylarla ilgili davalarda, Mahkeme, yetkililerin, “gösteri öncesinde herhangi bir belirsizliğe mahal vermeksizin hoşgörülü ve uzlaştırıcı bir tavrı desteklediklerini gösterecek şekilde basın açıklamaları yapmak gibi mümkün olan her yoldan faydalanmalarını, yasayı ihlal edenleri karşı karşıya kalabilecekleri olası yaptırımlar konusunda uyarılarını” (*Identoba ve Diğerleri/Gürcistan*, 2015, § 99) ve “muhalif göstericilerin homofobik sözlü saldırılarına ve fiziksel baskılarına engel olarak planlanan eylemi usulünce kolaylaştırmalarını” gerektiren bir pozitif yükümlülükleri bulunduğu sonucuna varmıştır (*Berkman/Rusya*, 2020, § 55-57).

1. Bir toplantının barışçıl şekilde gerçekleştirilmesini sağlama yükümlülüğü

37. Yetkililerin, hukuka uygun gösterilerin barışçıl bir şekilde yürütülmesini ve vatandaşların güvenliğinin sağlanmasını güvence altına alınması için uygun tedbirleri uygulama yükümlülüğü vardır. Ancak, yetkililer bu hususta kesin surette güvence veremez ve kullanılacak yöntemlerin seçimi açısından geniş bir takdir yetkisine sahiptirler. Sözleşme'nin 11. maddesinde belirtilen yükümlülük, bu bağlamda, tedbirlerin alınmasına ilişkin bir yükümlülük olup ulaşılan sonuçlar ile alakalı değildir (*Kudrevičius ve Diğerleri/Litvanya*, [BD], 2015, § 159; *Giuliani ve Gaggio/İtalya*, [BD], 2011, § 251).

38. Özellikle, Mahkeme siyasi, kültürel ya da farklı bir nitelikte olan herhangi bir toplanmanın, toplantının ya da diğer olayların kolay bir şekilde yürütülmesini güvence altına almak amacıyla gösterinin gerçekleştirildiği alana yakın ilk yardım hizmetlerinin hazır bulundurulması gibi önleyici güvenlik tedbirlerinin alınmasının önemini altını çizmektedir (*Oya Ataman/Türkiye*, 2006, § 39).

39. Protesto gösterisinin liderleri ile iletişimi sürdürme görevi; yetkililerin bir toplantının barışçıl bir şekilde yürütülmesini sağlama, kargaşanın önlenmesi ve dâhil olan herkesin güvenliğini güvence altına alma pozitif yükümlülüklerinin önemli bir parçasıdır (*Frumkin/Rusya*, 2016, §§ 128-129). Mahkeme, Venedik Komisyonunun Barışçıl Toplantı Özgürlüğüne İlişkin Rehberine atıfta bulunmuştur. Bu rehberde, bir toplantı sırasında bir tartışmanın gerçekleşmesi durumunda söz konusu durumun bir çatışmaya dönüşmesini önlemek amacıyla pazarlık yapılması veya ara buluculuk yapılması önerilmektedir (*Frumkin/Rusya*, 2016, § 129, rehberin 5.4. maddesine atıfta bulunan aynı kararın § 80 paragrafı).

2. Muhalif gösteriler

40. Bir gösterinin desteklemeyi amaçladığı fikir veya iddialar, bu görüşlere karşı çıkan kişileri rahatsız edebilir ya da gücendirebilir. Ancak, katılımcılar görüşlerine karşı olan şahıslar tarafından fiziksel bir şiddete maruz kalma korkusunu duymadan gösterilerini gerçekleştirebilmelidirler. Böyle bir korku, örgütlerin veya ortak fikir ya da çıkarları destekleyen başka grupların toplumu etkileyen tartışmalı konular hakkındaki görüşlerini açıkça ifade etmelerine engel teşkil edecektir. Demokratik bir toplumda, karşı gösteride

bulunma hakkı gösteri yapma hakkından faydalanmayı kısıtlayacak şekilde kullanılamaz *Plattform "Ärzte für das Leben"/Avusturya*, 1988, § 32).

41. Ayrıca, hukuka uygun gösterilerin barışçıl bir şekilde ilerlemesinin sağlanması amacıyla makul ve uygun tedbirleri almak Sözleşmeci Devletin görevleri arasındadır (*Ilinden Birleşik Makedonya Örgütü ve Ivanov/Bulgaristan*, 2005, § 115).

42. Ek olarak, Devletin iki gösterici grubun da toplantı özgürlüğü hakkını korunması yönünde pozitif yükümlülüğü bulunmaktadır ve ilke olarak iki gösterinin de gerçekleşmesini sağlayacak en az kısıtlayıcı yolu bulmalıdır (*Fáber/Macaristan*, 2012, § 43).

43. Şiddet içeren karşı gösterilerin gerçekleştirilmesi konusunda ciddi bir tehdit bulunması halinde Mahkeme, ulusal yetkililere toplantıların herhangi bir kargaşaya sebebiyet vermeden gerçekleştirilmesini sağlamak amacıyla kullanılacak yöntemlerin seçilmesinde geniş bir takdir yetkisi tanımıştır (*Alekseyev/Rusya*, 2010, § 75). Yetkililer, muhalif göstericiler tarafından yapılan homofobik çağrışımları bulunan açıklamalar gibi her türlü nefret söylemini "gerektiği şekilde ele almalıdır" (*Berkman/Rusya*, 2020, § 56).

44. Bu konuda ulusal yetkililere geniş takdir yetkisi sağlanmasının iki nedeni vardır: iki yarışan hakkın da karşı fikirlerin çatışması durumunda Devletin tarafsızlık yükümlülüğünü yerine getirecek şekilde eşit korunmaya hakkı vardır ve ayrıca yetkililer, güvenlik ve kargaşa risklerinin değerlendirilmesinde ve öngörülen riskler için alınacak uygun tedbirleri değerlendirmede en iyi mercidir (*Fáber/Macaristan*, 2012, § 42).

45. İki farklı grup arasındaki şiddetli karşılaşma tehlikesi olması durumunda daha önce gerçekleşen benzer olaylardaki şiddet olayları ve karşı gösteri grubunun hedef aldığı gösteri grubu üzerindeki etkisi takdir yetkisini kullanan yetkililer tarafından göz önünde bulundurulabilir (*Fáber/Macaristan*, 2012, § 44).

46. Ancak, sadece bir riskin mevcut olması bir olayın yasaklanması için yeterli neden teşkil etmemektedir. Yetkililer, değerlendirmelerini yaparken, şiddetli karşılaşma ihtimalinin ortadan kaldırılması için gerekli olan kaynakların değerlendirilmesinin yapılması amacıyla olası kargaşanın boyutunun somut olarak hesaplanmasını yapmak zorundadır (*Fáber/Macaristan*, 2012, § 40; *Barankevich ve Diğerleri/Rusya*, 2007, § 33).

47. Eğer bir gösteri sırasında iki karşı grup arasında yaşanan her gerginlik ve ateşli tartışma olasılığı karşısında bu gösterinin yasaklanması yönünde bir emir çıkarılsaydı, toplum, çoğunluğun görüşünün ağırlığına giden herhangi bir husus konusunda farklı fikirleri duyma olanağından mahrum bırakılmış olacaktı (*Stankov ve Ilinden Birleşik Makedonya Örgütü /Bulgaristan*, 2001, § 107).

48. Bir karşı gösterinin gerekçesiz bir şekilde yasaklanması, özellikle hakkında gösteri yapılan hususun kamu çıkarı ile alakalı olması durumunda özel bir açıklama gerektiren geniş kapsamlı bir tedbirdir (*Öllinger/Avusturya*, 2006, § 44).

E. Toplantı özgürlüğü hakkının kısıtlanması

1. Toplantı özgürlüğü hakkının kullanılmasına yönelik müdahaleler

49. Toplantı özgürlüğü hakkı nihai olmayıp Sözleşme'nin 11. maddesinin 2. paragrafı uyarınca kısıtlamalara tabi tutulabilir. Bu hakkın kullanılmasına karşı yapılan bir müdahalenin hukuki ya da fiili net bir yasak olmasına gerek yoktur. Söz konusu müdahale yetkililer tarafından alınan başka türde çeşitli tedbirlerden oluşabilir (*Kudrevičius ve Diğerleri/Litvanya*, [BD], 2015, § 100). Müdahale teşkil eden eylemler, ifade edici davranışları nedeniyle başvuran hakkında alınan kısıtlayıcı tedbirleri kapsamalıdır (*Pivkina ve Diğerleri/Rusya*, (k.k.), 2023, § 76).

50. Bir müdahalenin olup olmadığı hususu – veya Sözleşme'nin 11 § 2 maddesi kapsamında söz konusu bu hakkın kullanılmasına karşı bir kısıtlama getirip getirilmediği hususu – Sözleşme'nin 11. maddesinin uygulanabilirliği konusuyla yakından alakalıdır (bk. "Toplanma özgürlüğü hakkının kapsamı" başlığı).

51. Sözleşme'nin 11 § 2 maddesinde yer alan “kısıtlamalar” kavramının, hem bir toplanma eylemi öncesi ve sırasında alınan tedbirleri, hem de örneğin cezalandırıcı tedbirler gibi sonradan alınan tedbirleri içerdiği şeklinde yorumlanması gerekmektedir (*Ezelin/Fransa*, 1991, § 39). Örneğin, geçmişte uygulanan bir yasak, bir toplantı bitiminden sonra yetkililer açısından herhangi bir sıkıntı teşkil etmese dahi, söz konusu bu toplantıya katılma niyetinde olan kişiler açısından caydırıcı etki yaratabilir ve dolayısıyla bir müdahale teşkil edebilir (*Bączkowski ve Diğerleri/Polonya*, 2007, § 66-68). Bir toplantının zamanının ve yerinin katılımcılar açısından önem teşkil ettiği durumlarda, bu toplantının zamanının veya yerinin değiştirilmesi emri, tıpkı konuşmalara, sloganlara ya da pankartlara konulan yasak gibi toplantı özgürlüğüne yapılan bir müdahaleyi teşkil edebilir (*Stankov ve Ilinden Birleşik Makedonya Örgütü/Bulgaristan*, 2001, §§ 79-80 ve 108-109).

52. Bir bireyin bir toplantıya katılması amacıyla seyahat etmesine izin vermemek de ayrıca bir müdahale teşkil etmektedir (*Djavit An/Türkiye*, 2003, §§ 61-62; ayrıca bk. *Kasparov/Rusya*, 2016, § 67, ve *Alıcı ve Diğerleri/Türkiye*, 2022, § 48; her iki dava da, başvuranların gösterilere katılmak üzere ilerledikleri yolda özgürlüklerinden haksız şekilde yoksun bırakılmaları nedeniyle eylemlerde katılmalarının engellenmesine ilişkindir; ayrıca bk. *Auray ve Diğerleri/Fransa*, 2024, §§ 65-74 ve 84-95; bu karar, başvuranların polis tarafından “çember altına alma” yöntemine başvurularak bir toplantıya katılmalarının engellenmesine ilişkindir). Aynı şekilde, yetkililerce toplantı sırasında uygulanan bu toplantıya katılan kişilerin dağıtılması ya da tutuklanması ve katılanlara ceza uygulanması gibi alınan tedbirler de bu hakka yapılan bir müdahale olarak değerlendirilmektedir (*Kasparov ve Diğerleri/Rusya*, 2013, § 84; *Gafgaz Mammadov/Azerbaycan*, 2015, § 50). Bir toplantının dağıtılması esnasında veya kamu düzeninin korunması amacıyla polis tarafından barışçıl göstericilere karşı güç kullanımı, barışçıl toplantı özgürlüğüne müdahale teşkil etmektedir (*Laguna Guzman/İspanya*, 2020, § 42; *Zakharov ve Varzhabetyan/Rusya*, 2020, § 88).

53. Her ikisi de çeşitli hukuki konuları gündeme getiren iki tip kısıtlama bulunmaktadır. İlk tip kısıtlama, toplantı özgürlüğü hakkında faydalanmaya ilişkin şartlar ile alakalıdır. Özellikle bir toplantının planlanmasına ve nasıl yürütüleceğine dair kuralların, zorunlu bildirimde bulunma ve izin alma usulleri yoluyla uygulanması bu kısıtlamanın örneklerinden biridir. Bu türdeki kısıtlamalar toplantıyı düzenleyen şahısları hedef almaktadırlar (bkz., “Ön bildirim ve izin prosedürleri” başlığı).

İkinci tip kısıtlama, kalabalığın kontrolü, toplantının dağıtılması, katılımcıların tutuklanması ve ya toplantının ardından uygulanan cezalar gibi kolluk tedbirlerini içermektedir. Bu tür kısıtlamalar, öncelikle, toplantıya mevcut zamanda katılan, katılma niyetinde olan veya daha önce katılan katılımcıları hedeflemektedir. Kolluk tedbirleri ve cezaları, toplantı düzenlemesine ilişkin kuralların ihlal edilmesine ya da toplantı sırasında işlenen belirli suçlara ilişkin olarak uygulanabilir (bkz., “Menfur davranışlar”).

54. Barışçıl toplantı özgürlüğü hakkının kullanılmasına karşı uygulanan iki tür kısıtlama da aynı olaya ilişkin olarak gerçekleştirilebilir (*Lashmankin ve Diğerleri/Rusya*, 2017, § 407).

2. Kısıtlamaların haklı gerekçeleri

55. Barışçıl toplantı özgürlüğü hakkına yapılan bir müdahale aşağıdaki şartların sağlandığı durumlar hariç olmak üzere Sözleşme'nin 11. maddesinin ihlalini teşkil etmektedir: söz konusu müdahalenin “kanunca öngörülmesi,” Sözleşme'nin 11. maddesinin 2. fıkrasında belirtilen meşru amaçlardan birini veya daha fazlasını taşıması, söz konusu amaca veya amaçlara ulaşılması için “demokratik bir toplumda gerekli olması” (*Vyerentsov/Ukrayna*, 2013, § 51).

a. Kanunla öngörülme

56. “Kanun tarafından” kıstası sadece başvuruya konu olan tedbirin iç hukukta yasal bir temeli olmasını değil aynı zamanda söz konusu kanunun ilgili kişiler açısından erişilebilir ve etkilerinin öngörülebilir olmasını da gerektirmektedir (*Kudrevičius ve Diğerleri/Litvanya*, [BD], 2015, § 108-110). Özellikle, yeterli netlikle ifade edilmediği takdirde, bir norm “kanun” olarak kabul edilemez; zira vatandaşlar, gerekirse uygun tavsiye ile belli bir eylemin yol açabileceği sonuçları, söz konusu koşullar içerisinde makul olan derecede öngörebilmelidirler (*Djavit An/Türkiye*, 2003, § 65). Ancak, geçmiş göstermiştir ki özellikle toplumun yaygın görüşlerine bağlı olarak değişen durumların mevcut olduğu alanlarda bir yasanın kesin bir şekilde netliğinin sağlanması imkânsızdır (*Ezelin/Fransa*, 1991, § 45). Özellikle, söz konusu eylemlerin mutlak bir kesinlikle öngörülebilir olması gerekli değildir; nitekim bunun başarılmasının mümkün olmadığı tecrübeyle sabittir.

Yine de, kesinlik oldukça arzu edilen bir şey olmakla birlikte, beraberinde aşırı katılık getirebilir ve kanunun değişen koşullara ayak uydurabilmesi gerekmektedir. Dolayısıyla, kanunların çoğunluğu kaçınılmaz olarak az ya da çok muğlak olarak hazırlanmış olup yorumlanmaları ve uygulanmaları daha çok pratiğe bırakılmıştır (*Galstyan/Ermenistan*, 2007, § 106; *Primov ve Diğerleri/Rusya*, 2014, § 125).

57. Ulusal mahkemelere verilen hüküm verme yetkisi özellikle yorumlamaya ilişkin şüphelerin ortadan kaldırılmasını amaçlamaktadır. Bu bağlamda, Mahkemenin ulusal kanuna uyulup uyulmadığını inceleme yetkisi kısıtlıdır. Zira söz konusu bu yetki öncelikle ulusal hukuku yorumlamak ve uygulamakla görevli olan ulusal yetkililere aittir. Ek olarak, her ihtimal için öngörülebilir bulunamayan ulusal mevzuat için gerekli olan kesinlik seviyesi, söz konusu mevzuatın içeriğine, kapsamıyı amaçladığı alana ve ilgi dâhilindeki şahısların sayısı ile statüsüne önemli ölçüde bağlıdır (*Kudrevičius ve Diğerleri/Litvanya*, [BD], 2015, § 110).

58. Bir ulusal kanunun nitelik şartlarını sağlayabilmesi için bu kanunun Sözleşme kapsamında güvence altına alınan haklara karşı kamu yetkililerinin keyfi müdahalede bulunmasına karşı yasal koruma tedbirleri öngörmesi gereklidir. Temel hakları etkileyen durumlarda, sınırsız yetki biçimindeki bir hukuki takdir yetkisinin tahsis edilmesi, demokratik bir toplumun temel ilkelerinden biri olan ve Sözleşme ile koruma altına alınan hukukun üstünlüğüne aykırılık teşkil eder. Sonuç olarak kanun, yürütme organına tahsis edilen takdir yetkisinin kapsamını ve uygulanmasını açık bir şekilde belirtmelidir (*Navalnyy/Rusya*, [BD], 2018, § 113).

59. Bu doğrultuda, halka açık olaylarının yerinin, zamanının ya da gerçekleştirilme şeklinin yürütme tarafından değiştirilmesine izin veren ve bu yetkilerin keyfi ve ayrımcı bir şekilde kullanılmasına karşı yeterli ve etkili yasal güvence öngörmeyen ulusal yasal hükümlerinin, Sözleşme'de belirtilen "yasanın niteliği" şartlarına uymadığı tespit edilmiştir (*Lashmankin ve Diğerleri/Rusya* (2017, § 430). Aynı şekilde, söz konusu olayları resmi toplanmalardan ayıran bir kriterin yokluğunda, yürütme yetkililerinin hangi tutumların resmi bildirim tabi olan "toplumsal olay" olduğunu tespit etmek için tahsis edilen geniş bir takdir payı; Mahkemeyi bildirim usullerine uyulmamasına ilişkin olarak uygulanan idari kolluk tedbirlerinin "kanunca öngörüldüğü" konusunda şüphe duymaya itmektedir (*Navalnyy/Rusya*, [BD], 2018, §§ 117-118; ayrıca bk. *Dianova ve Diğerleri/Rusya*, §§ 66-68).

60. Yasal hükümlere atıfta bulunarak uygulanan fakat bu yasal hükümlerin amaçları ile herhangi bir bağlantısı olmayan kolluk tedbirleri keyfi ve hukuksuz olarak nitelendirilebilir. Bu nedenle, toplantıya katılımın engellenmesi veya cezalandırılması amacıyla verilen polis memurunun kanuna uygun emrine uymama veya holiganlık suçları için verilen cezalar Sözleşme'de belirtilen hukuka uygunluk şartlarını sağlamamaktadır (*Hakobyan ve Diğerleri/Ermenistan*, 2012, § 107; *Huseynli ve Diğerleri/Azerbaycan*, 2016, § 98). Aynı şekilde, ceza yargılaması neticesinde hakkında beraat kararı verilmiş olmasına rağmen, başvurunu, 45 kişiyle müşterek olarak, gösteri sırasında yaralanan polis memurlarına ödenen tıbbi masrafları karşılayacak şekilde tazminat ödemeye mahkûm eden kararın, iç hukukta öngörülebilir yasal bir dayanağının bulunmaması nedeniyle keyfi olduğuna karar verilmiştir (*Kazan/Türkiye*, 2023, §§ 67-73).

b. Meşru amaç

61. Aynı şekilde Sözleşme'nin 11. maddesinin 2. fıkrasında belirtilen meşru amaç kıstasında da toplantı özgürlüğü hakkına ilişkin istisnai durumların dar olarak yorumlanması gerekmektedir. Özellikle, toplanma özgürlüğü hakkının kullanılmasına karşı getirilen kısıtlamalar için sunulan kabul edilebilir gerekçelerden biri olan ve en sık atıfta bulunulan "kargaşanın önlenmesi" gerekçesi Fransızca metinde kullanılan "*la défense de l'ordre*" ifadesi doğrultusunda dar olarak yorumlanmalıdır (*Navalnyy/Rusya*, [BD], 2018, § 120).

62. Kargaşanın önlenmesi kıstasının yanı sıra, başkalarının haklarının korunması gerekçesi de diğer sık sunulan meşru amaçlardan biridir. "Halka açık mekanlarda gerçekleştirilen barışçıl toplanma özgürlüğüne getirilen kısıtlamaların, kargaşanın önlenmesi ve trafik akışının düzeninin sağlanması amacıyla başkalarının haklarını korumayı hedeflemesi" dolayısıyla söz konusu bu iki amaç da birbiri ile yakından ilgilidir (*Éva Molnár/Macaristan*, 2008, § 34). Halka açık bir olay sırasında oluşan aşırı kalabalığın çok fazla tehlikeyi de beraberinde getirmesi nedeniyle, çeşitli ülkelerde Devlet yetkililerinin planlanan bir halka açık toplantının mekanına, gününe, zamanına ya da gerçekleştirme yöntemine kısıtlama getirmesi sık rastlanan bir durumdur (*Primov ve Diğerleri/Rusya*, 2014, § 130).

63. Mahkeme, genellikle, söz konusu tedbirlerin “kargaşayı önleme” ya da “başkalarının haklarının korunması” amaçlarından birini veya ikisini taşıması durumunda bu tedbirleri kabul etmektedir. Fakat Mahkeme, söz konusu atıfta bulunulan amaçların toplantının kendine has koşulları ile açıkça alakasız olması durumunda bu tedbirler reddedilebilir. Mahkeme, özellikle, toplantıların kasti olmadığı ya da hiç bir sıkıntıya sebebiyet vermediği durumlarda kargaşanın önlenmesi amacının yetkililerce öne sürülmesini kabul etmemiştir (*Navalnyy/Rusya*, [BD], 2018, §§ 124-126). Mahkeme, LGBT topluluklarının bir yerde durarak gerçekleştirdikleri gösteriler kapsamında “ahlakın korunması” amacının öne sürülmesini söz konusu bu durumun ayrımcılık teşkil ettiğine karar vererek reddetmiştir (*Bayev ve Diğerleri/Rusya*, 2017, §§ 66-69, Sözleşme'nin 10. maddesi kapsamında incelenmiştir).

64. “Başkalarının dini inançlarına uygun olmadığı” gerekçesiyle yasaklanan Vişnuizmi destekleyen dini bir eyleme ilişkin bir davada, Mahkeme, toplantı özgürlüğü hakkının, Sözleşme kapsamında meşru amaçlar arasında sayılan kargaşanın önlenmesi ve başkalarının haklarının korunması amacıyla kısıtlanabilecek olmasıyla birlikte, mevcut davadaki gibi başkalarının dini inançlarına uygun olmama durumunun, “demokratik bir toplumda gerekli olma” koşulunu karşılamadığına karar vermiştir (*Rusya'daki Krishna Bilinci Topluları Merkezi*, 2021, § 55).

65. Mahkeme, ister ilgili makamların meşru bir amacının bulunduğunu kabul etsin ister Hükümet tarafından öne sürülen amaçları reddetsin, yine de söz konusu tedbirlerin siyasi zulüm (tek amaç veya meşru amacın yanı sıra) gibi gizli bir amacının bulunduğu ilişkin olarak 18. madde kapsamında dile getirilen bir şikâyeti inceleyebilecektir. Mahkeme, davaların büyük çoğunluğunda, 18. madde kapsamındaki iddiaların, 5 ve 11. maddeler kapsamında incelenen şikâyetlerle ilgili ayrıca başka bir konuyu gündeme getirmediğini tespit etmiştir (*Nemtsov/Rusya*, 2014, § 130; *Frumkin/Rusya*, 2016, § 173). Ancak, bu tür iddiaların davanın esasıyla ilgili olması durumunda, Mahkeme, söz konusu iddiaları ayrıca inceleyebilecektir (*Navalnyy/Rusya* [BD], 2018, § 164).³

66. *Dareskizb Ltd/Ermenistan* davasında, Mahkeme, “ciddi bir kamu düzeni durumuna” neden olan ancak yükümlülükleri askıya almayı haklı kılacak ölçüde “ulusun varlığını tehdit eden” olağanüstü hal eşiğine ulaşmayan muhalif eylemler nedeniyle Hükümetin Sözleşme’de öngörülen özellikle de 10 ve 11. maddeler kapsamındaki haklardan (§§ 45-46) bazılarını 15. maddeye dayanarak askıya aldığı yönündeki gerekçesini reddetmiştir (§ 62). Mahkeme, 10. madde kapsamında, esas yönünden yaptığı incelemede, başvuran gazetenin olağanüstü hal sırasında yetkililerin eleştirildiği yazılar yayımlaması konusunda getirilen yasağın, kargaşanın ve suç işlenmesinin önlenmesi şeklinde bir “meşru amacının” bulunduğunu kabul etmiş, ancak siyasi tartışmayı sınırlama ve muhalif görüşleri susturma gibi etkileri olan bu tür kısıtlamaların 10. maddenin amacının ötesine geçtiği ve demokratik bir toplumda gerekli olmadığı kanısına varmıştır (§ 78).

c. Demokratik bir toplumda gereklilik

67. Sözleşme ile güvence altına alınan haklara ve özgürlüklere getirilen kısıtlamaların “demokratik bir toplumda gerekli” olduğunun değerlendirilip değerlendirilemeyeceği incelenirken, Sözleşme’ye Taraf Devletlerin belirli ölçüde ancak sınırsız olmayan takdir yetkisi bulunmaktadır (*Barraco/Fransa*, 2009, § 42). Her halükârda, kısıtlamanın Sözleşme’ye uygun olup olmadığı konusunda nihai kararı verme görevi Mahkemeye ait olup, bu kararın belirli bir davanın koşulları değerlendirilerek verilmesi gerekmektedir (*Galstyan/Ermenistan*, 2007, § 114).

68. Söz konusu tedbir, “acil toplumsal bir ihtiyacı” karşılamalı ve “meşru amaçla” orantılı olmalıdır. Ayrıca ulusal makamlar tarafından bu tedbiri haklı kılmak amacıyla sunulan gerekçeler “ilgili ve yeterli” olmalıdır. Ulusal makamlar, 11. maddede yer alan ilkelerle uyumlu standartları uygulamalı ve ayrıca kararlarını ilgili olayların kabul edilebilir bir değerlendirmesine dayandırmalıdır. Orantılılık ilkesi, bir taraftan 2. fıkrada belirtilen amaçların yerine getirilebilmesi için gerekli şartlar ile diğer taraftan sokaklarda veya kamuya açık diğer alanlarda toplanan kişilerin görüşlerini kelimeler, mimikler ve hatta sessizlik vasıtasıyla özgürce ifade edebilmeleri için gerekli şartlar arasında denge kurulmasını gerektirmektedir (*Kudrevičius ve Diğerleri/Litvanya* [BD], 2015, § 142-144).

69. Başvuranın barışçıl bir toplantıya katılmasıyla ilgili olarak 3, 5 ve 6. maddeler gibi diğer Sözleşme

³ Bkz. 18. Madde (Haklara Getirilecek Kısıtlamaların Sınırlandırılması) Rehberi

hükümleri yönünden gerçekleştirilen ihlaller, Mahkemenin 11. madde kapsamındaki haklara yapılan ilgili müdahalenin “demokratik bir toplumda gerekliliği” hususundaki tespiti konusunda belirleyici olmuştur (*Navalnyy ve Gunko/Rusya*, 2020, §§ 84-93; *Zakharov ve Varzhabetyan/Rusya*, 2020, §§ 87-91).

i. Bir toplantı sırasında dile getirilen görüşlerin içeriğine dayalı olarak yapılan müdahale konusunda tanınan kısıtlı takdir yetkisi

70. Sözleşme'nin 11. maddesinde öngörülen toplanma özgürlüğü, bir gösterinin desteklemeyi amaçladığı fikir veya iddialara karşı çıkan kişileri rahatsız edebilecek veya gücendirecek olan söz konusu gösteriyi koruma altına almaktadır. Dile getirilen bazı fikirler veya kullanılan bazı kelimeler yetkililere ne kadar sarsıcı ve kabul edilemez görünse de, şiddete teşvik veya demokratik ilkelerin inkarı gibi durumlar dışında toplanma veya ifade özgürlüğüne müdahale niteliği taşıyan her türlü tedbir, demokrasiye zarar vermekte ve hatta onu tehlikeye düşürmektedir (*Kudrevičius ve Diğerleri / Litvanya* [BD], 2015, § 145; *Stankov ve Ilinden Birleşik Makedonya Örgütü/Bulgaristan*, 2001, § 97). Sözleşme'de öngörülen haklardan azınlık bir grubun faydalanmasının çoğunluk tarafından kabul edilmesi koşuluna bağlanmış olması, Sözleşme'nin dayandığı değerlerle bağdaşmayacaktır. Böyle bir durumda, azınlık grubun din, ifade ve toplanma özgürlüğü hakları sadece teoride kalacak ve Sözleşme'nin gerektirdiği şekilde pratikte uygulanmayacak ve etkin olmayacaktır (*Alekseyev/Rusya*, 2010, § 81; *Barankevich/Rusya*, 2007, § 31).

71. Bu nedenle, toplanma özgürlüğüne getirilen içeriğe dayalı kısıtlamalar ile teknik nitelikteki kısıtlamalar arasında bir ayırım yapılmalıdır.

72. Ülkedeki veya yerel düzeydeki siyasi yaşamla ilgili halka açık etkinlikler için 11. madde kapsamında daha güçlü bir koruma öngörülmelidir. Bazı nadir durumlarda, bir toplantı, katılımcılarının iletmek istedikleri mesajın özü nedeniyle kanunen yasaklanabilmektedir. Hükümet, bir gösteriyi, göstericilerin “mesajının” yanlış olduğu gerekçesiyle yasaklama yetkisine sahip olmamalıdır. Bu durum, özellikle de, kamuya açık bir toplantıya izin verme veya vermeme yetkisine sahip makamın eleştirinin temel hedefi olduğu hallerde söz konusu olmaktadır. Toplantı özgürlüğüne yönelik içeriğe dayalı kısıtlamalar, Mahkeme tarafından en ciddi şekilde incelemeye tabi tutulmalıdır (*Navalnyy/Error! Hyperlink reference not valid.*[BD], 2018, § 134; *Error! Hyperlink reference not valid.*, 2014, §§ 134-135; Rusya'daki Krishna Bilinci Toplamları Merkezi, 2021, § 52).

73. Hukukun üstünlüğüne dayalı demokratik bir toplumda, mevcut düzene karşı gelen ve hayata geçirilmesi barışçıl yollarla desteklenen fikirler için toplanma hakkından faydalanma suretiyle ve de farklı yasal yollarla ifade edilebilme imkânı tanınmalıdır (*Stankov ve Ilinden Birleşik Makedonya Örgütü/Bulgaristan*, 2001, § 97; *Sergey Kuznetsov/Rusya*, 2008, § 45).

74. Bir grup kişinin özerklik çağrısında bulunması veya hatta Devlet hakimiyeti altında bulunan topraklardan bir kısmının ayrılmasını istemesi, dolayısıyla Anayasa ve ülke topraklarıyla ilgili temel değişikliklerin yapılmasını talep etmesi, toplantılarının yasaklanmasını kendiliğinden haklı kılamaz. Konuşmalarda ve gösterilerde ülkenin topraklarıyla ilgili değişikliklerin yapılmasını talep etme, kendiliğinden, ülkenin toprak bütünlüğüne ve ulusal güvenliğine karşı bir tehdit anlamına gelmez (*Stankov ve Ilinden Birleşik Makedonya Örgütü/Bulgaristan*, 2001, § 97).

75. Mahkeme, başvuranın üzerinde kayıt dışı komünist sembollerin bulunduğu bir davada, göstericilerin partilere, siyasi örgütlere veya kuruluşlara ait sembollerini kullanmamaları halinde toplantı yapmalarına izin verilebileceği şeklindeki bir koşulun, “acil toplumsal bir ihtiyacı” karşılamaya yönelik olmadığına karar vermiştir (*Şolari/Moldova Cumhuriyeti*, 2017, § 39). Aynı şekilde, izinsiz bir güzergâhta gerçekleştirilen bir yürüyüş sırasında PKK terör örgütü yöneticisi A. Öcalan'ın posterini sallama eylemi nedeniyle verilen cezanın haksız olduğuna karar verilmiş, zira bu eylemin şiddet kullanmaya, silahlı direnişe, isyana veya terör örgütü lehine propagandaya çağrı niteliği taşıyan bir ifade biçimi olarak kabul edilemeyeceği belirtilmiştir (*Silgir/Türkiye*, 2022, § 30). Başvuranların tartışmalı bir inşaat projesiyle ilgili olarak ahlaka aykırı bir slogan içeren pankart taşıdıkları gerekçesiyle tutuklanmaları ve mahkûm edilmelerine ilişkin bir davada, Mahkeme, söz konusu ifadenin kaba niteliğinin, siyasi bağlamından yersiz şekilde ayrılmış olması nedeniyle 10. madde ışığında 11. maddenin ihlal edildiğine karar vermiştir (*Peradze ve Diğerleri/Gürcistan*, 2022, § 45).

ii. Genel bir toplanma yasağı konusunda tanınan kısıtlı takdir yetkisi

76.Devlet, Sözleşme'ye uygun olarak, her davanın kendine özgü koşullarından bağımsız olarak, bu durum ayrı ayrı zorlu davaların ortaya çıkmasıyla sonuçlansa dahi, önceden tanımlanmış durumlar için geçerli genel önlemler alabilir (*Animal Defenders International/Birleşik Krallık* [BD], 2013, § 106). Gösterilerle ilgili genel bir yasağın haklı gerekçelere dayandığının söylenebilmesi için, bir gösterinin farklı daha hafif önlemlerin alınması suretiyle önlenemeyecek şekilde kamu düzeninin bozulmasıyla sonuçlanacağı konusunda gerçek bir tehlikenin söz konusu olması gerekmektedir. Bu bağlamda, yetkililer, kamu düzeni açısından tek başına bir tehlike arz etmeyen gösterilere getirilecek yasağın etkisini dikkate almalıdır. Söz konusu yasağın 11. maddenin 2. fıkrası kapsamında gerekli olduğunun söylenebilmesi için, bu tür gösterilerin yasaklanmasını haklı kılan güvenlik gerekçelerinin, gösterinin yasaklanmasından doğan zarardan daha ağır basması ve yasağın uygulanacak bölge ve süre açısından kapsamının daraltılması suretiyle istenmeyen etkilerinin önüne geçmenin mümkün olmaması gerekmektedir (*Christians against Racism and Fascism/Birleşik Krallık*, 1980).

iii. Olağan hayatın ve trafiğin kasten kesintiye uğratılması eyleminin cezalandırılması konusunda tanınan geniş takdir yetkisi

77.Gösteriyi düzenleyen kişilerin bu kurallara kasten uymamaları ve gösterinin bütününe veya bir kısmının, olağan hayatın ve diğer faaliyetlerin mevcut koşullarda kaçınılmaz olan seviyeyi aşacak ölçüde aksamasına sebebiyet verecek şekilde düzenlenmesi, Sözleşme kapsamında, siyasi bir konuşma, kamuoyunu ilgilendiren konularla ilgili bir tartışma veya bu tür konulardaki görüşlerin barışçıl bir şekilde dile getirilmesi bağlamında sağlanan ayrıcalıklı korumadan faydalanamayacak bir davranış teşkil etmektedir. Sözleşme'ye taraf devletler, bu tür davranışları kısıtlayacak tedbirler almanın gerekli olup olmadığı konusundaki değerlendirmelerinde geniş bir takdir yetkisine sahiptir (*Kudrevičius ve Diğerleri/Litvanya* [BD], 2015, § 156). Bu hususların, şiddet niteliği taşımasa da adaletin düzgün şekilde tesisine ciddi şekilde engel olabilecek eylemler yönünden eşit ölçüde geçerli olduğuna karar verilmiştir (*Ekrem Can ve Diğerleri/Türkiye*, 2022, § 91).

78.Ancak, bu yetki sınırı çerçevesinde hareket eden ulusal makamlar, 11. maddede yer alan ilkelerle uyumlu standartları uygulamalı ve ayrıca kararlarını ilgili olayların kabul edilebilir bir değerlendirmesine dayandırmalıdır. Aksi halde, 11. maddenin ihlali söz konusu olacaktır (*Körtvélyessy/Macaristan*), 2016, §§ 26-29; ayrıca bkz. "Kanuna aykırı toplantı" başlıklı bölüm). Sözleşmeciler Devletler, ulusal makamlar tarafından uygulanan yaptırımlar yönünden, uygun gördükleri her tedbiri almak gibi sınırsız bir takdir yetkisine sahip değildir ve bir müdahalenin ulaşılmak istenen amaçla orantılı olup olmadığının incelenmesi amacıyla, belli ölçüde kamu düzenini bozan davranışlar nedeniyle verilen cezaların niteliğini ve ağırlığını değerlendirme görevi Mahkemeye aittir (*Ekrem Can ve Diğerleri/Türkiye*, 2022, § 91, ve bu kapsamda anılan diğer kararlar).

iv. Caydırıcı etki

79.Bir tedbirin orantılı olup olmadığı değerlendirilirken, söz konusu tedbirin caydırıcı etkisi göz önünde bulundurulmalıdır. Özellikle, bir toplantının yapılmadan önce yasaklanması, toplantıya katılacak kişilerin katılmaktan vazgeçmelerine neden olabilmektedir (*Hristiyan Demokratik Halk Partisi/Moldova*, 2006, § 77). Bu tür bir yasak, toplantının daha sonradan yetkililerin herhangi bir engellemesine maruz kalmaksızın devam etmesi durumunda dahi, resmi bir izin olmaması ve dolayısıyla olası muhalif karşı göstericilerin eylemlerine karşı herhangi resmi bir koruma sağlanmayacak olması gibi gerekçelerle, toplantıya katılma niyeti olan kişiler üzerinde caydırıcı etki yaratabilmektedir (*Bączkowski ve Diğerleri/Polonya*, 2007, §§ 66-68). Caydırıcı etki, protestocuların beraat etmelerinin veya haklarındaki suçlamaların düşmesinin ardından dahi devam edebilmektedir. Zira kovuşturmanın kendisi, söz konusu kişilerin benzer toplantılara katılma konusundaki cesaretlerini kırabilmektedir (*Nurettin Aldemir ve Diğerleri/Türkiye*, 2007, § 34).

80.Toplantıyı dağıtmak amacıyla güç kullanımı, katılımcıların gözaltına alınması, tutuklanması ve/veya daha sonra idari ceza verilmesi gibi sonradan uygulanan kolluk tedbirleri, söz konusu kişilerin ve başkalarının gelecekte benzer toplantılara katılmaları konusunda cesaretlerini kırıcı bir etki yaratabilmektedir (*Balçık ve*

Diğerleri/Türkiye, 2007, § 41). Verilen para cezalarının daha sonradan iptal edilmesi durumunda olduğu gibi, kolluk tedbirinin iptal edilmesi halinde dahi, caydırıcı etki kendiliğinden ortadan kalkmamaktadır (*Ilinden Birleşik Makedonya Örgütü ve Ivanov/Bulgaristan*, 2005, § 135). Caydırıcı etki, çoğunlukla siyasi toplantılarla ilgili tedbirlerde söz konusu olmaktadır. Zira bu tür toplantıların engellenmesi, genellikle, düzenleyicilerin ve katılımcıların protesto toplantıları planlama ve bu tür toplantılara katılma veya aslında muhalif siyasette etkin olarak yer alma konusundaki cesaretlerini kıracaktır. Bu tedbirlerin, muhalefeti destekleyen diğer kişileri ve genel olarak halkı, gösterilere ve daha genel anlamda açık siyasi bir tartışmaya katılmaktan vazgeçirme konusunda ciddi bir etkisi olabilmektedir. Kolluk tedbirlerinin kamuoyunda tanınan bir kişiyi hedef alması ve basında geniş yer bulması halinde, caydırıcı etki daha da artabilmektedir (*Nemtsov/Rusya*, 2014, §§ 77-78).

81. Toplantıya katılan ancak herhangi bir şiddet eyleminde bulunmayan kişilere karşı polisin şiddet kullanımına başvurması, başvuran ve diğerlerinin kamuya açık benzer toplantılara katılmaktan vazgeçmelerine neden olarak onlar üzerinde caydırıcı etki oluşturabilmektedir (*Zakharov ve Varzhabetyan/Rusya*, 2020, § 90; *Navalnyy ve Gunko/Rusya*, 2020, § 88).

v. Yaptırımlar- nitelik ve ağırlık

82. Verilen cezaların niteliği ve ağırlığı, müdahalenin ulaşılmak istenen amaçla orantılı olup olmadığını değerlendirilmesinde dikkate alınacak etkenlerdir (*Kudrevičius ve Diğerleri/Litvanya* [BD], 2015, § 146). Göstericilere uygulanan yaptırımların cezai nitelikte olması durumunda, özellikle gerekçelendirilmesi gerekmektedir (*Rai ve Evans/Birleşik Krallık* (k.k.), 2009). Barışçıl bir gösteride, kural olarak, cezai bir yaptırım tehdidi (*Akgöl ve Göl/Türkiye*, 2011, § 43) ve özellikle de özgürlükten yoksun bırakma tedbiri (*Gün ve Diğerleri/Türkiye*, 2013, § 83) ile karşı karşıya kalınma durumu söz konusu olmamalıdır. Dolayısıyla, Mahkeme, şiddet içermeyen davranışlar için ulusal makamlar tarafından uygulanan yaptırımların hapis cezası içerdiği davaları özellikle daha ayrıntılı bir şekilde incelemelidir (*Taranenko/Rusya*, 2014, § 87; *Ekrem Can ve Diğerleri/Türkiye*, 2022, § 92).

83. Başvurana, izin talebinde bulunulmadan düzenlenen bir gösteriye katıldığı gerekçesiyle verilen 3 avro tutarındaki para cezasının, orantılı bir ceza olduğuna karar verilmiştir (*Ziliberberg/Moldova* (k.k.), 2004). Aynı şekilde, başvurana, güvenlik açısından hassas olarak tanımlanan bir bölgede kanuna aykırı bir gösteri düzenlediği gerekçesiyle yaklaşık 500 avroya karşılık gelen para cezası verilmesinin, mevcut koşullarda orantılı olduğuna karar verilmiştir (*Rai ve Evans/Birleşik Krallık* (k.k.), 2009). Buna karşın, polisin yoldan çekilmeleri yönündeki emirlerine uyulmadığı ve polise fasulye atıldığı gerekçesiyle verilen sekiz günlük idari gözetim şeklindeki yaptırımın, mahkemeler tarafından hürriyeti kısıtlayıcı cezayı haklı kılacak gerekçeler sunulmamış olması nedeniyle orantısız olduğuna karar verilmiştir (*Chkhartishvili/Gürcistan*, 2023, § 60).

84. Diğer taraftan, toplantının izinsiz olduğu gerekçesiyle yarıda kesilmesi halinde, orantılılık değerlendirmesi yapılırken, sadece toplantıya katılanlara daha sonraki süreçte verilen cezaya değil, yetkililerin toplantı alanındaki davranışlarına da odaklanılacaktır. Mahkeme, yetkililerin iç hukukta kendilerine tanınan takdir yetkisini kullanırken toplanma özgürlüğü hakkının özüne uygun şekilde davrandıkları ve ilgili olduğu yerde, siyasi konuşmalar, kamuoyunu ilgilendiren konularla ilgili tartışmalar veya bu tür konulardaki görüşlerin barışçıl bir şekilde dile getirilmesi bağlamında Sözleşme ile öngörülen ayrıcalıklı korumayı usulünce kabul ettikleri konusunda ikna olmalıdır. *Navalnyy/Rusya* [BD] (2018) davasında, Mahkeme, polisin protestocuları dağıtma şeklinin 11. maddeye aykırılık teşkil ettiği sonucuna vararak, bu koşullarda, halka açık etkinliklerin düzenlenme kurallarının ihlal edilmesi karşısında verilen 25 avro tutarındaki para cezasının uygun bir ceza olup olmadığının herhangi bir öneminin bulunmadığına karar vermiştir (§ 133).

vi. Dağıtma ve güç kullanımı

85. Bir toplantıyı dağıtma kararı, ilgili ve yeterli gerekçelerle haklı kılınmalıdır (*Ibrahimov ve Diğerleri/Azərbaycan*, 2016, § 80; *Laguna Guzman/İspanya*, 2020, § 51). Toplantının resmi düzenleme şartlarına uygun olmaması, dağıtılması için yeterli bir gerekçe değildir (bkz. F (2): Kanuna aykırı toplantı başlıklı bölüm).

86.Toplanma özgürlüğüne yönelik olarak, toplantının durdurulması, dağıtılması veya katılımcıların gözaltına alınmasını içeren bir müdahale, ancak kanunla öngörülmüş ciddi risklerin bulunması gibi (*Navalnyy/Rusya* [BD], 2018, 137) belirli ve kanıtlanmış önemli gerekçelerle ve ancak katılımcılara görüşlerini yeterince dile getirme imkânı tanınmış olması durumunda haklı görülebilir (*Éva Molnár/Macaristan*, 2008, §§ 42 ve 43).

87.Polisin müdahalesi, ister toplantı nedeniyle trafiğin engellenmesi gibi olağan hayatın bozulması durumları karşısında yapılmış olsun ister katılan kişilerin şiddet içeren davranışlarda

88.,Obulunmalarının önüne geçme amacıyla yapılmış olsun, güç kullanımının, kargaşanın önlenmesi ve başkalarının haklarının korunması gibi meşru amaçlarla orantılı olması gerekmektedir (*Oya Ataman/Türkiye*, 2006, §§ 41-43; *Laguna Guzman/İspanya*, 2020, § 54).

89.Başvuranlara karşı kullanılan gücün gereksiz ve aşırı olduğu, bu nedenle Sözleşme'nin 3. maddesine aykırılık teşkil ettiği yönündeki tespite dayanılarak, Sözleşme'nin 11 § 2 maddesinin anlamı dahilinde "demokratik bir toplumda gerekli olmadığı" şeklinde bir sonuca varılabilir (*Zakharov ve Varzhabetyan/Rusya*, 2020, § 90).

90.Göstericileri dağıtmak amacıyla yüksek basınçlı su ve göz yaşartıcı gaz kullanma veya zırhlı araçları göstericilerin üzerine doğru sürme gibi yöntemlere başvurulabilmesi için, belirli haklı gerekçelerin mevcut olması gerekir (*Eğitim ve Bilim Emekçileri Sendikası ve Diğerleri/Türkiye*, 2016, § 108). Göstericilerin ve gösteri alanından geçmekte olan olayla ilgisi olmayan kişilerin birbirinden ayırt edilmediği durumlarda, göz yaşartıcı gaz kapsülü gibi dağıtma yöntemlerinin ayırım gözetmeksizin kullanımını haklı gerekçelere dayandırmak özellikle güç olmaktadır (*Süleyman Çelebi ve Diğerleri/Türkiye (no. 2)*, 2017, § 111). Ayrıca, toplantının dağıtılmasında güç kullanımı, bazı durumlarda, Sözleşme'nin 3. maddesine aykırı insanlık dışı ve aşağılayıcı muamele teşkil edebilir (*aynı kararda*, § 79). Özellikle, göz yaşartıcı gaz kullanımıyla ilgili açık bir kurallar bütünü belirlenmeli ve kolluk görevlilerinin uygun şekilde eğitim almalarını ve gösteriler esnasında kontrol ve denetimlerinin sağlanmasını ve ayrıca herhangi bir şekilde, özellikle de sert direniş göstermeyen kişilere karşı güç kullanımının gerekli, orantılı ve makul olup olmadığına ilişkin olarak olay sonrasında etkin bir inceleme yapılmasını temin edecek bir sistem geliştirilmelidir (*İzci/Türkiye*, 2013, § 99). *Geylani ve Diğerleri/Türkiye* (2023, §§ 122-127) kararında, bir toplantının tazyikli su kullanılarak şiddet yoluyla dağıtılmasının orantısız olduğuna ilişkin 11. madde kapsamında varılan sonuca, diğer hususların yanı sıra, ciddi bir yaralanma geçiren bir başvuran bakımından 3. madde kapsamında esas yönünden bir ihlal tespit edilmesi de dayanak oluşturmuştur.

91.Protestocular ile kolluk görevlileri arasında, her iki tarafından da şiddete başvurduğu geniş çaplı bir çatışmanın olması durumunda, yetkililerin, re'sen soruşturma başlatmaları, sadece şiddete başvuran protestocuların değil aynı zamanda kolluk görevlilerinin de eylemlerinin incelemeleri gerekir (*Zakharov ve Varzhabetyan/Rusya*, 2020, §§ 53-55).

F. Ön bildirim ve izin prosedürleri

92.Yüksek Sözleşmeci Tarafın, kamu düzeni ve ulusal güvenlik gerekçesiyle, toplantıların izne tabi olarak düzenlenmesini öngörmesi, kural olarak 11. maddenin ruhuna aykırı değildir (*Kudrevičius ve Diğerleri/Litvanya* [BD], 2015, § 147 ve bu kapsamda anılan diğer kararlar; *Oya Ataman/Türkiye*, 2006, § 37)

1. Ön bildirim ve izin prosedürlerinin amacı

93.Halka açık bir etkinlikle ilgili bildirim ve hatta izin prosedürleri, normal koşullarda, işlemin amacı, toplantının, mitingin veya farklı bir toplanmanın sorunsuz bir şekilde gerçekleştirilmesini temin etmek üzere makul ve uygun tedbirler alınmasını sağlamak olduğu süreçte, Sözleşme'nin 11. maddesi kapsamındaki hakkın özünün ihlaline neden olmamaktadır (*Sergey Kuznetsov/Rusya*, 2008, § 42). Kamuya açık toplantıları organize edenler, yürürlükte olan düzenlemelere uygun davranmak suretiyle, bu süreçte ilişkin kurallara uymalıdır (*Primov ve Diğerleri/Rusya*, 2014, § 117).

94.İzin prosedürü, yetkililere toplantının barışçıl nitelikte olmasını sağlayabilme imkânı tanınması amacıyla uygulanması halinde 11. maddenin 1. fıkrasında öngörülen şartlara uygun olacak ve bu şekilde söz konusu hakkın kullanımına yönelik bir müdahale teşkil etmeyecektir (*Ziliberberg/Moldova* (k.k.), 2004).

95.Ön bildirim, sadece toplanma hakkının başkalarının hakları ve kanuni menfaatleri ile (dolaşım özgürlüğü dâhil) bağdaşmasını sağlama amacına değil, aynı zamanda kargaşanın ve suç işlenmesinin önlenmesi amacına da hizmet etmektedir. Çatışan bu menfaatler arasında denge kurmak amacıyla ön idari prosedürlerin başlatılmasının, kamuya açık alanlarda gösteri düzenleneceği durumlarda üye Devletler tarafından sıklıkla başvuru bir uygulama olduğu anlaşılmaktadır (*Éva Molnár/Macaristan*, 2008, § 37; *Berladir ve Diğerleri/Rusya*, 2012, § 42). Örgütlenmelerin ve gösterileri organize eden diğer kişilerin, demokratik sürecin aktörleri olarak, yürürlükte olan düzenlemelere uygun davranmak suretiyle, bu süreçte ilişkin kurallara uymaları önemlidir. Ancak, bu nitelikteki düzenlemeler, Sözleşme ile koruma altına alınan barışçıl toplanma özgürlüğüne gizli bir engel teşkil etmemelidir (*Oya Ataman/Türkiye*, 2006, § 38; *Berladir ve Diğerleri/Rusya*, 2012, § 39).

96.Sözleşme'ye Taraf Devletler, kamu güvenliği gerekçesiyle, belirli bir yerde gösteri düzenlenmesine kısıtlama getirebilmektedir (*Malofeyeva/Rusya*, 2013, § 136; *Disk ve Kesk/Türkiye*, 2012, § 29; ayrıca bkz. "Toplantı mekânı özgürlüğü" başlıklı bölüm).

2. Kanuna aykırı toplantı

97. Devletlerin, izin alınmasını şart koşma hakkı bulunduğundan, bu şarta uygun olmayan gösterilere katılan kişilere yaptırım uygulayabilmeleri gerekir. Bu tür izinlerin alınmaması halinde yaptırım uygulanmasının 11. madde uyarınca yasaklanması durumunda izin sistemi yanıltıcı hale gelecektir. Dolayısıyla, bir kişiye izinsiz bir gösteriye katıldığı gerekçesiyle yaptırım uygulanmasının, yaptırımın orantılı ve kanunla öngörülmüş olması koşuluyla, 11. maddede öngörülen güvencelere uygun olduğu değerlendirilmektedir (*Ziliberberg/Moldova* (k.k.), 2004)

98. Bildirimde bulunma veya izin alma koşulunun yerine getirilmemesi, verilen sürenin aşılması veya belirlenen alanın dışına çıkılması, bir toplantının "kanuna aykırı" kabul edilmesinin gerekçeleridir. "Kanuna aykırı" toplantının tanımı, ulusal makamlarca "yasaklanan" toplantının aksine, resmi şartlara uygun davranılmamasına dayanmaktadır. "Yasaklanmamış gösteri" kavramı, "kanuna aykırı" veya "izinsiz" gösteri kavramlarıyla aynı kefiye koyulmadan kullanılmıştır (*Kudrevičius ve Diğerleri/Litvanya* [BD], § 149).

99. Önceden izin almaksızın gösteri düzenlenmesi gibi kanuna aykırı bir durumun, toplanma özgürlüğünün ihlalini mutlak suretle haklı kılacağı söylenemez. Ön bildirim sistemi gibi kamuya açık toplantılara ilişkin kurallar, ulusal makamların trafikteki aksaklıkları asgari düzeye indirmelerini ve bunun dışındaki güvenlik önlemlerini alabilmelerini sağlaması dolayısıyla, halka açık etkinliklerin sorunsuz bir şekilde gerçekleştirilmesi için gerekli olmakla birlikte, bu kuralların uygulanması başlı başına bir amaç haline gelemmez (*Cisse/Fransa*, 2002, § 50; *Oya Ataman/Türkiye*, 2006, §§ 37-39; *Gafgaz Mammadov/Azərbaycan*,

2015, § 59).

100. Mahkeme, özellikle, düzensiz göstericilerin şiddet içeren hareketlerde bulunmadıkları durumlarda, Sözleşme'nin 11. maddesi kapsamında güvence altına alınan toplanma hakkının özüne hanel gelmemesi için, kamu makamlarının barışçıl nitelikteki toplantılara belirli ölçüde hoşgörü göstermeleri gerektiğini belirtmiştir (*Kudrevičius ve Diğerleri/Litvanya* [BD], 2015, § 150; *Oya Ataman/Türkiye*, 2006, §§ 41-42; *Bukta ve Diğerleri/Macaristan*, 2007, § 34; *Navalnyy ve Yashin/Rusya*, 2014, § 63).

101. Sonuç olarak, ön bildirimde bulunulmaması ve sonrasında eylemin “kanuna aykırılığı” nedeniyle, makamlara sınırsız yetki tanınmamaktadır; söz konusu makamların yetkileri, yine de 11. maddede öngörülen orantılılık koşuluyla sınırlandırılmaktadır (*Primov ve Diğerleri/Rusya*, 2014, § 119). Dolayısıyla, gösteriye en başta neden izin verilmediği, sağlanacak kamu yararının ne olduğu ve gösterinin ne tür risklere yol açacağı tespit edilmelidir. Polisin protestocuların cesaretini kırmak amacıyla kullandığı yöntem de, yani protestocuları belirli bir yerde toplamaları veya gösteriyi dağıtmaları, müdahalenin orantılı olup olmadığının değerlendirilmesinde önemli bir etkidir (*aynı kararda*). Siyasi bir toplantının dağıtılıp dağıtılmaması konusundaki karar, Sözleşme kapsamında, siyasi konuşmalar, kamuoyunu ilgilendiren konularla ilgili tartışmalar ve bu tür konulardaki görüşlerin barışçıl bir şekilde dile getirilmesi bağlamında öngörülen ayrıcalıklı korumanın usulünce kabulüne dayandırılmalı ve yetkili makamların siyasi konuşmanın sınırlandırılması hususundaki kısıtlı takdir yetkisi kapsamında kalmalıdır (*Navalnyy/Rusya* [BD], 2018, § 131).

102. Protestocuların sebep olduğu rahatsızlığın, kamuya açık bir alanda barışçıl toplanma hakkının olağan şekilde kullanımından kaynaklanan hafif rahatsızlık düzeyini aşmadığı hallerde (*Navalnyy/Rusya* [BD], 2018, § 131-132) kamu makamlarının “kanuna aykırı” barışçıl toplantılara belirli ölçüde hoşgörü göstermeleri gerekliliği, kamuya açık bir alanda herhangi bir emniyetsizlik veya rahatsızlık riski bulunmaksızın düzenlenen gösteriler için de geçerli olmalıdır (*Fáber/Macaristan*, 2012, § 47). Ayrıca, söz konusu gereklilik, trafik de dâhil olmak üzere, olağan hayatın belirli ölçüde aksamasına sebebiyet veren toplantılar için geçerli de geçerli olmalıdır (*Kudrevičius ve Diğerleri/Litvanya* [BD], 2015, § 155; *Malofeyeva*, 2013, §§ 136-37). Kanuna aykırı bir toplantı için gösterilmesi beklenen hoşgörünün sınırları, bu toplantının kamuya verdiği rahatsızlığın süresi ve boyutu gibi belirli koşullara ve toplantıya katılan kişilere görüşlerini yeterince dile getirme ve gösteri alanını bu yönde bir talimat verilmesi durumunda terk etme imkânı tanınıp tanınmadığına bağlıdır (*Frumkin/Rusya*, 2016, § 97).

103. Toplantının fiilen yarattığı rahatsızlığın değerlendirilmesi, ulusal düzenlemeler kapsamına açıkça girmeyen toplantılarda olduğu gibi belirsiz bir durumda daha da önemli hale gelmektedir. Belirli bir etkinliğin ulusal hukuk uyarınca bildirimde bulunulmasını veya izin alınmasını gerektiren bir toplantı şekli olup olmadığı konusunda şüphe bulunması halinde, yetkili makamlar, bildirim prosedürüne uygun davranılmaması gibi resmi gerekçelerden ziyade, ilgili davranışın sebep olduğu rahatsızlığın derecesine dayalı tedbirler almalıdır. Toplanma özgürlüğüne yönelik olarak, toplantının durdurulması, dağıtılması veya katılımcıların gözaltına alınmasını içeren bir müdahale, ancak kanunla öngörülmüş ciddi risklerin bulunması gibi belirli ve kanıtlanmış önemli gerekçelerle haklı görülebilir (*Navalnyy/Rusya* [BD], 2018, § 136).

3. Anlık toplantı

104. Anlık bir gösterinin haklı gerekçelere dayandığının söylenebileceği özel koşullarda, örneğin bu tür bir gösterinin siyasi bir olaya tepki göstermek amacıyla yapılması durumunda, bu gösterinin, katılımcıların kanuna aykırı herhangi bir davranışta bulunmamış olmalarına rağmen, sadece gerekli ön bildirimde bulunulmaması nedeniyle dağıtılması, barışçıl toplanma özgürlüğüne yönelik orantısız bir kısıtlama teşkil edebilmektedir (*Bukta ve Diğerleri/Macaristan*, 2007, § 36; *Laguna Guzman/İspanya*, 2020, § 51).

105. Bu durum, anlık bir gösteriyle ilgili önceden bildirimde bulunulmamış olmasının, kalabalığın dağıtılması için asla meşru bir gerekçe teşkil edemeyeceği anlamına gelmemektedir. Anlık gösteri düzenleme hakkı, ancak özel koşullarda, yani mevcut bir olaya derhal tepki göstermenin gösteri düzenlemek suretiyle yapılabileceği hallerde, kamuya açık toplantılarla ilgili önceden bildirimde bulunma yükümlülüğünden daha ağır basabilmektedir. Özellikle, genel kuraldan bu şekilde bir ayrılma, herhangi bir gecikmenin bu tepkiyi hükümsüz hale getireceği hallerde haklı görülebilir (*Éva Molnár/Macaristan*, 2008, §§ 37-38; *Budaházy/Macaristan*, 2015, § 34).

106. Mevcut bir olaya anlık toplantı düzenlemek suretiyle derhal tepki gösterilmesini gerektiren ve ön bildirim veya izinle ilgili süre sınırlarının katı bir şekilde uygulanması kuralından ayrılmayı haklı kılan özel koşullara, ulusal düzeydeki yasal düzenlemelerde ve adli denetimle ilgili hükümlerde yer verilmelidir. İç hukukta bu hususta herhangi bir istisnanın öngörülmemesi ve Mahkemenin 11. maddeyle ilgili içtihadında yer alan kriterlere uygun şekilde denge kurma işlemine dair bir düzenlemenin bulunmaması nedeniyle, iç hukuk hükümlerinin aşırı katı nitelikte olduğuna ve dolayısıyla 11. maddenin ihlaline yol açtığına karar verilmiştir (*Lashmankin ve Diğerleri/Rusya*, 2017, §§ 451-54).

G. Menfur davranışlar

107. Devletin bir gösteriyi yasaklamadığı halde gösteriye katılanlara menfur davranışlarda bulunmamalarına rağmen sadece gösteriye katıldıkları gerekçesiyle yaptırım uygulaması durumunda, barışçıl toplanma özgürlüğü hakkının özüne halel gelecektir (*Galstyan/Ermenistan*, 2007, § 117; *Ashughyan/Ermenistan*, 2008, § 93).

108. Yetkili makamlar tarafından kolluk tedbirleri alınabilir ve toplantı sırasında işlenen belirli suçlar için ceza uygulanabilir. Toplanma özgürlüğü hakkına yönelik müdahaleler, kural olarak, göstericilerin şiddet eylemlerinde buldukları hallerde, kargaşanın ve suç işlenmesinin önlenmesi ve başkalarının haklarının ve özgürlüklerinin korunması bakımından haklı görülebilir (*Giuliani ve Gaggio/İtalya* [BD], 2011, § 251).

109. Gösteri sırasında şiddete teşvik niteliğindeki eylemler nedeniyle verilen mahkûmiyet kararı, bazı durumlarda kabul edilebilir bir tedbir olarak görülebilir (*Osmani ve Diğerleri/Eski Yugoslav Makedonya Cumhuriyeti* (k.k.), 2001).

110. Bir bireye, kamu görevlisine veya nüfusun bir kesimine karşı şiddet uygulamaya teşvik etme durumunda, Devlet makamları, müdahalenin gerekliliğini incelerken geniş takdir yetkisine sahiptir (*Schwabe ve M.G./Almanya*, 2011, § 113).

111. Göstericilerin olağan hayata ve başkalarının kanuna uygun olarak gerçekleştirdikleri faaliyetlere, kamuya açık bir alanda barışçıl toplanma hakkının olağan şekilde kullanımının sebep olabileceği zarara kıyasla çok daha fazla ve kasten ağır şekilde zarar vermeleri, "menfur bir eylem" olarak değerlendirilebilir. Dolayısıyla, bu tür davranışlar, cezai mahiyette dahi olsa, ceza uygulanmasını haklı kılabilmektedir. Özellikle, polisin talimatları ve yolu kullanan kişilerin ihtiyaç ve hakları dikkate alınmaksızın üç önemli otoyolun neredeyse tamamen kapatılmasının, fiziksel şiddete başvurmaktan daha hafif bir eylem olsa dahi, "menfur" nitelik taşıdığına karar verilmiştir (*Kudrevičius ve Diğerleri/Litvanya* [BD], 2015, § 173- 174; ayrıca bkz. *Barraco/Fransa*, 2009, §§ 46-47; ayrıca bk. "Olağan hayatın ve trafik akışının kasten bozulmasına sebep olunması nedeniyle uygulanacak yaptırım konusunda daha geniş takdir yetkisi" başlıklı bölüm).

112. Barışçıl katılımcılar, başkaları tarafından gerçekleştirilen menfur eylemlerden dolayı sorumlu tutulamaz. Barışçıl bir toplantıya katılma özgürlüğü büyük önem arz etmektedir; zira bir kimse, yasaklanmamış olan bir gösteriye katıldığı gerekçesiyle, menfur bir eylemde bulunmadığı sürece, en alt sınırdan bir disiplin cezası şeklinde dahi olsa herhangi bir yaptırıma maruz bırakılamaz (*Ezelin/Fransa*, 1991, § 53; *Galstyan/Ermenistan*, 2007, § 115). Bu durum, gösteri sonucunda bir zararın meydana gelmesi veya kargaşanın ortaya çıkması halinde dahi geçerlidir (*Taranenko/Rusya*, 2014, § 88). Etkinliği düzenleyenler, katılımcıların davranışlarından dolayı sorumlu tutulmamalıdır (*Mesut Yıldız ve Diğerleri/Türkiye*, 2017, § 34; *Kemal Çetin/Türkiye*, 2020, §§ 50-51).

113. Düzensiz şiddet eylemlerinde bulunan bir katılımcı, yine de 11. maddede öngörülen korumadan faydalanabilmektedir. Bu durum, söz konusu kişinin eylemleri nedeniyle verilen cezanın orantılı olması gerektiği anlamına gelmektedir. Bu bağlamda, söz konusu kişinin toplantıya katılma amacı, eylemlerin niteliği, sonuçların ağırlığı (özellikle, başkalarının yaralanmasına sebep olup olmadığı) ve toplantının barışçıl niteliğinin bozulmasındaki etkisi gibi hususlar dikkate alınmalıdır. Bu nedenle, çatışmaların en yoğun olduğu anda gerçekleştirilen polise taş veya başka küçük bir nesne atma eylemine karşılık verilen uzun süreli hapis cezasının, 11. maddenin ihlaline yol açacak şekilde orantsız bir ceza olduğuna karar verilmiştir (*Gülcü/Türkiye*, 2016, §§ 110-117; *Yaroslav Belousov/Rusya*, 2016, §§ 177-182; ayrıca bkz. "Barışçıl toplantı" başlıklı bölüm ve *Toplu Eylemlere İlişkin Rehber*, Bölüm I.E.2).

II. Örgütlenme özgürlüğü

A. Demokratik bir toplumda örgütlenme özgürlüğü hakkının önemi

114. Mahkeme; demokrasi, çoğulculuk ve örgütlenme arasında doğrudan bir ilişki bulunduğunu pek çok kez belirtmiştir. Zira bu özgürlüğün ulusal mevzuatta öngörülme ve yetkili makamlar tarafından pratikte uygulanma şekli, ilgili ülkenin demokrasi durumunu ortaya koymaktadır (*Gorzelik ve Diğerleri/Polonya* [BD], 2004, § 88; *Sidiropoulos ve Diğerleri/Yunanistan*, 1998, § 40).

115. Mahkeme, 11. madde bağlamında, siyasi partilerin çoğulculuğun ve demokrasinin sağlanması konusunda önemli rol oynadıklarından sıklıkla bahsetmekle birlikte (*Türkiye Birleşik Komünist Partisi ve Diğerleri/Türkiye*, 1998, § 25), kültürel veya manevi mirası koruyan, çeşitli sosyo-ekonomik amaçlara hizmet eden, dini olduğunu ve dini öğretileri öğreteceğini iddia eden, etnik bir kimliğin tanınmasını veya azınlık farkındalığının sağlanmasını amaçlayan örgütlenmeler gibi, başka amaçlarla oluşturulan örgütlenmelerin de demokrasinin sağlıklı işlemesi bakımından önemli olduğunu belirtmektedir (*Gorzelik ve Diğerleri/Polonya* [BD], 2004, § 92; *Rhino Derneği ve Diğerleri/İsviçre*, 2011, § 61).

116. Vatandaşların demokratik sürece katılımları, büyük ölçüde, birbiriyle bütünleşmelerini sağlayan ve ortak amaçlara hizmet eden örgütlenmelere mensup olmak suretiyle gerçekleştirilmektedir (*Kurtuluş Ordusu Moskova Şubesi/Rusya*, 2006, § 61).

117. Örgütlenme özgürlüğü, özellikle de, ulusal ve etnik azınlıklara mensup kişiler için önem arz etmektedir. Zira kimliğini ifade etmek ve geliştirmek amacıyla bir örgütlenme oluşturmak, azınlığa haklarını koruması ve savunması konusunda yardımcı olunmasına katkı sağlayabilmektedir (*Gorzelik ve Diğerleri/Polonya* [BD], 2004, § 93).

118. Sözleşme'nin değerlerine aykırı faaliyetlerde bulunan örgütlenmeler, 11. maddede öngörülen korumadan faydalanamaz; zira 17. maddede, Sözleşme'nin, Sözleşme kapsamında öngörülen hakları ortadan kaldırmak veya aşırı ölçüde sınırlandırmak amacıyla kullanılması yasaklanmıştır (bir İslam derneğinin faaliyetlerinin şiddet kullanımını desteklediği gerekçesiyle yasaklanmasına ilişkin *Hizb ut-Tahrir ve Diğerleri/Almanya* (k.k.) (2012, §§ 73-74) davası; kuruluş sözleşmesinde Yahudi aleyhtarı ifadeler yer alan bir derneğin kurulmasının yasaklanmasına ilişkin *W.P. ve Diğerleri/Polonya* (k.k.) (2004) davası; *aşırı sağıcı iki derneğin kapatılmasıyla ilgili Ayoub ve Diğerleri/Fransa davası*, 2020) (Ayrıca bkz. *17. Madde Rehberi - Hakları Kötüye Kullanma Yasağı*).

B. Sözleşme'nin 9 ve 10. maddeleriyle bağlantı

119. Örgütlenme özgürlüğünün kullanımı, Sözleşme ile öngörülen birkaç hakkı kapsamakla birlikte, 11. madde, özellikle 9 ve 10. maddelerle yakından ilişkilidir.

120. Sözleşme'nin 9 ve 10. maddeleri kapsamında kişisel görüşlerle ilgili olarak düşünce, vicdan ve din özgürlüğü ve ifade özgürlüğü şeklinde koruma sağlanması, 11. madde ile güvence altına alınan örgütlenme özgürlüğünün amaçlarından biridir (*Young, James ve Webster/Birleşik Krallık*, 1981, § 57; *Vörður Ólafsson/İzlanda*, 2010, § 46). Bu tür bir koruma, gerek pozitif gerekse negatif örgütlenme özgürlüğü hakkının güvence altına alınması suretiyle etkin bir şekilde sağlanabilir (*Sørensen ve Rasmussen/Danimarka* [BD], 2006, § 54).

121. Bu nedenle, 11. madde, sadece görüşleri lehte olan veya incitici olarak algılanmayan ya da dikkate almaya değmeyecek nitelikte olanlar için değil, aynı zamanda, görüşleri inciten, gücendiren veya rahatsız eden kişiler veya örgütlenmeler için de uygulanmaktadır (*Redfearn/Birleşik Krallık*, 2012, § 56; *Vona/Macaristan*, no. 35943/10, 2013, § 57).

122. Ancak, nefret söylemine sebep olmaması veya başkalarını şiddete teşvik etmemesi koşuluyla, demokratik bir sistemde benimsenen fikirlerden farklı olan fikirlerin dahi halka açık bir tartışmada dile

getirilmesi konusu 10. maddede güvence altına alınmakla birlikte, derneklerin çoğulcu demokrasinin değerleriyle bağdaşmayan ve Sözleşme kapsamındaki hakların ve özgürlüklerin ihlaline neden olan politika hedefleri benimsememelerinin sağlanması bakımından Devlet tarafından ilgili tedbirlerin alınması hususunda, 11. madde herhangi bir engel teşkil etmemektedir (Şeriata dayalı bir Devlet kurmayı hedefleyen faaliyetlerde bulunan bir derneğin kapatılmasına ilişkin *Zehra Vakfı ve Diğerleri/Türkiye* (2018, §§ 55-56) kararı).

123. Örgütlenmeler, fikir ve görüşlerini özgürce ifade edemedikleri sürece, çoğulculuk ilkesinin uygulanması mümkün değildir (*Gorzelik ve Diğerleri/Polonya* [BD], 2004, § 91; *Zhechev/Bulgaristan*, 2007, § 36). Görüşlerin korunması ve bunları ifade etme özgürlüğü, siyasi partiler bağlamında daha fazla söz konusu olmaktadır; zira siyasi partiler, çoğulculuğun sağlanması ve demokrasinin sağlıklı işleyişinin temin edilmesi konusunda önemli rol oynamaktadır (*Özgürlük ve Demokrasi Partisi (ÖZDEP)/Türkiye*[BD], 1999, § 37).

C. Örgütlenme özgürlüğü hakkının kapsamı ve içeriği

1. Örgütlenme kavramı

124. “Örgütlenme” ifadesi, ortak bir amaç için gönüllü olarak gruplaşma anlamına gelmektedir (*Young, James ve Webster/Birleşik Krallık*, 1981, Komisyon raporu, § 167).

125. Örgütlenme özgürlüğü kavramı, belirli amaçları benimseyen bir grup veya örgüt kurma veya bu tür bir grup veya örgüte üye olma hakkı ile ilişkilidir. Bu kavram, başkalarına eşlik etme veya diğer bireylerle sosyal olarak kaynaşma hakkı ile ilgili değildir (*McFeeley/Birleşik Krallık*, Komisyon kararı, 1980, § 114; *Bollan/Birleşik Krallık* (k.k.), 2000).

126. Bir örgütlenmenin 11. maddede öngörülen korumanın kapsamına girebilmesi için, özel hukuka tabi olması gerekmektedir. “Örgütlenme” kavramının özerk bir anlamı bulunmaktadır; ulusal hukuk çerçevesindeki vasfının sadece nispi bir değeri vardır ve sadece bir başlangıç noktasını teşkil etmektedir (*Chassagnou ve Diğerleri/Fransa* [BD], 1999, § 100; *Schneider/Lüksemburg*, 2007, § 70).

127. Sözleşme'ye taraf Devletler, kendi takdirlerine bağlı olarak, bir örgütlenmeyi “kamu” örgütlenmesi veya “idari benzeri” bir örgütlenme olarak sınıflandırabilse ve dolayısıyla 11. madde kapsamından çıkarabilseler, bu durum teorik veya hayali haklardan ziyade, uygulanabilir ve etkin hakların güvence altına alınmasını amaçlayan Sözleşme'nin hedefi ve amacıyla bağdaşmayacak sonuçlara yol açabilecektir (*Chassagnou ve Diğerleri/Fransa*[BD], 1999, § 100).

128. Mahkemenin içtihadı uyarınca, bir örgütlenmenin özel veya kamusal nitelikte olduğunun tespitinde dikkate alınacak unsurlar şunlardır: Örgütlenmenin bireyler tarafından mı yasama organı tarafından mı kurulduğu; Devlet bünyesindeki yapılarla bütünleşmiş halde olup olmadığı; idari yetki, kural koyma yetkisi ve disiplinle ilgili bir yetki verilip verilmediği; kamu yararı taşıyan bir amacı bulunup bulunmadığı (*Mytilinaios ve Kostakis/Yunanistan*, 2015, § 35; *Herrmann/Almanya*, 2011, § 76; *Bulgaristan Slav Üniversitesi ve Diğerleri/Bulgaristan* (k.k.), 2004).

2. Kamu hukukuna tabi kuruluşlar, meslek kuruluşları ve zorunlu üyelik

129. Yasama organı tarafından kurulan kamu hukukuna tabi bir kuruluş, 11. madde bağlamında bir örgütlenme değildir (örneğin bkz. bir Devlet üniversitesine ilişkin *Bulgaristan Slav Üniversitesi ve Diğerleri/Bulgaristan* (k.k.) (2004) kararı; bir turizm federasyonuna ilişkin *Köll/Avusturya* (k.k.) (2002) kararı).

130. Meslek kuruluşları ve istihdam kuruluşları da aynı şekilde 11. madde kapsamının dışında kalmaktadır. Kural olarak, mevzuatla kurulan bu kuruluşların amacı, kamunun korunması için kamu hukukuna ilişkin önemli işlevleri yerine getirirken, meslekleri düzenlemek ve geliştirmektir. Bu nedenle, bu kuruluşlar, özel hukuka tabi örgütlenmeler veya sendikalara benzetilemez ve Devletin bünyesindeki yapılarla bütünleşmiş halde faaliyetlerini sürdürür (*Popov ve Diğerleri/Bulgaristan* (k.k.), 2003). 11. maddenin uygulanamayacağına karar verilen örgütlenmeler şunlardır:

- tıp doktorları sendikaları (*Le Compte, Van Leuven ve De Meyere/Belçika*, 1981, §§ 64-65; *Vialas Simón/İspanya*, Komisyon kararı, 1992; *Popov ve Diğerleri/Bulgaristan* (k.k.), 2003);
- veteriner hekimler konseyi (*Barthold/Almanya*, 1985, § 61);
- mimarlar derneği (*Revert ve Legallais/Fransa*, Komisyon kararı, 1989);
- barolar (*A. ve Diğerleri/İspanya*, Komisyon kararı, 1990; *Bota/Romanya* (k.k.), 2004);
- noter odaları (*O.V.R./Rusya* (k.k.), 2001; *Ulusal Noter Odası/Arnavutluk* (k.k.), 2008);
- çalışma konseyleri (*Karakurt/Avusturya* (k.k.), 1999);
- ticaret odası (*Weiss/Avusturya*, Komisyon kararı, 1991).

131. Bu tür kuruluşlara zorunlu üyelik, örgütlenme özgürlüğüne yönelik bir müdahale teşkil etmemektedir (*Popov ve Diğerleri/Bulgaristan* (k.k.), 2003). Ancak, bireylerin, kendi meslek kuruluşlarını kurmaları veya mevcut meslek kuruluşlarına üye olmaları engellenmemelidir. Dolayısıyla, üyeliği zorunlu olan bir kuruluşun varlığının, 11. madde kapsamında güvence altına alınan hakkı kısıtlama ve hatta baskılama amacı veya etkisi söz konusu olamaz (*Le Compte, Van Leuven ve De Meyere*, 1981, § 65; *O.V.R./Rusya* (k.k.), 2001).

3. Dernek kurma ve derneğin yasal olarak tanınması

132. 11. maddede sadece sendika kurma hakkına açıkça atıfta bulunulsa da, dernek kurma hakkı, örgütlenme özgürlüğü hakkının özünde yer almaktadır (*Sidiropoulos ve Diğerleri/Yunanistan*, 1998, § 40).

133. Karşılıklı menfaat içeren bir konuda toplu olarak hareket etmek üzere tüzel bir kişilik oluşturabilme imkânı, örgütlenme özgürlüğünün en önemli yönlerinden biridir ve bu imkân olmadan söz konusu hakkın herhangi bir anlamı kalmayacaktır (*Gorzelik ve Diğerleri/Polonya* [BD], 2004, § 91; *Magyar Keresztény Mennonita Egyház ve Diğerleri/Macaristan*, 2014, § 78).

134. Bireylerin kurduğu bir derneğe yerel makamlarca tüzel kişilik statüsü verilmemesi, söz konusu bireylerin örgütlenme özgürlüğünden faydalanmalarına yönelik bir müdahale teşkil etmektedir (*Sidiropoulos ve Diğerleri/Yunanistan*, 1998, § 31; *Koretsky ve Diğerleri/Ukrayna*, 2008, § 39; *Özbek ve Diğerleri/Türkiye*, 2009, § 35). Aynı şekilde, tescil sürecinde yaşanan kayda değer gecikmeler de örgütlenme özgürlüğüne müdahale anlamına gelmektedir (*Ramazanov ve Diğerleri/Azerbaycan*, 2007, § 60; *Aliyev ve Diğerleri/Azerbaycan*, 2008, § 33).

135. Bir grubun tescil talebinin yetkili makamlar tarafından reddedilmesi, gerek grubun kendisini gerekse başkanları, kurucuları veya üyelerini doğrudan etkilemektedir (*Kimlya ve Diğerleri/Rusya*, 2009, § 84).

136. Bir örgütlenme, istemediği yasal bir şekle girmeye zorlanmamalıdır; zira bu durum, kurucularının ve üyelerinin örgütlenme özgürlüğü haklarını, ya ortadan kaldıracak ya da uygulamada herhangi bir değeri olmayacak hale getirecek şekilde zayıflatacaktır (*Rusya Cumhuriyetçi Parti/Rusya*, 2011, § 105; *Zhechev/Bulgaristan*, 2007, § 56; *Kungyun Ulusal Türk Sendikası/Bulgaristan*, 2017, § 41). Ancak, 11. madde kapsamında, örgütlenmeler için belirli bir yasal statüye sahip olma gibi bir hak yer almamaktadır (*Magyar Keresztény Mennonita Egyház ve Diğerleri/Macaristan*, 2014, § 91).

137. Resmi olmayan örgütlenmeler de 11. maddede öngörülen korumadan faydalanabilmekle birlikte, yasal kişiliklerinin bulunmaması, işleyişlerini ve faaliyetlerini olumsuz yönde etkileyebilmektedir (*Ilinden Birleşik Makedonya Örgütü/Bulgaristan*, 2006, § 53; *Kurtuluş Ordusu Moskova Şubesi/Rusya*, 2006, § 73-74). Ancak, resmi olmayan bir örgütlenmenin esas faaliyetini yerine getirebildiği hallerde, tescil talebinin reddedilmesi 11. madde ile bağdaşabilmektedir (*Lavisser/Fransa*, Komisyon kararı, 1991; *Larmela/Finlandiya*, Komisyon kararı, 1997; *Demokratik Krallık Hareketi/Bulgaristan*, Komisyon kararı, 1995).

138. 11. maddede güvence altına alınan hak, sadece bir örgütlenmenin kurulmasıyla sınırlı olmayıp, söz konusu örgütlenmeyi faaliyet süresi boyunca da koruma altına almaktadır (*Türkiye Birleşik Komünist Partisi ve Diğerleri*, 1998, § 33).

4. Derneklerin özerkliği, iç yönetimi ve üyeliği

139. Derneklerin örgütsel özerkliği, 11. maddede güvence altına alınan örgütlenme özgürlüğü haklarının önemli bir yönünü teşkil etmektedir (*Lovrić/Hırvatistan*, 2017, § 71). Dernekler, kendi kurallarını oluşturma ve kendi işlerini yönetme haklarına sahiptir (*Cheall/Birleşik Krallık*, Komisyon kararı, 1985).

140. Ancak, örgütlenme özgürlüğü, Devletlerin kurumsal idare ve yönetim konusunda kural ve koşul koymalarına ve bu kural ve koşullara uyulduğuna kanaat getirmelerine engel teşkil etmemektedir. Bir derneğin yönetim organlarının rolü ve yapısıyla ilgili olarak Devletler tarafından bazı asgari gereklilikler belirlenmesi meşru olmakla birlikte, yetkili makamların, derneğin kendi tüzüğünde yazılı her bir formalitenin tek tek yerine getirilmesini sağlamak gibi bir rolü bulunmamaktadır (*Tebieti Mühafize Cemiyeti ve Israfilov/Azərbaycan*, 2009, §§ 72 ve 78).

141. 11. madde, derneklere veya kuruluşlara üye olma talebinde bulunan herkesin talebini kabul etme yükümlülüğü yüklediği şeklinde yorumlanamaz. Derneklerin belirli değer veya idealleri benimseyen ve ortak amaçları bulunan kişiler tarafından kurulduğu hallerde, derneğe üyelik konusunda bu kişilerin herhangi bir kontrol imkanlarının bulunmaması örgütlenme özgürlüğünün etkinliğine aykırılık teşkil edecektir. Örneğin; dini organlar ve siyasi partilerin üyeliklerini genellikle sadece inanç ve ideallerini paylaşan kişileri kapsayacak şekilde düzenlemeleri kabul edilmektedir (*Associated Society of Locomotive Engineers and Firemen (ASLEF)/Birleşik Krallık*, 2007, § 39).

142. Örgütlenme özgürlüğü hakkı, belirli bir derneğe üye olma (bkz. *Cheall/Birleşik Krallık*, Komisyon kararı, 1985) veya söz konusu dernek içinde belirli bir pozisyona geçme hakkını kapsamamaktadır (*Fedotov/Rusya* (k.k.), no. 5140/02, 23 Kasım 2004).

Ancak, bir derneğin üyeliğinden çıkarılma, derneğin kurallarına aykırı olarak veya keyfi şekilde gerçekleştirilmiş ise ya da ilgili şahıs açısından olağanüstü bir sıkıntı ortaya çıkaracak ise, şahsın örgütlenme özgürlüğü hakkının ihlaline yol açabilmektedir (*Lovrić/Hırvatistan*, 2017, §§ 54 ve 72).

5. Negatif örgütlenme özgürlüğü

143. Örgütlenme özgürlüğü, bu hakkın kullanımıyla ilgili belirli ölçüde bir seçim özgürlüğünü de içerdiğinden dolayı, 11. madde, aynı zamanda, derneğe üye olmama veya üyeliğinden çekilme şeklinde negatif bir örgütlenme hakkını da kapsamaktadır (*Sigurður A. Sigurjónsson/İzlanda*, 1993, § 35; *Vörður Ólafsson/İzlanda*, 2021, § 45).

144. Kişisel özerklik kavramı, 11. maddede zımnen öngörülen kişinin seçim yapma özgürlüğünün esas sonucudur (*Sørensen ve Rasmussen/Danimarka* [BD], 2006, § 54).

145. Kişinin sahip olduğu eylemde bulunma veya seçim yapma özgürlüğü gerçekte mevcut değilse veya uygulamada herhangi bir değeri kalmayacak kadar zayıflamışsa, söz konusu kişinin örgütlenme özgürlüğü hakkından faydalandığı söylenemez (*Chassagnou ve Diğerleri/Fransa*[BD], 1999, § 114).

146. Belirli bir derneğe üye olma yükümlülüğü her zaman Sözleşme'ye aykırılık teşkil etmemekle birlikte, 11. maddede güvence altına alınan örgütlenme özgürlüğünün özünde yer alan bu tür bir yükümlülük, söz konusu özgürlüğe yönelik bir müdahale anlamına gelecektir (*Young, James ve Webster/Birleşik Krallık*, 1981, § 55, ve istihdamı sendika üyeliğine bağlı hale getiren "kapalı iş yeri" sözleşmelerine ilişkin *Sørensen ve Rasmussen* davası, 2006, § 56; taksi sürücülerinin taksi operatörlerine yönelik belirli bir örgüte üye olmalarını gerektiren kanuni yükümlülüğe ilişkin *Sigurður A. Sigurjónsson* davası, 1993, § 36; üzüm yetiştiricilerinin sendikaya üye olma yükümlülüklerine ilişkin *Mytilinaios ve Kostakis/Yunanistan* davası, 2015, §§ 53 ve 65; ayrıca bk. *Waldne/Fransa* (2023, § 59); başvuranın, vergi idaresi tarafından onaylanan bir yönetim derneğine üye olmaması nedeniyle mesleki vergi yükümlülüğünde artışa gidilmesine ilişkin bu davada, Mahkeme, olayı yalnızca 1 No.lu Protokol'ün 1. maddesi kapsamında incelemiştir).

147. Bir derneğe resmi olarak üye olmadan finansal katkı sağlama yükümlülüğünün, derneğe üye olma yükümlülüğüyle benzer bir özelliği bulunmaktadır ve örgütlenme özgürlüğü hakkının negatif yönüne yönelik bir müdahale teşkil edebilecektir (bir kişinin üyesi olmadığı özel bir endüstri federasyonuna katkıda bulunma yükümlülüğüne ilişkin *Vörður Ólafsson* davası, 2010, § 48; bir kişinin özel dernekler tarafından kurulan ve üyesi olmadığı bir fona finansal katkıda bulunma yükümlülüğüne ilişkin *Geotech Kancev*

GmbH/Almanya davası, 2016, § 53).

D. Örgütlenme özgürlüğüne ilişkin kısıtlamalar

148. 11. madde, dernekleri, çoğunlukla tescil talebinin reddi veya derneğin kapatılması şeklinde gerçekleştirilen ancak derneğin faaliyetlerini yürütmesine engel olacak farklı şekillerde de (örn; denetimler veya finansman konusunda kısıtlamalar yoluyla) gerçekleştirilebilecek olan Devletin haksız müdahalesine karşı koruma altına almaktadır (çeşitli kısıtlama biçimleriyle ilgili genel bir bakış için bk. *Yordanovi/Bulgaristan*, 2020, §§ 62-63, ve *Ecodefence ve Diğerleri/Rusya*, 2022, §§ 81 ve 87).

149. Örgütlenme özgürlüğüne müdahale, 11. maddenin 2. fıkrasında belirtilen koşullara uygun olması halinde, yani “kanunla öngörülmüş” olması, meşru amaçlardan birine veya daha fazlasına hizmet etmesi ve “demokratik bir toplumda gerekli” olması halinde haklı kılınmaktadır.

1. Kanunla öngörülmüş olma

150. “Kanunla öngörülmüş” ifadesi, öncelikle şikayet konusu tedbirin iç hukukta bir dayanağının bulunmasını gerektirmektedir. Ayrıca, bu bağlamda, kanunun ilgili kişiler açısından erişilebilir ve etkileri bakımından öngörülebilir olmasını gerektiren niteliğinden de bahsedilmektedir. Bir kanunun “öngörülebilir” olabilmesi için, kişinin gerekirse uygun tavsiyeler alarak davranışlarını düzenlemesine imkân verecek şekilde yeterince net ifadeler içermesi gerekir (*N.F./İtalya*, 2001, §§ 26 ve 29). Ulusal hukukun bu gereklilikleri karşılayabilmesi için, kamu makamları tarafından Sözleşme kapsamında güvence altına alınan haklara yönelik olarak gerçekleştirilebilecek keyfi müdahalelere karşı yasal koruma tedbirleri öngörmesi gereklidir. Kanunda, böyle bir takdir yetkisinin kapsamını ve kullanılma şeklini yeterince açık bir şekilde belirtmelidir (*Maestri/İtalya* [BD], 2004, § 30).

151. Mahkeme, bir hâkimin, mason locasına üyeliğinin, hakkında disiplin cezası uygulanmasına sebep olabileceğinin farkına varamadığını ileri sürdüğü bir davada öngörülebilirlik koşulunun karşılanmadığını tespit etmiştir (*N.F./İtalya*, 2001, §§ 30-32; *Maestri/İtalya*, [BD], 2004, §§ 43-42).

152. *Koretsky ve Diğerleri/Ukrayna* (2008) davasında, yetkili makamlar, hükümet dışı bir örgütlenmenin tescil talebini reddetmiştir. Mahkeme, örgütlenmelerin tesciline ilişkin ulusal hukuk hükümlerinin yeterince “öngörülebilir” olamayacak kadar anlaşılması güç olduğu ve belirli bir örgütlenmenin tescil edilip edilemeyeceğine karar verilmesi konusunda yetkili makamlara çok geniş bir takdir yetkisi tanıdığı kanaatine varmıştır (§ 48).

153. “Kanunun niteliği” koşuluyla ilgili sorun, *Tebieti Mühafize Cemiyeti ve İsrailov/Azərbaycan* (2009) davasında da gündeme gelmiştir. Söz konusu davada, bir dernek, genel ifadelerle düzenlenmiş ve Adalet Bakanlığına derneğin iç yönetimi de dâhil olmak üzere derneğin varlığıyla ilgili herhangi bir konuda geniş takdir yetkisi tanıdığı görülen mevzuata dayanılarak kapatılmıştır (§§ 61-64).

154. *Yefimov ve Gençlik İnsan Hakları Grubu/Rusya* (2021) davasında, Mahkeme, bir kişinin bir derneğe katılmasını soruşturma görevlisinin söz konusu şahsı aşırılık yanlısı bir suçun şüphelisi ilan eden kararına bağlı kılan ulusal hukuk hükümlerinin, soruşturma makamlarına serbest takdir yetkisi tanınmasından ve kötü kullanıma karşı herhangi bir koruma öngörmemesinden dolayı “kanunun niteliği” kriterini karşılamadığı kanaatine varmıştır (§§ 59-64). Başvuran derneğin kapatılmasının da açık ve öngörülebilir yasal bir dayanağının bulunmadığına karar verilmiştir (§§ 65-73).

155. *Taganrog LRO ve Diğerleri/Rusya* (2022) davasında, Mahkeme, “aşırı faaliyetler” kavramının ulusal hukukta müsaade edilemez ölçüde geniş bir şekilde tanımlanmasının, yargısal güvencelerin bulunmamasıyla birleştiğinde, Yehova'nın Şahitleri dini kuruluşlarının zorla kapatılması için yeterince öngörülebilir yasal bir dayanak sağlamadığı kanaatine varmıştır (§§ 159 ve 242).

156. Mahkeme, bir müdahalenin kanuna uygun olup olmadığını, özellikle de ilgili ulusal kanunun öngörülebilir olup olmadığını değerlendirirken, gerek kanun metnini gerekse kanunun yerel makamlar tarafından uygulanış ve yorumlanma şeklini göz önünde bulundurmaktadır (bir derneğin tescil talebinin kanuna aykırı şekilde reddedilmesine ilişkin *Jafarov ve Diğerleri/Azərbaycan* davası, 2019, §§ 70 ve 85).

157. *Ecodefence ve Diğerleri/Rusya* (2022) davasında, Mahkeme, sivil toplum kuruluşları ve yöneticilerine uygulandığı şekliyle, Yabancı Temsilciler Kanunu (“siyasi faaliyet”, “yabancı fon”) kapsamındaki iki temel kavramın öngörülebilirlik koşulunu karşılamadığı ve yürütme organına tanınan geniş takdir yetkisinin keyfi ve ayrımcı bir şekilde kullanımına karşı uygun ve etkili güvencelerin yargısal denetim ile sunulmadığı sonucuna varmıştır (§ 118).

158. *Andrey Rylkov Vakfı ve Diğerleri/Rusya* (2024) davasında, Mahkeme, benzer şekilde, “istenmeyen örgütler” yasasının “kanunla öngörülme” kriterini karşılamadığını tespit etmiştir. Bu yasanın, başvuran örgütlerin yasal faaliyetlerinin “istenmeyen” olarak nitelendirilmesine ve Rusya’daki faaliyetlerinin yasaklanmasına yol açacağını öngörebilmelerine olanak tanıyacak yeterli kesinlikte düzenlenmediği belirtilmiştir. Ayrıca, yürütme makamlarına verilen esasen sınırsız takdir yetkisine karşı etkili yargısal güvencelerin de bulunmadığı ifade edilmiştir (§§ 89-95).

159. *Yüksel Yalçınkaya/Türkiye* ([BD], 2023) davasında, yerel mahkemeler, başvuran hakkındaki mahkûmiyet kararını haklı göstermek için başvuranın olay tarihinde yasal olarak faaliyet gösteren bir sendika ve derneğe üye olmasına dayanarak ilgili ceza hukuku hükmünün kapsamını öngörülemez bir şekilde genişletmiş ve böylece başvuranın keyfi müdahalelere karşı asgari korumadan mahrum kalmasına neden olmuştur (§§ 389-396).

2. Meşru amaç

160. Örgütlenme özgürlüğüne yönelik herhangi bir müdahalenin, 11. maddenin 2. fıkrasında belirtilen ulusal güvenlik veya kamu güvenliği, kargaşanın veya suç işlenmesinin önlenmesi, sağlık veya ahlakın korunması ve başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması şeklindeki meşru amaçlardan en az birine hizmet etmesi gerekmektedir. Örgütlenme özgürlüğüne ilişkin istisnalar, listesi mutlak surette kapsamlı olacak ve tanımı muhakkak sınırlayıcı olacak biçimde dar şekilde yorumlanmalıdır (*Sidiropoulos ve Diğerleri/Yunanistan*, 1998, § 38).

3. Demokratik bir toplumda gereklilik

161. Gereklilik kavramının iki koşulu vardır: bir müdahale, a) “acil bir toplumsal ihtiyaçtan” kaynaklanmalı ve b) ulaşılmak istenen meşru amaçla orantılı olmalıdır.

162. “Gerekli” ifadesi, “faydalı” veya “arzu edilir” gibi ifadelerin sahip olduğu esnekliğe sahip değildir. Örgütlenme özgürlüğü kuralına yapılan istisnalar, “mutlaka ve yalnızca ikna edici ve zorunlu sebepler, bu özgürlükte yapılan kısıtlamalara gerekçe olabilir” şeklinde yorumlanmalıdır. Belirli bir kısıtlamanın getirebilmesi için “acil bir toplumsal ihtiyacın” mevcut olup olmadığının değerlendirilmesi öncelikle ulusal makamların görevidir. Mahkemenin görevi, ulusal makamların incelemesi yerine kendi incelemesini yapmaktan ziyade, takdir yetkisini kullanarak verdikleri kararları Sözleşme çerçevesinde değerlendirmektir.

163. Bu durum, Mahkemenin denetiminin, davalı Devletin takdir yetkisini makul, özenli ve iyi niyetli bir şekilde kullanıp kullanmadığını tespit etmekle sınırlı olduğu anlamına gelmemektedir. Mahkemenin yapması gereken, davayı bir bütün olarak ele alarak şikâyete konu olan müdahaleyi incelemek ve müdahalenin, “izlenen meşru amaçla orantılı” olup olmadığını ve ulusal makamlarca haklılığını göstermek için ileri sürülen gerekçelerin, “konuyla ilgili ve yeterli” olup olmadığını belirlemektir. Mahkemenin, bu görevi yerine getirirken, ulusal makamların Sözleşme’nin 10. maddesinde öngörülen ilkelerle örtüşen kurallar uyguladığına ve ayrıca kararlarını, ilgili olayların kabul edilebilir bir değerlendirmesine dayandırdıklarına ikna olması gerekmektedir (*Gozelik ve Diğerleri/Polonya* [BD], 2004, §§ 95-96; *Partidul Comunistilor (Nepeceristi) ve Ungureanu/Romanya*, 2005, § 49; *Magyar Keresztény Mennonita Egyház ve Diğerleri/Macaristan*, 2014, §§ 79- 80).

a. Mahkemenin yapacağı incelemenin kapsamı

164. Mahkemenin denetiminin yoğunluğu, örgütlenmenin türüne ve faaliyetlerinin niteliğine dayanmaktadır. Demokrasi için bir siyasi parti ile siyasi olmayan bir dernek arasındaki önem bakımından farklılıkların ışığında, örgütlenme hakkı üzerindeki sınırlama gerekliliğinin çok sıkı denetlenmesine sadece

siyasi parti tabidir (*Vona/Macaristan*, 2013, § 58; *Les Authentiks ve Supras Auteuil 91/Fransa*, no. 4696/11 ve 4703/11, 2016, §§ 74 ve 84). Ulusal makamlar ayrıca, bir bireye, Devlet temsilcisine veya toplumun bir kısmına yönelik şiddete teşvik durumlarında müdahale gerekliliğinin değerlendirilmesi (*Les Authentiks ve Supras Auteuil 91/Fransa*, 2016, § 84; *Ayoub ve Diğerleri/Fransa*, 2020, § 121) ve genel olarak uluslararası terörizmle mücadeleye yönelik önlemler alınması (*Internationale Humanitare Hilfsorganisation e. v./Almanya*, 2023, §§ 75-76 ve 85-89) bağlamında daha geniş takdir yetkisine sahiptir. Mahkeme ek olarak, demokrasinin kurallarına saygı duymayan veya demokrasiyi yok etmeyi ve bir demokraside tanınan hak ve özgürlükleri çiğnemeyi amaçlayan bir politika güden liderlere sahip bir derneğin cezalara tabi olabileceğini kabul etmektedir (*Zehra Vakfı ve Diğerleri/Türkiye*, 2018, § 54). Devlet'in kendi kurum ve vatandaşlarını, onlara zarar verebilecek örgütlenmelerden koruma yetkisi tedbirli bir şekilde kullanılmalıdır (*Magyar Keresztény Mennonita Egyház ve Diğerleri*, 2014, § 79).

b. Müdahalenin şiddeti ve orantılılık gerekliliği

165. Müdahalenin seviyesi kavramsal olarak değerlendirilememektedir ve davanın özel bağlamında değerlendirilmesi gerekmektedir.

166. Mahkûmiyet hükmü, özellikle de siyasi partiler söz konusu olduğunda, amaçlarından biri görüşlerin ve görüşleri ifade özgürlüğünün korunması olan örgütlenme özgürlüğüne yönelik en ciddi yaptırımlardan biridir (*Yordanovi/Bulgaristan*, 2020, § 75; bu davada, Mahkeme, dini temelde bir siyasi parti kurmaya teşebbüs eden başvuranlar hakkında ceza yargılaması başlatılmasının gerekli olmadığına hükmetmiştir).

167. Devletlerin, resmi olarak kayıt olmak isteyen örgütlerin makul yasal usullere uymalarını isteme hakkı olsa da, böyle bir koşul her zaman orantılılık şartına tabidir (*Ilinden Birleşik Makedonya Örgütü ve Diğerleri/Bulgaristan (no. 2)*, 2011, § 40).

168. *Bir derneğin kayıt olmasına izin vermeme*, derneğin herhangi bir faaliyete başlamasını engellemesi sebebiyle radikal bir tedbir teşkil etmektedir (*Zhechev/Bulgaristan*, 2007, § 58; *Ilinden Birleşik Makedonya Örgütü ve Diğerleri/Bulgaristan*, 2006, § 80; *Bozgan/Romanya*, no. 35097/02, 2007, § 27).

169. Derneğin kayıt için yeniden başvurabilme ihtimalinin olup olmaması, müdahalenin orantılılığı değerlendirilirken göz önünde bulundurulabilir (*Ilinden Birleşik Makedonya Örgütü ve Diğerleri/Bulgaristan (no. 2)*, 2011, § 30).

170. Bir derneğin kaydının, adının yanıltıcı veya hakaret içerikli olması sebebiyle reddedilmesi, her koşulda sert bir müdahale teşkil etmez, başvuranların önerilen ismi değiştirmesini talep etmek orantısız değildir (*APEH Üldözötteinek Szövetség, Iványi, Róth ve Szerdahelyi/Macaristan* (k.k.), 1999; *W.P. ve Diğerleri/Polonya* (k.k.), 2004).

171. Devletlerin, bir derneğin amacı ve faaliyetlerinin mevzuatta öngörülen kurallara uygun olduğu hususunda tatmin olma hakkı vardır (*Sidiropoulos ve Diğerleri/Yunanistan*, 1998, § 40; *Kurtuluş Ordusu Moskova Şubesi/Rusya*, 2006, § 59). Bir derneğin kuruluşu, işleyişi veya iç yapısı ile ilgili istenen makul yasal usullere uymaması durumunda, Devletlerin orantılılık koşuluna tabi olacak şekilde örgütlenme özgürlüğüne müdahale etme hakkı doğar (*Tebieti Mühafize Cemiyeti ve Israfilov/Azərbaycan*, 2009, § 72; *Savenko ve Diğerleri/Rusya*, 2021, §§ 68-69; *Yeşiller ve Sol Gelecek Partisi/Türkiye*, 2022, § 49; bu davada Mahkeme, başvuran partinin yeterli sayıda ilçede teşkilat kurmamış olması nedeniyle çeşitli ilçelerde kongresi yapmasına izin verilmemesi yönündeki kararın, partinin örgütsel faaliyetlerini sürdürme özgürlüğünden faydalanmasına engel teşkil etmemesi nedeniyle, bu kararda herhangi bir keyfilik bulunmadığı sonucuna varmıştır).

172. Devletlerin, bir derneğin yönetim organlarına görevsel ve yapısal olarak asgari bazı gereklilikler getirmesi meşru olsa da, yetkililer, dernek tüzüğünde öngörülen her bir usulün yerine getirilmesini sağlayacak kadar geniş kapsamlı olacak şekilde *derneklerin iç yapısının işleyişine* müdahale etmemelidir (*Tebieti Mühafize Cemiyeti ve Israfilov/Azərbaycan*, 2009, § 78).

173. *Bir derneğin kapatılması*, önemli sonuçları olan ve ancak çok ciddi davalarda alınabilecek bir tedbirdir (*Rhino Derneği ve Diğerleri/İsviçre*, 2011, § 62; *Vona/Macaristan*, 2013, § 58; *Les Authentiks ve Supras Auteuil 91/Fransa*, 2016, § 84). Devletlerin böyle bir tedbirin alınmasını haklı kılacak gerekçeleri

göstermek gibi önemli bir görevi vardır (*Adana TAYAD/Türkiye*, 2020, § 35). Kabul edilebilir ve ikna edici gerekçelere dayanmayan bir kapatma kararı, başvuran dernek ve üyeleri ile birlikte genel olarak insan hakları kuruluşları üzerinde caydırıcı etki yaratabilecektir (aynı kararda, § 36).

Bir derneğin kaydına izin verilmemesi ile kapatılmasının radikal etkileri vardır ve dernek kapatma yalnızca sınırlı durumlarda haklı gösterilebilecek, etki alanı özellikle geniş bir tedbirdir. Kayıt olunmasına izin verilmemesi ise daha sınırlı etkilere sahiptir ve kayıt için yapılacak yeni bir başvuru ile daha kolay bir şekilde çözülebilmektedir (*Ilinden Birleşik Makedonya Örgütü – PIRIN ve Diğerleri/Bulgaristan (no. 2)*, 2011, § 94).

174. İç hukukta yer alan tek yaptırımın mevzu bahis ihlalin büyüklüğü gözetilmeksizin derneğin kapatılması olduğu durumlarda, ihtar, para cezası veya vergi indiriminin iptal edilmesi gibi daha ılımlı alternatif yaptırımlara yönelik kanunların çıkarılmasıyla daha orantılı bir yaptırımın seçilmesinde daha çok esneklik sağlanabilir (*Tebieti Mühafize Cemiyeti ve Israfilov*, 2009, § 82; *Yehova Şahitleri Moskova ve Diğerleri/Rusya*, 2010, § 159).

175. Sivil toplum kuruluşlarının iç yönetimindeki belirli yasal gerekliliklere saygı gösterilmemesi, doğrudan kapatılmayı gerektirecek kadar ciddi bir suiistimal olarak değerlendirilemez (*Tebieti Mühafize Cemiyeti ve Israfilov/Azərbaycan*, 2009, § 82). Ancak, kamu yararına çalışan bir derneğin, ekonomik imkânların eksikliği sebebiyle artık amaçlarına uygun olarak faaliyet gösteremediği durumlarda kapatılması haklı görülebilir (*MİHR Vakfı/Türkiye*, 2019, §§ 41-43). İflas veya uzun süreli eylemsizlik nedeniyle bir derneğin kapatılması kararının, Sözleşme'nin 11 § 2 maddesi kapsamında meşru bir amacının var olduğu kabul edilebilmekle birlikte, yerel makamların kararlarının ilgili olay ve olguların kabul edilebilir bir değerlendirmesine dayanması gerekir (*Hırvatistan Golf Federasyonu/Hırvatistan*, 2020, §§ 96 ve 100).

176. Kapatma durumlarında orantılılık ilkesinin yerine getirilmesi için yetkililer, aynı amaçlara örgütlenme özgürlüğü hakkına daha az müdahale içeren başka bir şekilde ulaşmanın mümkün olmadığını göstermelidir (*Adana TAYAD/Türkiye*, 2020, § 36; *Rhino Derneği ve Diğerleri*, 2011, § 65; *Magyar Keresztény Mennonita Egyház ve Diğerleri*, 2014, § 96; *Internationale Humanitare Hilfsorganisation e. V./Almanya*, 2023, §§ 95-97). Ancak Mahkeme, yetkililerin, bir derneğin varlığı veya faaliyetlerine ilişkin algılanan zararlı sonuçlara yönelik "acil toplumsal bir ihtiyaca" karşılık vermek için sahip oldukları mevcut tedbir yelpazesinin kaçınılmaz olarak sınırlı olduğu davaların olabileceğini kabul etmiştir (*Gorzelik ve Diğerleri/Polonya [BD]*, 2004, § 105; *Ayoub ve Diğerleri/Fransa*, 2020, §§ 119-120).

177. Devletler, hem siyasi partiler hem de parti niteliğinde olmayan oluşumlar karşısında demokrasiyi korumak amacıyla *önleyici tedbirlere* başvurma hakkına sahiptir. Devletlerin, siyasi bir partinin iktidara gelmesini ve Sözleşme'nin normlarına uymayan bir politikayı uygulamaya yönelik somut adımlar atmasını beklemeleri şart koşulamaz. Bu politikanın sebep olduğu tehlikenin yeterli olarak tespit edildiği ve fazlasıyla yaklaştığı durumlarda, Devlet, iç barışa ve ülkenin demokratik rejimine zarar verebilecek somut adımlar aracılığıyla bu politikanın uygulanmasına yönelik bir teşebbüsten önce, bu politikanın icrasını makul bir şekilde önleyebilir (*Refah Partisi ve Diğerleri/Türkiye*, 2003, § 102; *Herri Batasuna ve Batasuna/İspanya*, 2009, § 81). Benzer şekilde, diğerlerinin haklarına yönelik yeterince yakın bir zarar, demokratik bir toplumun sayesinde temel değerlerini zayıflatma tehdidinde bulunuyorsa, önleyici tedbirler parti niteliğinde olmayan oluşumlara karşı uygulanabilir (*Vona/Macaristan*, 2013, § 57).

178. Örneğin, Mahkemenin bir partinin veya diğer bir derneğin kapatılmasının haklı olduğuna karar verdiği bazı durumlar şunlardır:

- Oluşumun şeriata dayalı bir Devlet kurmayı hedeflemesi (*Refah Partisi ve Diğerleri/Türkiye*, 2003; *Zehra Vakfı ve Diğerleri/Türkiye*, 2018; *Kalifatstaat/Almanya* (k.k.), 2006;
- Bir terör örgütü ile bağlantılarının olması (*Herri Batasuna ve Batasuna/İspanya*, 2009);
- Roman karşıtı gösterilerde ve paramiliter geçit törenlerinde yer alması (*Vona/Macaristan*, 2013);
- Futbol maçları ile ilgili tekrarlı olarak şiddet eylemlerine karışması (*Les Authentiks ve Supras Auteuil 91/Fransa*, 2016);
- Özel bir milis grubu niteliğinde olması, şiddet eylemlerinde ve kamu düzenini bozan faaliyetlerde bulunması (*Ayoub ve Diğerleri/Fransa*, 2020).
- terör örgütü Hamas ile bağlantılı hayır kurumlarına önemli miktarda maddi bağışta bulunması

(*Internationale Humanitare Hilfsorganisation e. V./Almanya*, 2023).

E. Belirli örgütlenme türleri

179. Sözleşmenin 11. Maddesi ile her tür örgütlenmeye güvence sağlansa da, siyasi partiler, azınlık dernekleri ve dini dernekler, demokratik bir toplumdaki kilit ögeler olarak, Mahkemenin içtihadında sıklıkla görülmektedir. Bu maddede açıkça belirtilen tek örgütlenme türü olan sendikalar, kendilerine has özellikleri ve rolleri sebebiyle aşağıda 3. Bölümde ayrı olarak ele alınacaktır.

A. Siyasi partiler

180. Siyasi partilerin, çoğulculuğun ve demokrasinin düzgün bir şekilde işlemesinin sağlanmasında sahip oldukları temel görev göz önünde bulundurularak, partilere karşı alınan her türlü tedbir hem örgütlenme özgürlüğünü hem de, bunun bir sonucu olarak, ilgili Devletteki demokrasiyi etkilemektedir (*Rusya Cumhuriyet Partisi/Rusya*, 2011, § 78). Dolayısıyla, 11. Maddede öngörülen istisnalar esnek olmayacak şekilde yorumlanmalıdır; yalnızca ikna edici ve mecburi sebepler siyasi partilerin örgütlenme özgürlüğüne getirilen kısıtlamaları haklı kılabılır (*Türkiye Birleşik Komünist Partisi ve Diğerleri/Türkiye*, 1998, § 46). Ancak, bir Devletin, siyasi partilere, Sözleşme tarafından güvence altına alınan hak ve özgürlüklere saygı duyma ve koruma görevi ile demokrasinin temel ilkeleriyle çelişen siyasi programları ortaya koymama sorumluluğunu yüklemesi, Devletin Sözleşme'nin 1. Maddesi kapsamındaki pozitif yükümlülükleri bağlamında haklı görülebilir (*Refah Partisi ve Diğerleri/Türkiye*, 2003, § 103).

a. Kaydın reddedilmesi ve kapatılma

181. Siyasi bir partinin kapatılması veya bir partinin kaydının reddedilmesi gibi radikal tedbirler, yalnızca çok ciddi davalarda alınabilir (*Herri Batasuna ve Batasuna/İspanya*, 2009, § 78; *Linkov/Çek Cumhuriyeti*, no. 10504/03, 2006, § 45). Bu davalar, siyasi çoğulculuğu ya da demokrasinin temel ilkelerini tehlikeye atan davalardır (*Demokratik Toplum Partisi (DTP) ve Diğerleri/Türkiye*, 2016, § 101).

182. Mahkeme, bir siyasi partinin kanunda veya Devletin yasal ve anayasal organlarında değişiklik önerebilmesi için iki şart ortaya koymuştur: birincisi, bu amaçla kullanılan araçlar yasal ve demokratik olmalı; ikincisi, önerilen değişiklik temel demokratik ilkelerle uyumlu olmalıdır. Sonuç olarak, şiddete teşvik eden ya da demokrasinin kurallarına saygı duymayan veya demokrasiyi yok etmeyi ve bir demokraside tanınan hak ve özgürlükleri çiğnemeyi amaçlayan bir politika güden liderleri olan bir siyasi parti, bu gerekçelere dayanılarak verilen cezalar karşısında Sözleşme'nin sağladığı korumayı talep edemez (*Yazar ve Diğerleri/Türkiye*, 2002, § 49).

183. Bir partinin programının şiddet kullanımına, ayaklanmaya veya demokratik ilkelerin başka herhangi bir şekilde reddedilmesine yönelik bir davet içerip içermediği göz önünde bulundurulması gereken önemli bir etmendir (*Partidul Comunistilor (Nepeceristi) ve Ungureanu/Romanya*, 2005, § 54; *Özgürlük ve Demokrasi Partisi (ÖZDEP)/Türkiye*, 1999, § 40). Ancak, partinin amaçlarını ve niyetlerini belirlemede parti programı tek kıstas değildir; programın içeriği, parti liderlerinin ve savundukları fikirlerle karşılaştırılmalıdır. Bu eylemler ve duruşlar, birlikte ele alındığında, amaçlar ve niyetler hususunda yol gösterici oldukları için, siyasi bir partinin kapatılmasına yönelik işlemlerde yararlı olabilir (*Refah Partisi ve Diğerleri/Türkiye*, § 101; *Herri Batasuna ve Batasuna/İspanya*, 2009, § 80).

184. Demokratik ilkelerin zarar görmesine yönelik bir tehlike sebebiyle siyasi bir partinin kaydolmasına izin verilmemesi veya kapatılmasının "acil bir toplumsal ihtiyacı" karşılamak için yapılıp yapılmadığı incelenirken Mahkeme, şu hususları göz önünde bulundurur: (i) demokrasiye yönelik tehlikenin yeterince yakın ve muhtemel olduğuna yönelik makul delillerin olup olmaması; (ii) liderlerin inceleme altındaki davada ele alınan eylemleri ve konuşmalarının ilgili siyasi partiye isnat edilip edilemeyeceği; ve (iii) siyasi partiye isnat edilebilen eylem ve konuşmaların, parti tarafından tasarlanan ve savunulan, "demokratik toplum" kavramına uymayan bir toplum modelini açıkça resmeden bir bütün teşkil edip etmediği (*Refah Partisi ve Diğerleri/Türkiye*, 2003, § 104; *Partidul Comunistilor (Nepeceristi) ve Ungureanu/Romanya*, 2005, § 46).

185. *Refah Partisi ve Diğerleri/Türkiye* (2003) davasında, Anayasa Mahkemesi, “*laiklik* ilkesi karşıtı faaliyetlerin merkezi” haline geldiği gerekçesiyle partinin kapatılmasına karar vermiştir. Mahkeme, 11. Maddenin ihlal edilmediğine karar vermiş ve Refah partisi üyeleri ve liderlerinin eylemleri ve konuşmalarının, partinin birden fazla hukuk sistemi çerçevesinde şeriat temelli bir rejim kurmaya yönelik uzun vadeli politikasını ortaya koyduğuna ve Refah partisinin bu politikayı uygulamaya koymak için güç kullanmaya başvurmadan çekinmediğine kanaat getirmiştir. Söz konusu planların “demokratik toplum” kavramına aykırı olduğu ve partinin bu planları uygulamaya koyma fırsatı olduğu göz önünde bulundurularak Anayasa Mahkemesinin makul bir şekilde “acil bir toplumsal ihtiyacı” karşıladığı düşünülebilir.

186. Mahkeme ayrıca, başvuran partilerin *terörizm* aracılığıyla ‘taktik ayrılık’ stratejisi izledikleri ve terörist örgüt ETA ile arasında önemli ölçüde benzerlikler olduğu gerekçesi ile kapatıldığı *Herri Batasuna ve Batasuna/İspanya* (2009) davasında da 11. Maddenin ihlal edilmediğine kanaat getirmiştir. Mahkeme, İspanyol mahkemelerinin bulgularından ayrılmasını gerektirecek herhangi bir sebep tespit etmemiştir. Terör saldırıları bağlamında İspanya’da yıllardır süregelen durum, başvuran partiler ve ETA arasındaki bağlantıların nesnel olarak demokrasiye bir tehdit olarak değerlendirilebilmesine olanak tanımıştır. Ek olarak, başvuran partilere isnat edilebilen eylemler ve konuşmalar, bu partiler tarafından düşünülen ve savunulan, “demokratik toplum” kavramına aykırı olan toplumsal bir modeli açıkça resmetmiş ve İspanyol demokrasisine yönelik dikkate değer bir tehdit oluşturmuştur. Dolayısıyla, başvuranlara uygulanan yaptırımlar, “acil bir toplumsal ihtiyaca” karşılık olmuş ve ulaşılmak istenen meşru amaçla orantılı olmuştur.

187. Parti programında veya faaliyetlerinde demokratik olmayan amaçlara yönelik kanıtların olmaması durumunda, siyasi partiler hususunda alınan radikal tedbirler bağlamında Mahkeme 11. Maddenin ihlal edildiğini tespit etmiştir.

188. Yetkililerin komünist partisinin kayıt olmasına izin vermemesi ile ilgili olan *Partidul Comunistilor (Nepecești) ve Ungureanu/Romanya* (2005) davasında Mahkeme, Romanya Hükümetinin, demokratik tartışma alanının bir parçası olmak üzere yeni bir komünist partinin kurulmasına izin veremeyeceğine yönelik savını kabul etmemiştir. Mahkeme, Romanya’nın 1989 öncesinde totaliter bir komünist rejimle yönetildiğini göz önünde bulundurmaya hazır olsa da, özellikle diğer ülkelerde de Marksist rejimi benimseyen komünist partilerin de olması sebebiyle, sadece bu bağlamın tek başına müdahale etme ihtiyacını haklı kılmayacağına kanaat getirmiştir. Parti programında şiddet kullanımına veya demokratik ilkelerin herhangi bir şekilde reddedilmesine veya “proletaryanın diktatörlüğüne” yönelik bir çağrı olarak değerlendirilebilecek herhangi bir ifadenin bulunmaması sebebiyle programın “demokratik toplum” ile uyumlu olmadığı söylenemez.

189. Mahkeme, yetkili makamların, kayıt belgelerindeki resmi kusurları ve partinin hedefleri ve beyanlarından kaynaklandığı iddia edilen tehlikeleri belirterek Bulgaristan Komünist Partisinin kaydolmasına izin vermediği *Tsonev/Bulgaristan* (2006) davasında da benzer bir sonuca varmıştır. Mahkeme, adına rağmen, partinin toplumsal bir sınıfın diğer sınıflar üzerinde hâkimiyet kurmasını amaçladığına yönelik bir işaret bulmamıştır. Ayrıca, “devrimci” kelimesini parti tüzüğüne giriş kısmında kullanma tercihinde, Bulgar Devleti için gerçek bir tehdit teşkil eden bir politika seçtiğine dair herhangi bir kanıt da bulunmamıştır. Ayrıca, partinin beyanlarında, amaçlarının demokratik olmadığını veya amaçlarına ulaşmak için şiddet kullanacağını gösteren herhangi bir ifade de mevcut değildi.

190. Buna karşın, *Ignatencu ve Romanya Komünist Partisi/Romanya* (2020) davasında başvuran tarafın kaydolmasına izin verilmemesinin haklı olduğuna karar verilmiştir. Söz konusu bu parti ülkeyi totaliter komünizm döneminde ülkeyi yöneten Komünist Parti’nin devamı olduğunu iddia etmesi dolayısıyla ilgili yetkililer partinin konumunu olası bir şekilde suiistimal etmesinin önüne geçme ve hukukun üstünlüğü ile demokrasinin temel ilkelerini korumak amacı gütmüştür. Dolayısıyla, Mahkeme davanın kendine has şartları kapsamında yetkililer tarafından partinin kaydedilme talebinin reddedilmesine ilişkin olarak sıraladığı gerekçeleri ilgili ve yeterli görmüştür. Mahkeme ayrıca, alınan tedbirin ulusal güvenliği koruma ile diğerlerinin hakları ve özgürlüklerinin korunması meşru amacı kapsamında orantılı olduğuna karar vermiştir.

191. İç hukukta bir siyasi partinin etnik bağlantısının olmasının yasaklanması, bu şekliyle Sözleşme’ye aykırı değildir. Dolayısıyla, bu durum, siyasi bir partinin kayıt talebinin reddedilmesinin meşru bir

gerekçesini oluşturabilir. Ancak, yerel makamlar tarafından öne sürülen gerekçelerin bu tür ağır bir tedbiri haklı kılabileceği düzeyde yeterli olması koşulu bulunmaktadır (*Savenko ve Diğerleri/Rusya*, §§ 92-93, bu davada, dış politika programında etkin Rus nüfusunun ve Rusça konuşan nüfusun korunacağına bildirildiği "Ulusal Bolşevik Partisinin" kayıt talebi reddedilmiştir).

192. İlgili ve yeterli başka koşulların olmadığı durumlar, siyasi bir partinin isim tercihinin kapatılma kadar radikal bir tedbire prensipte gerekçe olamayacağı belirtilmelidir (*Türkiye Birleşik Komünist Partisi/Türkiye*, 1998, § 54, "komünist" kelimesinin parti adında yer alması kapatılma gerekçelerinden biri olarak gösterilmiştir).

193. Bazı davalarda Mahkeme, yetkili makamların bir parti programının Devletin toprak bütünlüğüne tehdit oluşturduğu ve toplumun bir kısmını *ayrılıkçılığa* teşvik ettiği görüşünde olduğu durumlarda 11. Maddenin ihlal edildiğini tespit etmiştir. Mahkemeye göre, temel demokratik ilkelere uyan siyasi bir grubun, sadece ülkenin anayasal ve yasal düzenini eleştirmesi ve siyasi arenada halka açık bir tartışma talep etmesi, söz konusu siyasi grubun engellenmesine gerekçe olamaz (*Türkiye Birleşik Komünist Partisi/Türkiye*, 1998, § 57). Devletin hâlihazırda mevcut olan düzenini sorgulasalar dahi çeşitli siyasi programların teklif edilmesine ve tartışılmasına izin verilmesi, demokrasinin kendisine zarar vermedikleri sürece, demokrasinin esasıdır (*Sosyalist Parti ve Diğerleri/Türkiye*, 1998, § 47; *Özgürlük ve Demokrasi Partisi (ÖZDEP)/Türkiye [BD]*, 1999, § 41).

194. Bir siyasi partinin özerklik çağrısı yapması veya hatta ülkenin topraklarının bir kısmının ayrılmasını talep etmesi, ulusal güvenlik gerekçeleriyle kapatılmasını haklı kılmak için tek başına yeterli bir dayanak teşkil etmemektedir. Hukukun üstünlüğüne dayanan demokratik bir toplumda, demokrasinin ilkelerini sorgulamadan mevcut düzene karşı gelen ve hayata barışçıl yollarla geçirilmesi desteklenen siyasi fikirlere, siyasi sürece katılım yoluyla uygun bir şekilde ifade edilebilme imkânı tanınması gerekmektedir (*Ilinden Birleşik Makedonya Örgütü – PIRIN ve Diğerleri/Bulgaristan*, 2005, § 61).

195. Orantılılık koşuluna tabi olacak şekilde, Devletlerin, siyasi partilerin oluşumları ile ilgili olarak *makul yasal usullere* uymalarını şart koşma hakkı vardır (*Ilinden Birleşik Makedonya Örgütü – PIRIN ve Diğerleri/Bulgaristan (no. 2)*, 2011, § 83). *Rusya Cumhuriyet Partisi/Rusya* (2011) davasında Mahkeme, başvuran partinin minimum üye sayısı ve bölgesel temsil şartlarına uymaması sebebiyle kapatılmasının Hükümet tarafından belirtilen meşru amaçlarla orantısız olduğunu tespit etmiştir. Siyasi partiler için geçerli olan minimum üye sayısı şartı, Avrupa Konseyi üye devletlerinde nadir rastlanan bir durum olmasa da, Rus kanunları uyarınca belirlenen ve 2001 yılında 10.000'den 50.000 üyeye çıkmış olan eşik, Avrupa'da en yüksek olan eşiktir. Mahkeme, köklü ve yasalara uygun bir siyasi partiye uygulanan, resmi olarak kapatılma gibi radikal bir tedbirin "demokratik bir toplumda gerekli" olarak değerlendirilemeyeceğine kanaat getirmiştir. Minimum üye sayısı şartı, farklı ve hatta azınlık gruplarının çıkarlarını temsil eden ve bu gruplara siyasi arenaya ulaşmalarını sağlayan çok sayıda siyasi partinin engellenmeden kurulmasına ve yürütülmesine olanak sağlandığı sürece gerekçe olabilir (§§ 119-120).

196. Bölgesel temsil şartına yönelik olarak, bu şartın gerekçesi, ülkenin toprak bütünlüğüne tehdit teşkil eden bölgesel partilerin kurulmasını ve seçimlere katılmasını engellemektir. Mahkeme'nin görüşüne göre, Rusya'nın yasalarını, kurumlarını ve ulusal güvenliğini korumanın, yalnızca 2001'de uygulamaya konan, bölgesel partilerin kurulmasına ilişkin kapsamlı bir yasaktan başka yollar da bulunmaktaydı. Siyasi partilere ilişkin genel kısıtlamaların, haklı gösterilmesi zaman geçtikçe daha zor hale gelmiştir. Belli bir kategori veya tür bir partinin bir tehdit teşkil ettiği algısı yerine, her bir siyasi partinin asıl programı ve duruşunun göz önünde bulunması gerekmiştir (§§ 122 ve 130).

b. Finansman ve denetimler

197. Mahkeme, siyasi süreçte kamu güveninin sağlanması için hesap verilebilirlik ve şeffaflık amaçları doğrultusunda siyasi partilerin finansal faaliyetlerinin denetlenmesi gerektiğini kabul etmektedir. Demokrasilerin, gereğince işlevini göstermesi için siyasi partilerin oynadıkları temel roller göz önüne alındığında, özellikle devlet desteği alan siyasi partilerin izlenmesi ve herhangi bir usulsüz harcamaya karşılık yaptırım uygulanması kamu çıkarına yönelik olarak kabul edilebilir (*Cumhuriyet Halk Partisi/Türkiye*, 2016, § 69).

198. Üye Devletler, siyasi partilerin mali durumlarını nasıl denetleyeceğine ve usulsüz harcamalar

karşısında uygulayacakları yaptırımlara ilişkin oldukça geniş bir takdir yetkisi kullanmaktadırlar (*Cumhuriyet Halk Partisi/Türkiye*, 2016, § 70).

199. Bununla birlikte, siyasi partilerin giderlerinin denetlenmesi ile ilgili yasal düzenlemeler, ilgili hükümlerin nasıl yorumlanacağına ve uygulanacağına ilişkin makul işaretler sunan terimlerle ifade edilmelidir (*Cumhuriyet Halk Partisi/Türkiye*, 2016, § 106).

200. Finansal denetim hiçbir zaman, özellikle partinin kamu tarafından finanse edildiği bahanesini kullanarak, siyasi partiler üzerinde baskı kurulması amacıyla siyasi bir araç olarak kullanılmamalıdır. Mali denetim mekanizmasının siyasi amaçlar çerçevesinde kötüye kullanılmasının engellenmesi amacıyla, siyasi partilerin mali durumlarının denetlenmesini düzenleyen kanunlara ilişkin olarak, hem uygulanan özel koşullar hem de koşulların ihlal edilmesinin gerektirdiği yaptırımlar açısından yüksek "öngörülebilirlik" standardı uygulanmalıdır (*Cumhuriyet Halk Partisi/Türkiye*, 2016, § 88).

201. Siyasi partilerin yabancı kaynaklardan fon almasının yasaklanması, tek başına Sözleşme'nin 11. Maddesine uygunsuzluk oluşturmaz. Bu husus, siyasi partilerin hangi kaynaklardan fon alabileceğini belirlemede serbest olan Devletlerin takdir payı kapsamındadır. Ancak, siyasi partilerin yabancı Devletler tarafından fonlanmasının engellenmesi, ulusal egemenliğin korunması için gereklidir (*Parti nationaliste basque – Organisation régionale d'Iparralde/Fransa*, 2007, § 47).

202. Devletlerin takdir payı, makul yasal usullere uyulmaması halinde, partinin iç organizasyonu ve işleyişine müdahale etme hakkını içerebilir. Ancak yetkili makamlar, partinin kendi tüzüğünde öngörülen her bir usule uymasını sağlayacak kadar geniş kapsamlı bir şekilde müdahale etmemelidir. Parti tüzüğünde belirtilen şekilde usullere uyulmasının sağlanması, öncelikle kamu yetkililerinin değil partinin kendisinin ve üyelerinin görevidir (*Rusya Cumhuriyet Partisi/Rusya*, 2011, §§ 87-88, partinin iç usullerinin ihlal edildiği gerekçesiyle yetkili makamların Devlet Sicilinin düzeltilmesini reddetmesi, Mahkeme tarafından yeterli bir yasal dayanaktan yoksun ve demokratik bir toplumda gereksiz olarak değerlendirilmiştir).

203. Mahkeme, siyasi partileri üyelik durumu ile ilgili sık ve kapsamlı kontrollere tabi tutmanın ve resmi gerekçelerle sürekli bir kapatılma tehdidinde maruz bırakmanın hiçbir gerekçesi bulunmadığını tespit etmiştir (§§ 115-116).

2. Azınlık dernekleri

204. Mahkeme, örgütlenme özgürlüğünün, özellikle ulusal ve etnik azınlıklara mensup kişiler için önem arz ettiğini kabul etmiştir. Zira kimliğini ifade etmek ve geliştirmek amacıyla bir örgütlenme oluşturmak, azınlığa haklarını koruması ve savunması konusunda yardımcı olunmasına katkı sağlayabilmektedir (*Gorzelik ve Diğerleri/Polonya* [BD], 2004, § 93).

205. Uluslararası hukuk ilkelerine göre, bir ülkede azınlıkların ve farklı kültürlerin olması, demokratik bir toplumda hoşgörü ile yaklaşılması ve hatta korunması ve desteklenmesi gereken tarihi bir gerçektir (*Eğitim ve Bilim Emekçileri Sendikası/Türkiye*, 2012, § 59).

206. Azınlıkların kültürlerinin korunması ve geliştirilmesi ile azınlık bir gruba ait olma bilincinden bahsedilmesinin, gerginliğe sebep olsa da "demokratik bir toplum" karşısında bir tehdit unsuru teşkil ettiği söylenemez (*Ouranio Toxo ve Diğerleri/Yunanistan*, 2005, § 40). Gerginliğin ortaya çıkması, farklılık ile etnik ve kültürel kimliklerin dinamiklerine hakiki saygı üzerine inşa edilmiş olan çoğulculuğun kaçınılmaz sonuçlarından birisidir (*aynı kararda*, § 35). Bu koşullar altında yetkililerin görevi, çoğulculuğu ortadan kaldırarak gerginliğin sebebini yok etmek değil, rekabet halinde olan grupların birbirlerine karşı hoşgörülü olmasını sağlamaktır (*Zhdanov ve Diğerleri/Rusya*, 2019, § 163).

207. Amacı bir bölgenin kültürünü desteklemek olan bir derneğin faaliyetleri, söz konusu derneğin amacının kısmen de olsa bir azınlık grubunun kültürünü desteklemeyi kapsadığı varsayılsa dahi, toprak bütünlüğü, ulusal güvenlik ve kamu düzenine karşı bir tehdit teşkil etmez (*Tourkiki Enosi Xanthis ve Diğerleri/Yunanistan*, 2008, § 51).

208. Mahkeme, azınlık bilincini savunan bir derneğin kaydolmasına yalnızca derneğin kurucularının ülkenin toprak bütünlüğüne zarar vermeyi istediklerine yönelik şüpheye dayanılarak izin verilmemesinin, ulusal güvenliği koruma amacıyla orantılı olmadığına kanaat getirmiştir.

209. *Sidiropoulos ve Diğerleri/Yunanistan* (1998) davasında, yerel mahkemeler, ülkenin toprak bütünlüğüne zarar vermeyi amaçladığı gerekçesiyle bir Makedon kültür derneğinin kaydolmasına izin vermemiştir. Mahkeme, Makedon azınlığın geleneklerinin ve kültürünün korunması ve geliştirilmesini amaçlayan derneğin bu amaçlarının tamamen meşru olduğuna kanaat getirmiştir. Mahkemeye göre, bir ülkeye ait bir bölgenin sakinleri, o bölgenin kendine has özelliklerini desteklemek amacıyla dernek kurma hakkına sahiptir. Derneğin Yunanistan'ın toprak bütünlüğüne karşı bir tehdit oluşturduğuna yönelik yerel mahkeme beyanları yalnızca bir şüpheye dayanmaktadır. Bir dernek, kayıt altına girdikten sonra, beyan edilmiş amaçlarına veya kanuna uymayan faaliyetlerde bulunursa, yetkililerin derneği kapatma hakkı vardı. Sonuç olarak, başvuruların derneğin kaydolmasına izin verilmemesi, izlenen hedeflerle orantılı olmamıştır (§§ 44-47).

210. Benzer değerlendirmeler, yetkililerin Müslüman bir azınlık grubunun derneğinin kaydolmasına izin vermediği bir durumda Mahkemenin 11. Maddenin ihlal edildiğine karar vermesine yol açmıştır (*Bekir-Ousta ve Diğerleri/Yunanistan*, 2007, § 42-44; *Ulusal Türk Birliği ve Kungyun/Bulgaristan*, 2017, §§ 44- 45). Derneklerin, şiddet kullanımını veya demokrasi karşıtı araçları savunduğuna yönelik herhangi bir işaret yoktu.

211. Her halükarda, ayrılıkçı görüşlerin ve özerklik veya bölgesel değişikliklere yapılan çağrılar, tek başlarına ülkenin toprak bütünlüğü ve ulusal güvenliği için bir tehdit teşkil etmez (*Ilinden Birleşik Makedonya Örgütü/Bulgaristan*, 2006, § 76). Bir derneğin adında belirli kelimelerin kullanılması da böyle bir tehdit olduğu anlamına gelmez (*Ulusal Türk Birliği ve Kungyun/Bulgaristan*, 2017, § 45).

212. Buna karşın, seçimlere katılma kısıtlarını belirlerken Devletlerin kayda değer bir takdir payı vardır. Örneğin, seçimlere katılma hakkına sahip olacak olan tüzel bir kişiliğin oluşturulmasına izin verilmemesi; bireylerin, bir azınlık grubunun belirgin özelliklerini ifade etmesi ve desteklemesi için dernek kurmalarının engellenmediği demokratik bir toplumda gerekli olarak değerlendirilebilir.

213. *Gozelik ve Diğerleri/Polonya* [BD] (2004) davasında yetkili makamlar, kendini Silezya ulusal azınlık grubunu temsil eden bir örgüt olarak niteleyen bir derneğin kaydını reddetmiştir. Yetkili makamlar, Silezyalıların ulusal bir azınlık grubu olmadığını ve derneğin "ulusal bir azınlık grubunu temsil eden bir örgüt" olarak kaydının yapılmasının, derneğin diğer etnik örgütlere kıyasla avantajlı olmasına sebep olacak seçim ayrıcalıklarına sahip olmasını sağlayacağını değerlendirmiştir. Mahkeme, ulusal makamların, kayıt sırasında, Polonya'daki mevcut demokratik kurumları ve seçim prosedürlerini korumak amacıyla, bir derneğin, kendisini "ulusal bir azınlık örgütü" olarak adlandırmasına ilişkin serbest seçim hakkını düzenlemesi için acil bir toplumsal ihtiyaç olduğunu değerlendirirken takdir payının dışına çıkmadıklarını kabul etmiştir. Kaydın reddedilmesi, ortak bir çıkar alanında toplu hareket etme yeteneğinden ziyade, derneğin hukuki olarak kullanabileceği etiketle ilgili olduğu için, izlenen meşru amaçlarla orantısız olmamıştır (§§ 103-106).

214. *Artyomoc/Rusya (k.k.)* (2006) davasında Mahkeme, belirli bir etnik grupla bağlantılı olduğunu açık bir şekilde bildiren bir derneğin siyasi bir parti olarak kaydının reddedilmesinin haklı olduğuna kanaat getirmiştir ("Rus Millet Birliği"). Yetkili makamlar, başvuranın, benimsenen belirli amaçları ifade etmek ve desteklemek amacıyla bir dernek kurmasını engellememiş; kaydının yapılmasının ardından seçime katılma hakkına sahip olacak tüzel bir kişilik oluşturmasına izin vermemiştir. Seçimle ilgili hususlarda ulusal özgüllüğe saygı ilkesi göz önüne alındığında, Mahkeme, ulusal mahkemelerin, günümüz Rusya'sında etnik kökene veya dine dayalı siyasi partiler arasında seçim rekabetini teşvik etmenin tehlikeli olacağına dair vardıkları sonuçların hatalı olmadığına kanaat getirmiştir.

215. Bir derneğin adı, toplumun çoğunluğunda düşmanca duygular uyandırmaya müsait olsa dahi, kamu düzeni için gerçek bir tehdit olduğuna dair somut bir kanıt bulunmuyorsa, tek başına derneğin kapatılmasını haklı kılmaz (*Vatandaşlar Derneği "Radko" ve Paunkovski/Eski Yugoslav Makedonya Cumhuriyeti*, 2009, § 75, Makedon etnik kökenini reddeden bir derneğin kapatılması ile ilgili).

216. *Silezya Uyruklu Kişiler Derneği (tasfiye sürecinde)/Polonya* (2024) davasında, yetkililer, başvuran derneğin adının mevcut olmayan bir ulusla bağlantılı olması nedeniyle kamuoyunu yanıltabileceği gerekçesiyle derneğin kapatılmasına karar vermiştir. Ancak, Mahkeme, "Silezya Uyruklu" ifadesinin kamu düzeni açısından gerçek bir tehdit oluşturduğuna dair somut bir delilin bulunmaması nedeniyle bu gerekçenin kapatma kararını haklı kılmak için yeterli olmadığını belirtmiştir (§§ 51-54).

217. *Eğitim ve Bilim Emekçileri Sendikası/Türkiye* (2012) davasında, bir derneğin ulusal dil dışındaki bir anadilde eğitim hakkını desteklemesi sebebiyle kapatılmasına yönelik bir başvurunun, 11. Maddeye aykırı olduğu tespit edilmiştir. Söz konusu hususun, çoğunluğun belirli hükümlerini bozma kabiliyetine karşın, demokrasinin düzgün bir şekilde işlemesi, genel siyasi veya kamusal yarara yönelik sorunlara çözüm bulunmasına yardımcı olmak amacıyla toplumsal tartışmaları gerektirmiştir. Mahkeme'ye göre, ana dillerinde eğitim vererek Türkçe dışında bir anadili olan vatandaşların kültürünü geliştirme amacı, tek başına, ulusal güvenliğe aykırılık ve kamu düzeni için bir tehdit teşkil etmemiştir (§§ 55- 59).

218. Örgütlenme özgürlüğü, herkesin yasal bir bağlamda etnik kimlikleri hakkındaki inançlarını ifade etme hakkını içermektedir. Bazı görüşler veya kullanılan kelimeler yetkililere her ne kadar şok edici ve kabul edilemez görünebilse de, bunların yayılması otomatik olarak kamu politikasına veya bir ülkenin toprak bütünlüğüne tehdit olarak görülmemelidir (*Tourkiki Enosi Xanthis ve Diğerleri/Yunanistan*, 2008, § 51, birinci başvuranın derneğinin, diğerleri arasında, azınlıklar hakkındaki görüşleri sebebiyle kapatılması).

3. Dini dernekler

219. İnananların dinlerini başkalarıyla birlikte açığa vurma hakkını içeren din özgürlüğü hakkı, inananların, keyfi Devlet müdahalesi olmadan özgürce örgütlenmelerine izin verileceği beklentisini kapsamaktadır. Gerçekten de, dini toplulukların özerk varlığı demokratik bir toplumda çoğulculuk için vazgeçilmezdir. Devletin tarafsızlık görevi, dini inançların veya bu inançları ifade etmek için kullanılan araçların meşru olup olmadığını belirleme konusunda Devletin takdir yetkisini ortadan kaldırmaktadır (*Kurtuluş Ordusu Moskova Şubesi/Rusya*, 2006, §§ 58 ve 92).

220. Dini bir topluluğun örgütlenmesi söz konusu olduğunda, topluluğun tanınmaması ek olarak Sözleşme'nin 9. Maddesi kapsamında başvuranların din özgürlüğüne müdahale teşkil etmektedir (*Kurtuluş Ordusu Moskova Şubesi/Rusya*, 2006, § 71)⁴.

221. Bununla birlikte, dini toplulukların belirli bir yasal statüye sahip olmaları hususunda 9. Madde ile bağlantılı olarak 11. Madde kapsamında bir hak belirtilmemiştir. Sözleşme'nin 9. Ve 11. Maddeleri, yalnızca, Devletin dini toplulukların medeni hukuk kapsamında tüzel kişilik olarak yasal kapasiteye sahip olmalarını sağlamasını gerektirmekte, kendilerine belirli bir kamu hukuku statüsünün verilmesini şart koşmamaktadır (*Magyar Keresztény Mennonita Egyház ve Diğerleri/Macaristan*, 2014, § 91).

222. Uzun yıllardır var olan dini bir topluluğun tekrar kaydolmasına izin verilmemesi için özellikle önemli ve zorlayıcı nedenler gereklidir (*Moskova Scientology Kilisesi/Rusya*, 2007, § 96; *Kurtuluş Ordusu Moskova Şubesi*, 2006, § 96; *Yehova Şahitleri Moskova/Rusya*, 2010, § 180).

223. Kaydı reddetme gerekçelerinin yasal veya olgusal bir temele dayanmaması halinde Mahkeme, yetkililerin iyi niyetle hareket etmediğini ve başvuranın dini topluluğuna karşı tarafsızlık görevini ihmal ettiğini tespit etmiştir (*Kurtuluş Ordusu Moskova Şubesi/Rusya*, 2006, § 97; *Yehova Şahitleri Moskova/Rusya*, 2010, § 181; *Moskova Scientology Kilisesi/Rusya*, 2007, § 97).

224. Devlet makamlarının, dini bir topluluğa tüzel kişi statüsünün verilme süresini kısa tutma yükümlülüğü vardır (*Religionsgemeinschaft der Zeugen Jehovas ve Diğerleri/Avusturya*, 2008, § 79). Ancak, yeni kurulmuş ve bilinmeyen dini gruplar için makul ölçüde asgari bir sürenin şart koşulması gerekebilir (*Magyar Keresztény Mennonita Egyház ve Diğerleri/Macaristan*, 2014, § 111).

225. Belirli bir bölgede en az on beş yıldır var olmayan tüm dini grupların tüzel kişi statüsü elde etmesini engelleyen yasal hükme dayanarak kaydın reddedilmesi haklı görülmemektedir (*Kimlya ve Diğerleri/Rusya*, 2009, § 98-101).

226. Bir dinin temel ilkeleri hakkında bilgi sunulmaması sebebiyle kaydın reddedilmesi, davaya özgü koşullar kapsamında, tanınma talebinde olan grubun demokratik bir toplum için herhangi bir tehlike oluşturup oluşturmadığını belirleme gereği ile gerekçelendirilebilir (*Cârmuirea Spirituală a Musulmanilor din Republica Moldova/Moldova* (k.k.), 2005).

227. Kaydolmayı talep eden bir derneğin, kamunun gözünde karışıklığı önlemek amacıyla kendisini

⁴ Bkz. dini derneklerin tanınması, kaydı ve kapatılması ile ilgili ayrıntılı bilgi için 9. Madde Rehberi.

hâlihazırda var olan derneklerden ayırmasını istemek meşrudur (*Metodiev ve Diğerleri/Bulgaristan*, 2017, § 43; *“Orthodox Ohrid Archdiocese (Greek-Orthodox Ohrid Archdiocese of the Peć Patriarchy)“/Eski Yugoslav Makedonya Cumhuriyeti*, 2017, § 111; *Bektaşlı Topluluğu ve Diğerleri/Eski Yugoslav Makedonya Cumhuriyeti*, 2018, § 71). Ancak, dini bir derneğin inançları ve dini törenlerinin yeterince açık bir şekilde tanımlanmadığı iddiasının, derneğin kaydına izin verilmemesine gerekçe olmadığına karar verilmiştir (*Metodiev ve Diğerleri/Bulgaristan*, 2017, §§ 44-46).

228. Sözleşmeciler Devletlerin çeşitli dini topluluklarla işbirliği yapma şekillerini seçme konusunda takdir yetkileri bulunmaktadır (*İzzettin Doğan ve Diğerleri/Türkiye* [BD], 2016, § 112). Devletlere kiliselerle olan ilişkilerini düzenlemede tanınan özgürlük, tanınan imtiyazları yasama önlemleriyle değiştirme imkânını da içermektedir. Bununla birlikte, bu özgürlük, Devletin bu alanda ihtiyaç duyduğu tarafsızlığa zarar verecek ölçüde geniş olamaz (*Magyar Keresztény Mennonita Egyház ve Diğerleri/Macaristan*, 2014, § 111).

229. Bazı Avrupa ülkelerinde görüldüğü üzere, Devletin 9 ve 11. Maddeye uygun olarak belirli bir dine bağlı kalmaya yönelik anayasal zorunluluğu olduğu bir sistemi muhafaza etmeye karar verdiği ve yalnızca belirli bazı dini oluşumların Devlet yardımıyla faydalanabildiği durumlarda, kamu yararını gözeterek makul kriterlere dayanmalıdır (*Magyar Keresztény Mennonita Egyház ve Diğerleri/Macaristan*, 2014, § 113).

F. Pozitif yükümlülükler

230. Örgütlenme özgürlüğüne hakiki ve etkili bir şekilde saygı duymak, yalnızca Devletin müdahale etmeme yükümlülüğüne indirgenmemelidir (*Ouranio Toxo ve Diğerleri/Yunanistan*, 2005, § 37). Ulusal makamlar, bazı durumlarda, örgütlenme özgürlüğünün etkin bir şekilde kullanılmasını güvence altına almak amacıyla makul ve uygun tedbirler alarak özel kişiler arasındaki ilişkiye müdahale etmek zorunda kalabilirler (*Wilson, Ulusal Gazeteciler Birliği ve Diğerleri/Birleşik Krallık*, 2002, § 41).

231. Davanın ister Devletin pozitif yükümlülüğü bakımından ister gerekçelendirilmesi gereken bir kamu makâmı müdahalesi bakımından analiz edilmesi, uygulanacak kriterler özünde farklılık göstermemektedir. Her iki bağlamda da, kişinin ve bir bütün olarak toplumun yarışan çıkarları arasında adil bir denge kurulması gerektiği hususuna dikkat edilmesi gerekmektedir (*Sørensen ve Rasmussen/Danimarka* [BD], 2006, § 58).

232. Kamu makamları, bir dernek veya siyasi partinin, destekleme amacı güttükleri yasal fikirlere veya iddialara karşı olan kişileri rahatsız etse veya gücendirse dahi, düzgün bir şekilde işlemlerini güvence altına almakla görevlidir. Üyeleri, kendilerine karşı çıkan kişiler tarafından fiziksel şiddete maruz kalacaklarından korkmadan toplantılar yapabilmelidir. Böyle bir korku, diğer dernekleri veya siyasi partileri; etkileyen, tartışmaya fazlasıyla açık meseleler hakkındaki görüşlerini açıkça ifade etmekten caydırabilir. Demokratik bir toplumda karşı gösteri yapma hakkı, örgütlenme hakkının kullanılmasını engelleyecek şekilde kullanılamaz (*Ouranio Toxo ve Diğerleri/Yunanistan*, 2005, § 37; *Zhdanov ve Diğerleri/Rusya*, 2019, § 162).

233. Örgütlenme özgürlüğü hakkının etkin bir şekilde kullanılmasını güvence altına alma yönündeki pozitif yükümlülük, özellikle yaygın olmayan görüşleri olan veya azınlık gruplarına mensup olan bireyler için özel bir önem taşımaktadır; zira söz konusu bireyler mağdur olmaya daha müsaittir (*Bączkowski ve Diğerleri/Polonya*, 2007, § 64).

234. *Ouranio Toxo ve Diğerleri/Yunanistan* (2005) davasında, diğerlerinin yanı sıra, Yunan makamlarının ihmalleri nedeniyle 11. Maddenin ihlali söz konusu olmuştur. Özellikle, Makedon azınlık grubunun menfaatlerini savunan bir partinin, parti genel merkezinde partinin adının Makedonca yazıldığı bir tabelayı asmasının ardından, Devlet şiddetten kaçınmak veya şiddeti önlemek adına yeterli önlemleri almamıştır. Polis, parti üyelerine karşı şiddet ve örgütlenme özgürlüğünün açıkça ihlal edilmesine yönelik tehlikeyi makul bir şekilde öngörebilecekken herhangi bir müdahalede bulunmamıştır. Ayrıca savcı, sorumluluğu belirlemek için olayların ardından soruşturma başlatmanın gerekli olmadığını değerlendirmiştir. Mahkeme, özel kişilerin eylemleriyle örgütlenme özgürlüğüne müdahale durumunda, yetkili makamların etkili bir soruşturma yürütmeye yönelik ilave bir yükümlülüğü olduğunu vurgulamıştır (§ 43).

235. *Zhdanov ve Diğerleri / Rusya* (2019) davasında, diğerleri arasında, LGBT bireylerin, potansiyel olarak eşcinselliği onaylamayan kişilerin saldırılarının hedefi olabileceği gerekçesiyle LGBT haklarını teşvik etmek için kurulan derneklerin kayıt altına alınmamasının 11. Maddeyi ihlal ettiği tespit edilmiştir. Mahkeme,

derneklerin fiziksel şiddetten korkmak zorunda kalmadan faaliyetlerini sürdürmelerini sağlamak için makul ve uygun önlemleri almanın Rus makamlarının görevi olduğunu belirtmiştir. Bu davada makamlar, derneklerin rahatsızlık duymadan çalışmasına olanak sağlayacak yöntemlerin seçiminde geniş bir takdir yetkisine sahip oldukları halde, bunun yerine örgütlenme özgürlüğünü kısıtlayarak gerilimin nedenini ve düzensizlik riskini ortadan kaldırmaya çalışmışlardır (§ 164). Derneklerin kayıt altına alınmalarının reddedilmesi aynı zamanda 14. Maddeye aykırı olarak cinsel yönelim temelinde ayrımcılığa yol açmıştır.

236. Yetkili makamların, özel işverenler tarafından sadece bir çalışanın belirli bir siyasi partiye üye olması sebebiyle gerçekleştirilen işten çıkarmalara karşı hukuki denetim ve güvence sağlama konusunda pozitif bir yükümlülüğü bulunmaktadır (*Redfearn / Birleşik Krallık* (2012, § 43) davasında bir çalışanın, bir yıllık bir hak kazanma süresi boyunca siyasi üyelik gerekçesiyle haksız yere işten çıkarılmasına karşı dava açması engellenmiştir).

237. Sözleşme'nin 11 ve 14. Maddeleri uyarınca, devletlerin dernek üyeliği gerekçesiyle yapılan ayrımcılığa karşı gerçek ve etkili bir koruma sağlayan bir adli sistem kurma zorunlulukları bulunmaktadır (ulusal yargı makamlarının başvuruların şikâyetlerini ayrımcılığın varlığının sadece ceza yargılamalarıyla belirlenebileceği gerekçesiyle değerlendirmeyi reddettiği *Danilenkov ve Diğerleri/Rusya* (2009, § 124) davası; *Zakharova ve Diğerleri/Rusya*, 2022, § 36, bu davada, başvuruların ilk bakışta haklı görülen ayrımcılık davaları, aslında dayanaktan yoksun olduğu gerekçesiyle reddedilmiştir).

238. Devletin dini toplulukların tüzel bir kişilik kazanmalarını sağlamak için bir tanıma sistemi geliştirmeye yönelik pozitif bir yükümlülüğü vardır. Din ve dini faaliyet kavramlarının tanımları, bireyin din özgürlüğü hakkını kullanması üzerinde doğrudan yansımaları sahiptir (*Magyar Keresztény Mennonita Egyház ve Diğerleri*, 2014, § 90).

239. Ulusal devlet kayıt sistemini organize etmek ve ilgili makamların kendi kanunlarının öngördüğü zaman sınırlarına uymasını sağlamak ve bu konuda makul olmayan gecikmelerden kaçınmak Sözleşmecinin Devletin görevidir (Adalet Bakanlığının derneğin kaydı için hukuki süre sınırlarını ihlal ettiği ve iç hukukun bu tür gecikmelere karşı yeterli koruma sağlamadığı *Ramazanova ve Diğerleri / Azerbaycan*, 2007, § 65).

III. Sendika kurma ve sendikalara üye olma özgürlüğü

A. Sendika haklarının kapsamı

240. 11. Maddede sendika özgürlüğünü, bağımsız bir hak olarak değil, örgütlenme özgürlüğünün bir biçimi ya da özel bir yönü olarak tanımlanmaktadır (*Belçika Ulusal Polis Sendikası / Belçika*, 1975, § 38; *Manole ve "Romanian Farmers Direct" / Romanya*, 2015, § 57). Dolayısıyla, yukarıda ana hatlarıyla ifade edilen örgütlenme özgürlüğü unsurlarının yanı sıra 11 § 2 maddesi uyarınca bu özgürlüğe yapılacak müdahalenin koşulları, ilgili olduğu ölçüde sendikalar için eşit derecede geçerlidir.

241. Sendika özgürlüğü, işçiler ve işverenler arasındaki sosyal diyalogun önemli bir unsurudur ve bu nedenle sosyal adalet ve uyumun sağlanmasında önemli bir araçtır (*Sindicatul "Păstorul cel Bun" / Romanya* [BD], 2013, § 130).

242. 11. Madde, Sözleşmecinin Devletler tarafından uygulanmasına ve geliştirilmesine izin verilmesi ve mümkün kılınması gereken sendikalaşma eylemi ile sendika üyelerinin mesleki çıkarlarını koruma özgürlüğünü güvence altına almaktadır (*İsveç Motor Sürücüler Birliği / İsveç*, 1976, § 40; *Tüm Haber Sen ve Çınar/ Türkiye*, 2006, § 28). Ancak, sendikalara veya üyelerine Devlet tarafından herhangi bir özel muamele yapılmasını garanti etmez. Ulusal hukukta sendikaların 11. Maddeye aykırı olmayan koşullarda, üyelerinin çıkarlarının korunması için çalışma yapmalarına izin verilmelidir (*Sindicatul "Păstorul cel Bun" / Romanya* [BD], 2013, § 134). "Çıkarlarının korunması için" ifadesi, bu hüküm kapsamında yalnızca bireylerin şikâyetle bulunabileceği ve sendikaların başvuruda bulunamayacağı anlamına gelmez (*Açık Deniz İşçileri Sendikaları Federasyonu ve Diğerleri / Norveç* (k.k.), 2002). 11. Maddede, hem içi hem de sendikalar korunmaktadır (*Yakut Cumhuriyetçi Sendikalar Federasyonu/Rusya*, 2021, § 30). Bir sendika üyesinin işveren tarafından işten çıkarılmasının bireyin sendikadaki üyeliği veya faaliyetleri nedeniyle yapıldığı iddia ediliyorsa, bu

durumda söz konusu sendika mağdur olduğunu ileri sürebilir. (*Hoppen ve AB Amber Grid Çalışanları Sendikası/Litvanya*, 2023, § 153).

243. Sendika üyelerinin, menfaatlerinin korunması için, sendikalarının dinlenilme hakkı vardır. İşverenlerine şirkette çalışan işçilerinin koşullarının iyileştireceğini düşündükleri talepleri işverenlerine ifade etmeleri gerekir. Bu hususta fikirlerini özgürce ifade etme imkânı olmayan bir sendika, temel bir eylem aracından yoksun kalır (*Straume/Letonya*, 2022, §§ 91-92). Bir sendika temsilcisinin ifade özgürlüğü bağlamında, Mahkeme, aşağıdaki unsurların alakalı olduğu kanaatindedir: açıklamaların yapıldığı bağlam (bunların meşru bir sendika faaliyetinin bir parçası olup olmadığı dâhil); açıklamaların niteliği (kabul edilebilir eleştiri sınırlarının aşılıp aşılmadığı dâhil); işverenin veya diğer kişilerin uğradığı zarar; ve yaptırımların veya diğer sonuçların niteliği ve ağırlığı (§ 103).

244. İşçi temsilcileri kural olarak ve belirli sınırlar içinde sendika işlevlerini hızlı ve etkin bir şekilde yerine getirebilmeleri için uygun olanaklardan yararlanmalıdır (*Sanchez Navajas / İspanya* (k.k), 2001).

245. Hükümet tarafından istişare edilecek örgütlerin sayısını kısıtlayan bir politika izlenmesi sendika özgürlüğüyle bağdaşmaz (başvuran sendikanın üyelerinin çıkarlarının korunması için Hükümete karşı başka tür faaliyetlerde bulunabildiği *Belçika Ulusal Polis Sendikası / Belçika*, 1975, §§ 40-41)).

246. Sözleşme'nin 11 § 2 maddesi, hiçbir meslek grubunu bu Maddenin kapsamı dışında bırakmaz. Ulusal makamlar, 11 § 2 maddesi uyarınca en fazla bazı çalışanlarına "yasal kısıtlamalar" koyma hakkına sahiptir (*Sindicatul "Păstorul cel Bun" / Romanya* [BD], 2013, § 145). Dolayısıyla, 11. Madde istihdam ilişkisindeki herkes için geçerlidir (bkz. Din adamları hakkında *Sindicatul "Păstorul cel Bun" / Romanya*) [BD], 2013, §§ 141 ve 148; serbest meslek sahibi çiftçiler hakkında *Manole ve "Romanian Farmers Direct" / Romanya*, 2015 § 62, serbest çalışan çiftçiler yönünden). Cezaevindeki çalışma, olağan bir işle eş tutulamaz. Dolayısıyla, tutuklu ve mahkûmların sendika kurma ve sendikalara katılma hakkı konusunda Avrupa Konseyi üye devletleri arasında yeterli bir uzlaşının olmaması göz önüne alındığında, çalışan tutuklu ve mahkûmların sendikalaşmasını yasaklayan yasal bir düzenleme haklı görülebilir (*Yakut Cumhuriyetçi Sendikalar Federasyonu/Rusya*, 2021, § 30).

247. Sözleşme, Sözleşmeci Devletin kamu iktidarına sahip olma işlevleri ile işveren olarak sorumlulukları arasında hiçbir ayırım yapmamaktadır. Buna göre 11. Madde, işverenlerin çalışanları ile ilişkilerinin kamu ya da özel hukukta düzenlenmiş olmasına bakılmaksızın, bir işveren olarak Devlet için de geçerlidir. (*Schmidt ve Dahlström / İsveç*, 1976, § 33; *Tüm Haber Sen ve Çınar / Türkiye*, 2006, § 29).

B. Temel unsurlar ve Mahkemenin yaklaşımı

248. Örgütlenme hakkı şu temel unsurları kapsamaktadır: bir sendika kurma veya sendikaya üye olma hakkı, kapalı iş yeri anlaşmalarının yasaklanması, bir sendikanın üyeleri adına işvereni fikirlerini dinlemesi için ikna etmek için çabalama hakkı, ve prensip olarak, işverenle toplu pazarlık yapma hakkı (*Demir ve Baykara / Türkiye* [BD], 2008, §§ 145 ve 154; *Sindicatul "Păstorul cel Bun" / Romanya* [BD], 2013, § 135).

249. Bu liste kapsamlı olmamakla birlikte çalışma ilişkilerindeki belirli gelişmelere bağlı olarak geliştirilebilir. Mahkeme, Sözleşme dışındaki diğer uluslararası hukuk unsurlarını, bu unsurların yetkili organlar tarafından yorumlanmasını ve Avrupa Devletlerinin ortak değerlerini yansıtan uygulamalarını dikkate alır (*Demir ve Baykara / Türkiye* [BD], 2008, §§ 85 ve 146; *Manole ve "Rumen Çiftçileri Doğrudan" / Romanya*, 2015, § 67; *Humpert ve Diğerleri/Almanya* [BD], 2023, § 101). 11. Maddeyle ilgili olarak, Mahkeme'nin sendikaların örgütlenme özgürlüğü kapsamını uluslararası hukukta geçerli olandan daha dar bir şekilde yorumlaması bu yöntemle tutarsız olacaktır (*Ulusal Demiryolu, Denizcilik ve Taşımacılık İşçileri Birliği / Birleşik Krallık*, 2014, § 76).

250. Mahkeme'nin örgütlenme hakkının özüne yaklaşımını iki ilke yönlendirmektedir; ilk olarak Mahkeme, takdir yetkisi kapsamında sendika özgürlüğünü güvence altına almak için ilgili Devletin aldığı önlemlerin toplamını dikkate alır; ikinci olarak ise Mahkeme, yokluğunda özgürlüğü konusuz kılacak sendika özgürlüğünün temel unsurlarını etkileyen kısıtlamaları kabul etmemektedir. Prensip olarak Devletler, 11. Maddeye uyumu sağlamak için hangi önlemleri almak istediklerine karar vermekte özgür olsalar da Mahkeme içtihadı için gerekli görülen unsurları dikkate almakla yükümlüdürler (*Demir ve Baykara / Türkiye* [BD], 2008, § 144).

251. Sözleşmeciler Taraf, Avrupa Birliği veya Avrupa Ekonomik Alanı kanunu kapsamındaki yükümlülüklerini yerine getirirken dahi, 11. Maddede öngörülen haklara getirilen kısıtlamaların, sendika özgürlüğünün temel unsurlarını etkilememesini sağlamalıdır. Bu unsurlar olmadan, söz konusu özgürlük anlamını yitirecektir (*Norveç Sendikalar Konfederasyonu (LO) ve Norveç Taşımacılık İşçileri Birliği (NTF)/Norveç*, 2021, § 117). Avrupa Ekonomik Alanı kapsamında kuruluş özgürlüğü, örgütlenme özgürlüğünü dengeleyici temel bir hak değildir; önemli de olsa, sadece 11. Maddenin 2. Fıkrası kapsamında yapılacak orantılılık değerlendirmesinde dikkate alınacak bir unsurdur (*aynı kararda*, § 118).

C. Kaydetmeyi reddetme

252. Çalışan herkesin bir sendika kurma hakkına sahip olmasına rağmen, bazı durumlarda Mahkeme, Devletin bir sendikayı kaydetmeyi reddetmesinin haklı gerekçelere dayandığı sonucuna varmıştır.

253. *Sindicatul "Păstorul cel Bun" / Romanya* [BD] (2013) davasında, ulusal makamlar Romen Ortodoks Kilisesi rahipleri tarafından oluşturulan bir sendikayı Başpiskopostan izin alma şartını yerine getirmedikleri gerekçesiyle kayıt altına almayı reddetmiştir. Mahkeme, 11. Maddenin ihlal edilmediğine karar verirken, yetkili makamların sadece dini toplulukların özerkliği ilkesini uyguladığını ve Rumen Ortodoks Kilisesi'nin örgütlenmesine ve işleyişine katılmayı reddettiğini ve böylelikle Sözleşme'nin 9. Madde uyarınca mezhepsel tarafsızlık görevini yerine getirdiklerini değerlendirmiştir. Ulusal makamlar, üyelerinin özerkliklerini zedeleyebilecek her türlü toplu faaliyet hakkındaki dini toplulukların görüşlerine saygı göstermek zorunda kalmıştır (§§ 159, 164-166).

254. *Manole ve "Romanian Farmers Direct" / Romanya* (2015) davasında, bir grup serbest meslek erbabı çiftçinin kurmak istediği sendika, tarımda böylesine bir örgütün sadece çalışanlar ve kooperatif üyelerine özel olacağı için kaydedilmemiştir. Mahkeme, ilgili uluslararası belgeleri dikkate alarak, serbest meslek erbabı çiftçilerin sendika kurma hakkı dışında bırakılmasının Sözleşme'nin 11. Maddesini ihlal etmediğini tespit etmiştir. Ulusal mevzuat uyarınca, başvuranlar, sendika olarak kurulmaya gerek kalmadan, kamu makamlarıyla olan ilişkilerinde üyelerinin menfaatlerini korumalarını sağlayacak temel haklara sahip meslek kuruluşları kurma hakkına sahiptir.

D. Yaptırımlar ve caydırıcı unsurlar

255. Bir çalışan veya işçi, yaptırıma veya caydırıcı unsurlara maruz bırakılmadan bir sendikaya üye olup olmamakta serbest olmalıdır (*Demiryolu Mühendisleri ve İtfaiyeciler Birliği (ASLEF) / Birleşik Krallık*, 2007, § 39).

256. Bir sendikaya katılma hakkının özü, çalışanların sendikaya işverenlerini karşısında kendilerini temsil etmesini veya çıkarlarını desteklemesi için harekete geçmesini isteme konusunda özgür olmalarıdır. Sendika üyelerinin kendilerini temsil etmek için sendikalardan yararlanmalarının engellenmemesini veya sınırlandırılmamasını sağlamak Devletin görevidir (işverenlerin, çalışanları önemli sendikal haklarından vazgeçirmek için mali teşvikler kullanarak bir sendikanın üyelerinin çıkarlarının korunması için çaba gösterme yeteneğini zayıflattığı *Wilson, Ulusal Gazeteciler Birliği ve Diğerleri / Birleşik Krallık*, 2002, § 46).

257. Anamlı ve etkili sendika haklarını güvence altına almak için, ulusal makamlar orantısız cezalar yoluyla sendika temsilcilerinin sendika üyelerinin çıkarlarını ifade etmekten ve savunmaya çalışmaktan vazgeçirilmemelerini güvence altına almalıdır (*Slovak Cumhuriyeti Polis Sendikası ve Diğerleri / Slovakya*, 2012, § 55). Açıklamaların açıkça sendika faaliyetleriyle ilgili olması durumunda, bu konuda uygulanacak yaptırımın, sendika başkanına tanınan ayrıcalıklarla uyumlaştırılması zordur (*Straume/Letonya*, 2022, § 92).

258. Sendika üyelerinin faaliyetlerine ilişkin uygulanan cezai yaptırımlar veya disiplin yaptırımları, üyelerin mesleki çıkarlarını savunmak için meşru bir şekilde grevlere veya diğer eylemlere katılmasını engellemeye yönelik ve haksız bulunmuştur (*Ognevenko / Rusya*, 2018, § 84; *Karaçay/Türkiye*, 2007, § 37; *Urcan ve Diğerleri/Türkiye*, 2008, § 34; *Doğan Altun/Türkiye*, 2015, § 50; *Straume/Letonya*, 2022, § 112). En küçük yaptırımlar dahi, sendika üyelerini sendika faaliyetlerine serbestçe katılmaktan vazgeçirebilir ("Cezalandırıcı olmayan bir uyarıyla" ilgili *Kaymak ve Diğerleri/Türkiye*, 2023, § 56).

259. Sözleşme'nin 11. Maddesi, Sözleşmeciler Tarafından, iç hukukta, sendikaların rızası olmadığı müddetçe sendika üyesinin veya başkanının görevden alınamayacağı şeklinde bir hüküm getirmelerini gerektirdiği şeklinde yorumlanamaz (*Hoppen ve AB Amber Grid Çalışanları Sendikası/Litvanya*, 2023, § 215).

E. Sendikaya katılmama hakkı

260. Yasa ya da anlaşmadan doğan bir yükümlülük olarak belirli bir sendikaya üye olma yükümlülüğü her zaman Sözleşmeye aykırı olmamakla birlikte, böyle bir yükümlülük davanın kendi koşullarında, 11. Maddede güvence altına alınan, bu özgürlüğe bir müdahale teşkil edecektir (bkz. geçim kaybını içeren işten çıkarma tehdidi şeklinde zorlama için *Young, James ve Webster / Birleşik Krallık*, 1981, § 55; mesleki lisans kaybı riskini içeren bir zorlama için *Sigurður A. Sigurjónsson / İzlanda*, § 36).

261. 11. Maddenin sağladığı koruma, yalnızca bir sendikaya katılma zorunluluğunun, bireyin işe alınmasından sonra veya lisans verilmesini takiben uygulandığı durumları kapsamaz. Bireyin sendika üyeliğinin bir işe girmenin ön koşulu olduğunun bilincinde olduğu için bu koşula karşı olmasına rağmen bir iş teklifini kabul ettiği durumlarda negatif örgütlenme hakkından vazgeçtiği düşünülemez (*Sørensen ve Rasmussen / Danimarka*, 2006, § 56). Sendika üyeliğinin işe girme şartlarından biri olarak kabul edilmesi, birinin kendi rızası dışında bir sendikaya katılmak zorunda bırakılması eyleminin doğasında bulunan zorlama unsurunu ortadan kaldırmaz (*aynı kararda*, § 59).

262. Bir kişinin belirli bir sendikanın üyesi olma zorunluluğuna uymayı reddetmesi nedeniyle işten çıkarılması, Sözleşme'nin 11. Maddesi ile garanti altına alınan negatif örgütlenme özgürlüğünün doğasında bulunan seçim özgürlüğünün özünde bulunan ciddi bir zorlama türüdür (*Sørensen ve Rasmussen / Danimarka*, 2006, § 61)

263. İşgücü piyasasında kapalı iş yeri anlaşmalarının kullanımı, sendika özgürlüklerinin etkin bir şekilde yararlanması için vazgeçilmez bir araç değildir (*Sørensen ve Rasmussen / Danimarka*, 2006, § 75).

F. Sendikaların iç işlerini düzenleme ve üyelerini seçme hakkı

264. Sendika kurma hakkı; sendikaların kendi kurallarını koyma, kendi işlerini yönetme ve sendika federasyonları kurma ve bunlara katılma hakkını kapsar (*Cheall/Birleşik Krallık* (Komisyon kararı), 1985). Tıpkı bir sendikaların federasyona katılmakta özgür olması gerektiği gibi, federasyonun da sendikayı kabul etmekte özgür olması gerekir (*Yakut Cumhuriyetçi Sendikalar Federasyonu/Rusya*, 2021, § 30). Sendikalar, idari formaliteler ve ücretlerin ödenmesi de dahil olmak üzere üyelik koşulları ile ilgili kendi kurallarını koyma özgürlüğünün yanı sıra, üye adayının icra ettiği meslek veya zanaat gibi daha esaslı başka kriterler koyma özgürlüğüne de sahiptir (*Demiryolu Mühendisleri ve İtfaiyeciler Birliği (ASLEF) / Birleşik Krallık*, 2007, § 38).

265. Sendikalar üyelerini seçmekte özgür olmalıdır; 11. Madde uyarınca derneklerin veya kuruluşların kendilerine katılmak isteyen herkesi kabul etmek gibi yükümlülükleri yoktur. Derneklerin belirli değer veya idealleri benimseyen ve ortak amaçları bulunan kişiler tarafından kurulduğu hallerde, derneğe üyelik konusunda bu kişilerin herhangi bir kontrol imkânlarının bulunmaması örgütlenme özgürlüğünün etkinliğine aykırılık teşkil edecektir (*Demiryolu Mühendisleri ve İtfaiyeciler Birliği (ASLEF) / Birleşik Krallık*, 2007, § 39). Sendikalar sadece üyelerinin refahının politik olarak tarafsız yönlerine adanmış organlar değil, çoğu zaman sosyal ve politik meseleler üzerinde güçlü bir şekilde savunulan görüşlere sahip ideolojik yapılardır (*aynı kararda*, § 50).

266. "Çıkarlarını korumak için" bir sendikaya katılma hakkı, sendikaların kurallarına bakılmaksızın, kişiye istediği sendikaya katılmak için genel bir hak kazandırdığı şeklinde yorumlanamaz: Sendikalar, Sözleşme'nin 11 § 1 maddesinde sayılan hakları kullanırken sendika kurallarına uygun olarak, sendikaya kabul ve sendikadan çıkarılma ile ilgili konularda verdikleri kararlarda özgür olmalıdır (*Cheall / Birleşik Krallık*, Komisyon kararı, 1985; bir sendikaların, 11. Maddeyi ihlal ederek, kendisiyle bağdaşmayan görüşleri savunan bir siyasi partiye üye olması nedeniyle bir üyeyi ihraç etmesinin engellendiği *Demiryolu Mühendisleri ve İtfaiyeciler Birliği (ASLEF) / Birleşik Krallık* davası, 2007, § 39; *Vlahov/Hırvatistan*, 2022, § 60, bu dava, sendikaların üyeliklerini denetleme hakkı karşısında olası üyelerin örgütlenme özgürlüğü hakkıyla ilgilidir).

267. Bununla birlikte, kendi görevlerini yerine getirmekten çok makul olarak sendikaların daha büyük amaçları yerine getirebilmek için daha fazla üyeye sahip olmalarını gerektiren dernek veya sendikanın kamu görevleri üstlendiği veya devlet fonlarından yararlandığı durumlarda farklı değerlendirmeler yapılabilir *Demiryolu Mühendisleri ve İtfaiyeciler Birliği (ASLEF) / Birleşik Krallık* davası, 2007, § 40).

268. Bununla birlikte, bir sendikaya katılma hakkının etkili olabilmesi için, Devletin sendikalar tarafından egemen bir pozisyonun kötüye kullanılmasına karşı bireyi koruması gerekir. Bu tür bir istismar, örneğin, sendikaya kabul etmeme ve sendikadan çıkarmanın sendika kurallarına uygun olmadığı veya sendika kurallarının tamamen mantıksız veya keyfi olduğu veya kabul etmeme veya çıkarılmanın sonuçlarının istisnai zorluklarla sonuçlandığı durumlarda ortaya çıkabilir (Cheall/Birleşik Krallık (Komisyon kararı), 1985; *Johansson / İsveç*, Komisyon kararı, 1990; *Demiryolu Mühendisleri ve İtfaiyeciler Birliği (ASLEF) / Birleşik Krallık*, 2007, § 43). Ayrımcı muamele durumunda da bir tür kötüye kullanım durumu meydana gelebilir ve buna karşı Devletin geçek ve etkili koruma önlemleri alması gerekir (*Vlahov/Hırvatistan*, 2022, § 61).

G. Toplu müzakere hakkı

269. Mahkeme, 2008 yılında verdiği *Demir ve Baykara/Türkiye* [BD] kararında, toplu müzakere ve toplu iş sözleşmesi yapma hakkının 11. Maddenin doğasında bulunan bir unsur teşkil etmediği ve sendika özgürlüğünün etkin bir şekilde yararlanılması için vazgeçilmez olmadığı yönündeki içtihatlarını gözden geçirmiştir. İş hukukundaki gelişmeler ve Sözleşmeciler Devletlerin bu gibi konularda uygulamasını göz önünde bulundurarak, Mahkeme, Devletlerin mümkünse temsilci sendikalara özel statü verecek şekilde sistemlerini örgütlemekte serbest olduğunun anlaşılması kaydıyla; işverenle toplu müzakere hakkının, ilke olarak, Sözleşme'nin 11. Maddesinde belirtilen" kişinin çıkarlarının korunması için sendikalar kurma ve sendikalara katılma" hakkının temel unsurlarından biri haline geldiğine karar vermiştir (§§ 153-154).

270. Toplu müzakere hakkı toplu bir sözleşme "hakkını" (*Demiryolu Mühendisleri ve İtfaiyeciler Birliği (ASLEF)/Birleşik Krallık*, 2014, § 85) veya bir sendikanın belli bir konuda yaptığı toplu sözleşmeyi belirsiz süreli olarak sürdürme hakkını kapsayacak şekilde yorumlanamaz *İsveç Taşımacılık İşçileri Birliği/ İsveç* (k.k.), 2004).

271. Sözleşme kapsamında, bir işverenin üyeleri adına herhangi bir toplu müzakere düzenlemesine girmesi veya bu düzenleme içinde kalmasını veya üyeleri adına sendika taleplerini kabul etmesi şeklinde bir yükümlülüğü yoktur (*UNISON/Birleşik Krallık* (k.k.), 2002).

272. Bir Devletin 11. Madde kapsamındaki pozitif yükümlülükleri, toplu müzakere için zorunlu bir yasal mekanizma tesis etmeyi kapsamamaktadır (*Unite the Union / Birleşik Krallık* (k.k.), 2016, § 65 son cümle ; *Wilson, Ulusal Gazeteciler Birliği ve Diğerleri / Birleşik Krallık*, 2002, § 44).

273. Gönüllü bir toplu müzakere sisteminin özü, işveren tarafından tanınmayan bir sendikanın, gerekirse, üyelerinin çıkarları için önemli olduğuna inandığı konularda işvereni toplu müzakere yapmaya ikna etme amacıyla emek eylemi düzenleme imkânına sahip olmasıdır (Wilson, *Gazeteciler Sendikası ve Diğerleri / Birleşik Krallık*, 2002, § 46).

274. *Devlet Memurları Derneği ve Toplu Sözleşme Birliği ve Diğerleri/Almanya* (2022) davasında, Mahkeme, azınlık sendikaları tarafından yapılan çelişkili toplu sözleşmeleri geçersiz kılan ulusal mevzuatın 11. Maddenin ihlaline neden olmadığı kanaatine varmış ve bu kapsamda davalı Devletin bu husustaki takdir yetkisini, kısıtlamanın sınırlı kapsamını ve toplu sözleşme sisteminin gerek çalışanlar gerekse işverenlerin menfaatleriyle uyumlu olarak düzgün şekilde işleyişinin sağlanması şeklindeki önemli amacı göz önünde bulundurarak, hem çalışanlar hem de işverenlerin çıkarları doğrultusunda toplu pazarlık sisteminin düzgün işleyişini sağlama amacı göz önünde bulundurmıştır.

H. Grev hakkı

275. Grev hakkı verilmesi, Devletin bir sendikanın üyelerinin mesleki çıkarlarını koruma özgürlüğünü güvence altına almasının en önemli yollarından birini temsil eder (*Schmidt ve Dahlström / İsveç*, 1976, §

36; *Wilson, Ulusal Gazeteciler Birliği ve Diğerleri / Birleşik Krallık*, 2002, § 45). Bu hak mutlak olmayıp ulusal yasalar uyarınca düzenlemeye tabi olabilir (*aynı kararda*; *Enerji Yapı-Yol Sen / Türkiye*, 2009, § 32). Sözleşmeci bir Devletin grev hakkının kullanılmasına getirdiği kısıtlamalar, kendi başlarına Sözleşme'nin 11. Maddesi (kabul edilebilirlik hakkında karar) uyarınca bir soruna yol açmamaktadır (*Açık Deniz İşçileri Sendikaları Federasyonu ve Diğerleri / Norveç* (k.k.), 2002).

276. Grev eylemi Sözleşme'nin 11. Maddesi tarafından açıkça korunmaktadır (Mahkemenin içtihadına genel bir bakış için, *Akademisyenler Derneği / İzlanda* (k.k.), 2018, §§ 24-27; *Ulusal Demiryolu, Denizcilik ve Taşımacılık İşçileri Sendikası / Birleşik Krallık*, 2014, § 84). Mahkeme, greve, üyelerinin mesleki çıkarlarını korumak için bir sendikanın kullanabileceği en güçlü araç olarak atıfta bulunmuştur (*Hrvatski liječnički sindikat / Hırvatistan*, 2014, § 59).

Grev eylemi, sadece bu yönde bir çağrının sendika örgütleri tarafından yapıldığı ve sendika faaliyetinin bir parçası olarak sadece varsayıldığı değil, etkili bir şekilde kabul edildiği ölçüde, 11. Madde kapsamında korunur (*Bariş ve Diğerleri/Türkiye* (k.k.), 2021, § 45).

277. Grev yasağı, sendikanın üyelerinin çıkarlarını koruma gücü üzerinde bir kısıtlama olarak görülmeli ve böylece örgütlenme özgürlüğüne bir kısıtlama getirmektedir (*UNISON / Birleşik Krallık* (k.k.), 2002; *Hrvatski liječnički sindikat / Hırvatistan*, 2014, § 49; *Veniamin Timoşenko ve Diğerleri / Ukrayna*, 2014, § 77).

278. İkincil eylem (endüstriyel anlaşmazlığa taraf olan işveren üzerinde dolaylı baskı uygulamayı amaçlayan farklı bir işverene yönelik grev eylemi) de sendika faaliyetinin bir parçasını oluşturur ve bu eylemin yasal olarak yasaklanması 11. Madde kapsamında sendikanın hakkına müdahale teşkil eder (*Ulusal Demiryolu, Denizcilik ve Taşımacılık İşçileri Sendikası / Birleşik Krallık*, 2014, §§ 77-78)

279. Her ne kadar halka temel hizmet veren işçilere grev hakkı konusunda kısıtlamalar getirilebilse de, tam bir yasaklama halinde Devletin bu yasaklamanın gerekliliğini kanıtlayacak sağlam nedenlere sahip olması gerekir (belirli demiryolu işçilerine hukuki olarak getirilen grev yasağı için *Ognevenko / Rusya*, 2018, §§ 72-73; Mahkemenin Hükümetin petrol sondaj platformlarındaki işçi grevini durdurma nedenlerini kabul ettiği (*Açık Deniz İşçileri Sendikaları Federasyonu ve Diğerleri / Norveç* (k.k.), 2002).

280. Grev hakkı, grevde istenilen sonucu elde etme hakkı anlamına gelmez (*Ulusal Demiryolu, Denizcilik ve Taşımacılık İşçileri Sendikası / Birleşik Krallık*, 2014, § 85).

281. Sendikaların grev yapma kabiliyeti üzerindeki herhangi bir kısıtlamanın etkisi, üyelerini gelecekteki maaş veya diğer çalışma koşullarını eski haline getirme girişimlerine karşı herhangi bir gerçek veya acil zarar riskine sokmamalıdır (*UNISON / Birleşik Krallık* (k.k.), 2002).

282. Mahkeme, daha önce grev yasağının sendika özgürlüğünün temel bir unsurunu etkileyip etkilemediği sorusunu açık bırakmışken, *Humpert ve Diğerleri/Almanya* ([GC], 2023) kararında, bu sorunun soyut olarak ya da böyle bir yasağı tek başına ele alarak yanıtlanamayacağını açıklamıştır. Sendika özgürlüğünü güvence altına almak amacıyla davalı Devlet tarafından alınan tedbirlerin bütünü ile sendikalar ve üyelerinin menfaatlerini savunmaları için tanınan alternatif yollar ve haklar dikkate alınarak, dava ile ilgili tüm koşulların değerlendirilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Mahkeme, ilgili sistemdeki iş ilişkilerinin diğer unsurlarının, örneğin toplu pazarlık, ilgili sektör ve belirli çalışanların üstlendiği işlevlerin de bu değerlendirme açısından önem taşıdığını belirtmiştir (§§ 109-110).

I. Pozitif yükümlülükler ve takdir payı

283. Sendika kurma ve sendikalara katılma hakkı kişiyi, her şeyden önce, Devletin eylemlerine karşı korur (*Demiryolu Mühendisleri ve İtfaiyeciler Birliği (ASLEF) / Birleşik Krallık*, 2007, § 37). Sözleşme'nin 11. Maddesinin ana amacı bireyleri madde kapsamında korunan bu haklarını kullanmalarına karşılık olarak kamu yetkileri tarafından yapılan keyfi müdahalelerden korumak olsa da, bu hakların etkili bir şekilde kullanılmasını güvence altına almak için Devletin ek pozitif yükümlülükleri de mevcut olabilir (*Demir ve Baykara* [BD] / *Türkiye*, 2008, § 110).

284. Devletin Sözleşme'nin 11. Maddesi kapsamındaki pozitif ve negatif yükümlülükleri arasındaki sınırlar kesin bir şekilde tanımlanmasalar da, uygulanacak ilkeler benzerdir. Her iki bağlamda da, kişinin ve bir bütün olarak toplumun çatışan çıkarları arasında adil bir denge kurulması gerektiği hususuna dikkat edilmesi gerekmektedir (*Sindicatul "Păstorul cel Bun" / Romanya* [BD], 2013, § 132; *Tek Gıda İş Sendikası / Türkiye*, 2017, § 50).

285. Sendika özgürlüğü alanında, emek ve yönetimin ilgili çıkarları arasında uygun bir dengeyi sağlarken gözetilmesi gereken sosyal ve politik konuların hassas karakteri ve bu alandaki yerel sistemler arasındaki yüksek derecede farklılaşma göz önüne alındığında, Sözleşmeci Devletler, sendika özgürlüğünün ve sendika üyelerinin mesleki çıkarlarının korunması hususunda geniş bir takdir yetkisine sahiptirler (*Norveç Sendikalar Konfederasyonu (LO) ve Norveç Taşımacılık İşçileri Birliği (NTF)/Norveç*, 2021 §§ 97 ve 114; *Vöråur Olafsson/İzlanda*, 2010, § 75; *Sindicatul "Păstorul cel Bun"/Romanya* [BD], 2013, § 133).

286. Takdir payının genişliği, diğer şeylerin yanı sıra, söz konusu sendika hakkı üzerindeki kısıtlamanın niteliğine ve kapsamına, itiraz edilen kısıtlamanın izlediği amaca, bu hakkın kısıtlama olmaksızın kullanılması sonucunda zarar görmesi muhtemel toplumdaki diğer bireylerin çıkarları ve menfaatlerine ve Avrupa Konseyi üye Devletleri veya ilgili uluslararası belgelere yansıyan herhangi bir uluslararası konsensüs arasındaki ortak zemin derecesine bağlıdır (*Ulusal Demiryolu, Denizcilik ve Taşımacılık İşçileri Sendikası / Birleşik Krallık*, 2014, § 86).

287. Eğer yasal kısıtlamalar sendika faaliyetlerinin temelini dokunuyorsa, ulusal mevzuatta daha az bir takdir yetkisi öngörülmeli ve sendika özgürlüğünün kullanılmasına karşı genel menfaatin korunması adına yapılan bir müdahalenin orantılılığının meşru olması için daha fazla durum aranmalıdır. Aksine, sendika faaliyetlerinin temeli değil de ikincil veya ek yönleri etkileniyorsa, takdir yetkisi daha geniş olmakla birlikte müdahale, nitelik olarak, sendika özgürlüğünün kullanılmasının sonuçlarını ilgilendirdiği ölçüde daha fazla orantılı olmaya eğilimlidir (ikincil bir grev eylemine getirilen yasal yasağın sendika özgürlüğünün özüne karşı olduğu dava için bkz. *Ulusal Demiryolu, Denizcilik ve Taşımacılık İşçileri Sendikası/Birleşik Krallık*, 2014, § 87; sendika üyelerinin toplu bir şekilde kovulmasının sendika faaliyetlerinin bütününe etkilediği dava için bkz., *Tek Gıda İş Sendikası/Türkiye*, §§ 54-55).

288. Avrupa'da bulunan dini topluluklar ile Devletler arasındaki ilişkileri düzenleyen anayasal modellerin çok çeşitli olduğu göz önünde bulundurulduğunda, Devletler bu alanda bir dini toplulukta faaliyet gösteren ve bu topluluğun bağımsızlığının kullanılmasına engel teşkil edebilecek amaçlar taşıyan bir sendikayı tanıyıp tanımama hakkı da dahil olmak üzere geniş bir takdir payına sahiptirler (*Sindicatul "Păstorul cel Bun"/Romanya* [BD], 2013, § 171).

289. Bir Sözleşmeci Devletin, Sözleşme'nin 11. Maddesi kapsamında öngörülen kişinin seçim yapma özgürlüğü ile çeliştiği, dernekler ve işverenler arasında akdedilen kapalı iş yeri anlaşmalarının sonlandırılmasına olanak sağlayan ulusal kanunların olması durumunda (*Sørensen ve Rasmussen/Danimarka*, 2006, § 58) veya bir sendikanın dağılması gibi kapsamlı sonuçlara yol açabilen örgütlenme özgürlüğüne yapılan müdahalenin mevcut olduğu durumlarda (*Demir ve Baykara/Türkiye*[BD], 2008, § 119; ayrıca bkz. *Ulusal Demiryolu, Denizcilik ve Taşımacılık İşçileri Sendikası/Birleşik Krallık*, 2014, § 86) takdir payı daha az olur.

290. Devlet derneklerin yetkilerini kötüye kullanmasına karşı bireyleri koruma yükümlülüğüne sahiptir (*Cheall/Birleşik Krallık/Johansson/İsveç* (Komisyon kararları), 1985; *Johansson/İsveç*, 1990 (Komisyon kararı)). Bir Devlet, dernek üyesini aleyhinde tedbir alan kendi derneğinden korumak için müdahalede bulunabilir ancak Devlet birbiri ile yarışan menfaatler arasında adil bir denge kurmalıdır. Ayrıca, Devletin takdir yetkisi

bu durumda oldukça kısıtlıdır (*Associated Society of Locomotive Engineers & Firemen (ASLEF)/Birleşik Krallık, 2007*, §§ 45-49).

291. Devletlerin, ayrıca, sendika üyeliği temelinde ayrımcılığa karşı etkili bir hukuki korumanın sağlanması yönünde pozitif yükümlülükleri de bulunmaktadır (*Danilenkov ve Diğerleri/Rusya, 2009*, §§ 124 ve 136; *Hoppen ve AB Amber Grid Çalışanları Sendikası/Litvanya, 2023*, §§ 202-203).

IV. Silahlı kuvvetler, polis ve kamu idareleri mensuplarına getirilen kısıtlamalar

292. Her ne kadar Devletlerin çalışanlarının toplantı ve örgütlenme özgürlüğüne saygı duyma yükümlülüğü olsa da Sözleşme'nin 11 § 2 maddesinin son cümlesi silahlı kuvvetler, polis ve kamu idareleri mensuplarının bu haklarının kullanılmasına bazı yasal sınırlandırılmaların getirilmesine izin vermektedir (bkz. *Demir ve Baykara/Türkiye* [BD], 2008, § 96; *Tüm Haber Sen ve Çınar/Türkiye, 2006*, § 29). Mahkemenin güncel içtihadında temel olarak toplanma özgürlüğündense kamu görevlilerinin örgütlenme özgürlüğüne getirilen müdahaleler ile ilgili davalar yer almaktadır.

293. Sözleşme'nin 11 § 2 maddesinin ikinci fıkrasında geçen “meşru” kelimesi, özellikle 9 ile 11. Maddelerinin ikinci fıkralarında geçen “kanunla öngörülmüş olma” ifadesi başta olmak üzere Sözleşme’de belirli yerlerde kullanılan aynı veya benzer ifadelerde bahsedilen hukuka uygunluk kavramına atıfta bulunmaktadır.

Sözleşme’de kullanılan hukuka uygunluk kavramı, ulusal kanunlara uygunluğun yanı sıra, öngörülebilirlik ve genel olarak tarafsızlık gibi ulusal hukukun kalite yönünden sahip olması gereken şartları da içerisinde barındırmaktadır (*Grande Oriente d’Italia di Palazzo Giustiniani/İtalya, 2001*, § 39; *Rekvényi/Macaristan* [BD], 1999, § 59).

294. Sözleşme'nin 11. Maddesinde belirtilen üç gruba karşı uygulanan kısıtlamalar sınırlı bir şekilde yorumlanmalı ve söz konusu hakkın “kullanılması” ile sınırlı kalmalıdır. Bu kısıtlamalar örgütlenme hakkının özüne zarar vermemelidir (*Demir ve Baykara/Türkiye* [BD], 2008, §§ 97 ve 119).

295. Sözleşme'nin 11 § 2 maddesinin ikinci cümlesi “demokratik bir toplumda gereklilik kistasına” açıkça atıfta bulunmasa da, Mahkeme, silahlı kuvvetler, polis ve kamu idareleri mensuplarına getirilen yasal kısıtlamaların da aynı zamanda ivedi bir sosyal ihtiyacı gidermesi ve “demokratik bir toplumda gerekli olması” gerektiğini tespit etmiştir (*Tüm Haber Sen ve Çınar/Türkiye, 2006*, §§ 35-35; *Adefdromil/Fransa, 2014*, <http://hudoc.echr.coe.int/eng/?i=001-147058> §§ 42-45 ve *Slovakya Cumhuriyeti Ulusal Polis Derneği ve Diğerleri/Slovakya, 2012*, §§ 62 ve sonraki paragraflar; önceki davaları ile karşılaştırıp kıyaslayınız: *Council of Civil Service Unions/Birleşik Krallık*, Komisyon kararı, 1987, bu davada Sözleşme'nin 11 § 2 maddesinde geçen “meşru” kelimesinin herhangi bir orantılılık kistasını kendi içerisinde içermediğine karar verilmiştir; ve *Rekvényi/Macaristan* [BD], 1999, § 61, bu davada söz konusu husus yoruma açık bırakılmıştır).

A.Devlet idaresi

296. “Devlet idaresi” kavramı ilgili memurun işgal ettiği görev göz önünde bulundurularak dar bir şekilde yorumlanmalıdır (*Grande Oriente d’Italia di Palazzo Giustiniani/İtalya, 2001*, § 31, bu davada söz konusu makamların yerel makamların kurumsal yapısının bir parçası olmamaları dolayısıyla bu kavram uygulanmamıştır, *Vogt/Almanya, 1995*, § 67, bu davada Mahkeme bir öğretmenin Almanya Komünist Partisinden kendini ayrı tutmayı sürekli reddetmesi yüzünden kovulmasının, gözetilen meşru amaç yönünden orantısız olduğuna karar vererek bu öğretmenin kadrolu kamu görevine atanmasının söz konusu bu kapsama girip girmediğinin incelenmesinin gereksiz olduğuna hükmetmiştir).

297. Görevleri Devletin yönetimi ile ilgili olmayan belediye memurları, ilke olarak “Devlet idaresi mensupları” olarak değerlendirilemez ve bu doğrultuda bu kişilerin örgütlenme ve sendika kurma haklarına bu kapsamda bir kısıtlama getirilemez (*Demir ve Baykara/Türkiye* [BD], 2008, § 97).

298. Demokratik bir toplumda bulunan kamu görevlilerinin vazifelerinin hükümetin faaliyetlerini yerine

getirirken yardım etmek olması dolayısıyla bağlılık ve sadakat bu görevliler için özel bir önem taşımaktadır Aynı kıstaslar askeri personel ve polis memurlarına da eşit bir şekilde uygulanmaktadır (*Slovakya Cumhuriyeti Polis Sendikası ve Diğerleri/Slovakya*, 2012, § 57).

Ek olarak, kamu görevlilerinin örgütlenme özgürlüğü, siyasi tarafsızlıklarının sağlanması yönünden gerekli görüldüğü takdirde kısıtlanabilmektedir (bkz. *Ahmed ve Diğerleri/Birleşik Krallık*, 1998, §§ 53 ve 63, bu davada Mahkeme kıdemli yerel hükümet görevlilerinin üyeleri olduğu siyasi partileri içerisinde gerçekleştirdikleri faaliyetlere getirilen kısıtlamaların meşru olduğunu tespit etmiştir).

299. Kamu görevlilerinin sendika kurmasının kesin surette yasaklanması 11. Madde ile uyumlu değildir (*Tüm Haber Sen ve Çınar/Türkiye*, 2006, §§ 36 ve 40; *Demir ve Baykara/Türkiye* [BD], 2008, § 120).

300. Sendika özgürlüğü ilkesi, bazı kamu çalışanları açısından grev yapma hakkına yasak getirilmesi ile uyumlu olmasına rağmen, bu sınırlandırma tüm kamu görevlilerine veya Devlet tarafından işletilen ticari ya da endüstriyel işletmelerin çalışanlarına uygulanamaz (*EnerjiYapı-Yol Sen/Türkiye*, 2009, § 32; *unta Rectora Del Ertzainen Nazional Elkartasuna (ER.N.E./İspanya*, 2015, § 33).

301. Yasal bir örgütün üyesi olan şahsın anayasal düzene zarar vermesi hakkında bir şüphenin mevcut olmadığı durumda bir kamu makamında görev yapmasının yasaklanması Sözleşme'nin 11 § 2 maddesi kapsamında haklı çıkartılamaz (*Grande, Oriente d'Italia di Palazzo Giustiniani/İtalya*, 2001, bu davada masonlar bir mason loncasına üye olmak ile kamu makamına başvurmak arasında seçim yapmak zorunda bırakılmıştır). Bireyler, örgütlenme özgürlüklerini benzer durumlarda kullanırken bir iş için yaptıkları başvurunun reddedilmesi korkusunu taşımamalıdır. Örgütlenme özgürlüğü büyük bir önem arz etmektedir. Bir şahsın sadece bir örgüte üye olması nedeniyle menfur bir eylem işlememesi koşuluyla bir kamu görevine adaylığını koyması durumunda bile örgütlenme özgürlüğü kısıtlamalara tabi tutulamaz (§§ 25-26).

302. Kamu makamında görevli olan şahısların, şeffaflık adına kamu görevlilerinin olası menfaat çatışmaları hakkında kamuyu bilgilendirme amacıyla bir örgüte üye olduğunu belirten bir beyanda bulunmasının zorunlu kılınması 11. Madde ile uyumlu değildir (*Siveri ve Chiellini/İtalya* (k.k.), 2008, bu davada başvuranın söz konusu gerekli beyanı bildirilmemesi dolayısıyla kovulması meşru olarak değerlendirilmiştir).

303. Bir kamu görevlisinin sendika üyesi olması nedeniyle başka bir şehre zorunlu olarak tayin edilmesi, kamu hizmetlerinin doğru olarak yürütülmesi ve işletilmesi kapsamına girmemekle birlikte kamu görevlilerinin dernek faaliyetlerine katılma hakkına yapılan haksız bir müdahale teşkil etmektedir (*Metin Turan/Türkiye*, 2006, §§ 30-31).

B. Polis

304. Halk, polis ile olan karşılaşmalarda herhangi bir siyasi tartışmadan uzak tarafsız polis memurları ile görüşmeyi bekleme hakkına sahiptir. Polislerin toplum için oynadığı önemli rolün bu memurların siyasi tarafsızlığının zedelenmesi nedeniyle sekteye uğratılmamasını güvenceye almak demokratik ilkelerle uyumlu olacaktır (*Rekvényi/Macaristan*[BD], 1999, § 41). Polis memurlarının siyasi bir partiye üye olmasının yasaklanması Sözleşme'nin 11 § 2 maddesi kapsamında meşru görülebilir (*a.g.e.*, § 61).

305. Polis memurlarının ulusal düzeni ve güvenliği sağlama, suç ile savaşıma ve mesleklerinin özünde yer alan görev ve sorumlulukları göz önünde bulundurulduğunda polis memurlarının **sendika haklarını** kullanmasına ilişkin olarak bazı düzenlemeler yapılmasının meşru olduğu düşünülebilir. Polis memurlarının halkın gözünde güvenilebilirliğinin sürdürülebilmesi amacıyla görüşlerini ifade ederken tarafsız bir şekilde davranmasının zorunlu kılınması meşrudur. Bu amacın sağlanması adına sendika üyelerinin cezalandırılması "ivedi bir sosyal ihtiyaca" karşılık gelmektedir (*Slovakya Cumhuriyeti Polis Sendikası ve Diğerleri/Slovakya*, 2012, §§ 67-70).

306. Polislerin özel görevleri ve bu faaliyetlerin kesintiye uğramasının doğurabileceği olası sonuçlar ışığında polis sendikaları için getirilen eylem yapma yasağı kamu düzeninin bozulmasının engellenmesi

kapsamında meşru bir amaç taşımaktadır. Polislerin sürekli olarak hizmetlerini devam ettirebilme ihtiyacının mevcut olması ve silah taşımaları, bu meslek grubunu diğer kamu görevlilerinden ayırarak örgütlenme haklarına getirilen kısıtlamaları meşru kılmaktadır. İlgili dernek 11. Madde kapsamında güvence altına alınan haklarının esasından mahrum bırakılmadığı sürece polis derneklerinin faaliyetlerinin kamu menfaati doğrultusunda bazı yönlerinin düzenlenmesine ilişkin olarak Devletlere geniş bir takdir yetkisi verilmiştir (*Junta Rectora Del Ertzainen, Nazional Elkartasuna (ER.N.E.)/İspanya, 2015, §§ 37-39*).

C. Silahlı kuvvetler

307. Ordunun bir toplumdaki önemli rolünü göz önünde bulunduran Mahkeme, demokratik bir toplumda siyasal olarak tarafsız olan bir askeriye sahip olmanın meşru bir amaç olduğunu kabul etmektedir (*Erdel/Almanya* (k.k.), 2007).

308. Silahlı kuvvetlerde düzeni ve disiplini sağlamak için alınan tedbirler de aynı şekilde meşru bir amaç taşımaktadır. Sözleşme'nin 11 § 2 maddesinde öngörülen “düzen” kavramı sadece genel kamu düzenine atıfta bulunmayıp aynı zamanda silahlı kuvvetler gibi belirli bir sosyal grup içerisindeki düzene de atıfta bulunmalıdır. Zira bu gruplarda yaşanan bir düzensizlik toplumunun tamamına da yansıtılabilmektedir (*Matelly/Fransa, 2014, §§ 62 ve 67; Engel ve Diğerleri/Hollanda, 1976, § 98*).

309. Mahkeme, silahlı kuvvetlerinin görevlerini özel niteliği dikkate alınarak sendika faaliyetlerinin düzenlenebileceğini ve mesleki örgütler ile üyelerinin eylemlerine ve ifadelerine önemli kısıtlamalar getirilebileceğini kabul etmektedir. Ancak, bu tür kısıtlamalar söz konusu şahısları mesleki ve manevi menfaatlerini savunmak amacıyla örgütlenme haklarından genel olarak mahrum bırakmamalıdır (*Adefdromil/Fransa, 2014, § 55; Matelly/Fransa, 2014, § 71*).

310. Askeri personelin dernek kurma veya derneğe katılma hakkının tamamına getirilen yasak, örgütlenme özgürlüğünün özünü ihlal etmektedir ve Sözleşme tarafından yasaklanmıştır (*Adefdromil/Fransa, 2014, § 60; Matelly/Fransa, 2014, § 75*).

Alıntılanan davaların listesi

Bu Rehberde alıntılanan içtihat, Mahkeme tarafından verilen hüküm ve kararlara ve Avrupa İnsan Hakları Komisyonunun ("Komisyon") karar ve raporlarına atıfta bulunmaktadır.

Aksi belirtilmediği takdirde, tüm atıflar, Mahkemenin bir Dairesi tarafından verilen esasa ilişkin bir karara ilişkindir. "(k.k.)" kısaltması, alıntının kabul edilebilirlik hakkında bir karara ait olduğunu ve "[BD]" kısaltması, davanın Büyük Daire tarafından görüldüğünü göstermektedir.

Sözleşme'nin 44. maddesi anlamında kesinleşmemiş olan Daire kararları aşağıdaki listede (*) ile işaretlenmiştir. Sözleşme'nin 44 § 2 maddesi aşağıdaki gibidir: "Bir Dairenin kararı aşağıdaki durumlarda kesinleşir:

a) Taraflar davanın Büyük Daireye gönderilmesini istemediklerini beyan ederlerse veya b) Karardan itibaren üç ay içinde davanın Büyük Daireye gönderilmesi istenmezse, veya c) Büyük Daire bünyesinde oluşturulan kurul 43. madde çerçevesinde sunulan istemi reddederse." Büyük Daireye gönderme talebinin Büyük Daire kurulu tarafından kabul edilmesi halinde, Daire kararı kesin olmaz ve herhangi bir yasal etkiye sahip olmaz. Ancak, akabinde verilen Büyük Daire kararı kesinleşir.

Rehberin elektronik versiyonunda alıntılanan davalar için oluşturulan bağlantı linklerinin yönlendirildiği HUDOC veri tabanı (<http://hudoc.echr.coe.int>), Mahkemenin içtihadına (Büyük Daire, Daire ve Komite hüküm ve kararları, tebliğ edilen davalar, danışma görüşleri ve İçtihat Bilgi Notu'ndan hukuki özetler), Komisyonun içtihadına (kararlar ve raporlar) ve Bakanlar Komitesinin kararlarına erişime imkân sağlamaktadır.

Mahkemenin kararları, resmi dillerinde, yani İngilizce ve/veya Fransızca olarak yayınlanmaktadır. Ayrıca HUDOC veri tabanında, pek çok önemli davanın, Mahkemenin resmi dilleri dışında, otuza yakın dilde tercüme edilmiş versiyonları yer almaktadır ve üçüncü taraflarca oluşturulan yaklaşık yüz çevrim içi içtihat derlemesiyle ilgili bağlantılar bulunmaktadır. Alıntılanan davalarda mevcut olan dil seçenekleri HUDOC veri tabanında "Dil versiyonları" sekmesi altında bulunmaktadır. Bu sekmeye davaların linkine tıklanmasının ardından erişilebilir.

—A—

A ve Diğerleri / İspanya, no. 13750/88, 2 Temmuz 1990 tarihli Komisyon Kararı, 66, s. 188

Adana TAYAD/Türkiye, no. 59835/10, 21 Temmuz 2020

Açık Deniz İşçileri Sendikaları Federasyonu ve Diğerleri / Norveç (k.k.), no. 38190/97, AİHM 2002-VI

Adefdromil / Fransa, no. 32191/09, 2 Ekim 2014

Agit Demir/Türkiye, no. 36475/10, 27 Şubat 2018

Ahmed ve Diğerleri / Birleşik Krallık, 2 Eylül 1998, *Karar ve Hüküm Derlemeleri 1998-VI*

Akarsubaşı ve Alçıçek / Türkiye, no. 19620/12, 23 Ocak 2018

Akgöl ve Göl / Türkiye, no. 28495/06 ve 28516/06, 17 Mayıs 2011

Alekseyev / Rusya, no. 4916/07 ve 2 diğer başvuru numarası, 21 Ekim 2010

Alıcı ve Diğerleri/Türkiye, no. 70098/12, 24 Mayıs 2022

Aliyev ve Diğerleri / Azerbaycan, no. 28736/05, 18 Aralık 2008

Andrey Rylkov Vakfı ve Diğerleri/Rusya, no. 37949/18 ve 83 diğer başvuru numarası, 18 Haziran 2024

Animal Defenders International/Birleşik Krallık [BD], no. 48876/08, AİHM 2013

Annenkov ve Diğerleri / Rusya (no. 31475/10)

APEH Üldözötteinek Szövetségé, Iványi, Róth ve Szerdahelyi / Macaristan (k.k.) no. 32367/96, 31 Ağustos 1999

Appleby ve Diğerleri/Birleşik Krallık [BD], no. 44306/98, AİHM 2003

Artyomov / Rusya (k.k.), no. 17582/05, AİHM 2006-XV
Ashughyan / Ermenistan, no. 33268/03, 17 Temmuz 2008
Akademisyenler Derneği/ İzlanda (k.k.), no. 2451/16, 15 Mayıs 2018
Rhino Derneği ve Diğerleri / İsviçre, no. 48848/07, 11 Ekim 2011
Associated Society of Locomotive Engineers and Firemen (ASLEF) / Birleşik Krallık, no. 11002/05, 27 Şubat 2007
Auray ve Diğerleri/Fransa, no. 1162/22, 8 Şubat 2024
Ayoub ve Diğerleri/Fransa, no. 77400/14 ve 2 diğer başvuru numarası, 8 Ekim 2020

—B—

Bączkowski ve Diğerleri /Polonya (no. 1543/06)
Balçık ve Diğerleri / Türkiye, no. 25/02, 29 Kasım 2007
Barabanov / Rusya, no. 4966/13 ve 5550/15, 30 Ocak 2018
Barankevich / Rusya, no. 10519/03, 26 Temmuz 2007
Bariş ve Diğerleri/Türkiye (k.k.), no. 66828/16 ve 31 diğer başvuru numarası, 14 Aralık 2021
Barraco / Fransa, no. 31684/05, 5 Mart 2009
Barthold / Almanya, 25 Mart 1985, § 61, Seri A no. 90
Bayev ve Diğerleri/Rusya, no. 67667/09 ve 2 diğer başvuru numarası, 20 Haziran 2017
Bekir-Ousta ve Diğerleri / Yunanistan, no. 35151/05, 11 Ekim 2007
Bektaş Topluluğu ve Diğerleri / Eski Yugoslav Makedonya Cumhuriyeti, no. 48044/10 ve 2 diğer başvuru numarası, 12 Nisan 2018
Belçika Polisi Ulusal Birliği / Belçika, 27 Ekim 1975, Seri A no. 19
Berkman/Rusya, no. 46712/15, 1 Aralık 2020
Berladir ve Diğerleri/Rusya (no. 34202/06), 10 Temmuz 2012
Bollan / Birleşik Krallık(k.k.), no. 42117/98, 10 Temmuz 2001
Boronkov/Ukrayna (k.k.), no. 9987/14, 2 Nisan 2024
Bota / Romanya (k.k.), no. 24057/03, 12 Ekim 2004
Bozgan / Romanya, no. 35097/02, 11 Ekim 2007
Budaházy / Macaristan, no. 41479/10, 15 Aralık 2015
Bulgaristan'daki Yehova'nın Şahitleri Dini Tarikatı/Bulgaristan, no. 5301/11, 10 Kasım 2020
Bukta ve Diğerleri / Macaristan, no. 25691/04, AİHM 2007 III
Bumbes/Romanya, no. 18079/15, 3 Mayıs 2022
Bulgaristan Slav Üniversitesi ve Diğerleri / Bulgaristan (k.k.), no. 60781/00, 18 Kasım 2004

—C—

Cârmuirea Spirituală a Musulmanilor din Republica Moldova / Moldova (k.k.), no. 12283/02, 14 Haziran 2005
Chassagnou ve Diğerleri/Fransa [BD] no. 25088/94, 28331/95 ve 28443/95
Cheall / Birleşik Krallık, no. 10550/83, 13 Mayıs 1985 tarihli Komisyon kararı, Kararlar ve Raporlar 42, s. 178
Chkhartishvili/Gürcistan, no. 31349/20, 11 Mayıs 2023
Christians against Racism and Fascism / Birleşik Krallık, no. 8440/78, 16 Temmuz 1980 tarihli Komisyon kararı, Kararlar ve Raporlar 21, s. 138
Çiçek ve Diğerleri/Türkiye, no. 48694/10 ve 4 diğer başvuru numarası, 22 Kasım 2022
Cisse / Fransa, no. 51346/99, AİHM 2002-III
Council of Civil Service Unions / Birleşik Krallık, no. 11603/85, 29 Ocak 1987 tarihli Komisyon kararı, Kararlar ve Raporlar 50, s. 228
Cumhuriyet Halk Partisi / Türkiye, no. 19920/13, AİHM 2016 (alıntılar)

—D—

Dareskizb Ltd/Ermenistan, no. 61737/08, 21 Eylül 2021

Demir ve Baykara/Türkiye [BD], no. 34503/97, AİHM 2008
Demokratik Toplum Partisi (DTP) ve Diğerleri / Türkiye, no. 3840/10 ve 6 diğer başvuru numarası , § 12,
Ocak 2016
Disk ve Kesk/Türkiye, no. 38676/08, 27 Kasım 2012
Danilenkov ve Diğerleri / Rusya , no. 67336/01, AİHM 2009 (alıntılar)
Dianova ve Diğerleri/Rusya, no. 21286/15 ve 4 diğer başvuru numarası, 10 Eylül 2024
Djavit An / Türkiye, no. 20652/92, AİHM 2003-III
Doğan Altun/Türkiye, no. 7152/08, 26 Mayıs 2015
Drieman ve Diğerleri / Norveç (k.k.), no. 33678/96, 4 Mayıs 2000
Demokratik Krallık Hareketi / Bulgaristan, no. 27608/95, 29 Kasım 1995 tarihli Komisyon kararı,
yayımlanmamış

—E—

Ecodefence ve Diğerleri/Rusya, no. 9988/13 ve 60 diğer başvuru numarası, 14 Haziran 2022
Eğitim ve Bilim Emekçileri Sendikası / Türkiye, no. 20641/05, AİHM 2012 (alıntılar)
Eğitim ve Bilim Emekçileri Sendikası ve Diğerleri / Türkiye, no. 20347/07, 5 Temmuz 2016
Ekrem Can ve Diğerleri/Türkiye, no. 10613/10, 8 Mart 2022
Elvira Dmitriyeva/Rusya, no. 60921/17 ve 7202/18, 30 Nisan 2019
Emin Huseynov / Azerbaycan , no. 59135/09, 7 Mayıs 2015
Enerji Yapı-Yol Sen /Türkiye, no. 68959/01, 21 Nisan 2009
Erdel / Almanya (k.k.), no. 30067/04, 13 Şubat 2007
Ete/Türkiye, no. 28154/20, 6 Eylül 2022
Éva Molnár / Macaristan, no. 10346/05, 7 Ekim 2008
Ezelin / Fransa, 26 April 1991, Seri A no. 202

—F—

Faber / Macaristan, no. 40721/08, 24 Temmuz 2012
Fedotov / Rusya (k.k.), no. 5140/02, 23 Kasım 2004
Friend, the Countryside Alliance ve Diğerleri / Birleşik Krallık (k.k.), no. 16072/06 ve 27809/08, 24 Kasım
2009
Frumkin/Rusya, no. 74568/12, 5 Ocak 2016

—G—

Gafgaz Mammadov / Azerbaycan, no. 60259/11, 15 Ekim 2015
Galstyan /Ermenistan, no. 26986/03, 15 Kasım 2007
Geotech Kancev GmbH / Almanya, no. 23646/09, 2 Haziran 2016
Geylani ve Diğerleri/Türkiye, no. 10443/12, 12 Eylül 2023
Giuliani ve Gaggio / İtalya [GC], no. 23458/02, AİHM 2011 (alıntılar)
Gorzelik ve Diğerleri / Polonya [GC], no. 44158/98, AİHM 2004-I
Grande Oriente d'Italia di Palazzo Giustiniani / İtalya, no. 35972/97, AİHM 2001-VIII
Gülcü/Türkiye, no. 17526/10, 19 Ocak 2016
Güler ve Uğur /Türkiye, no. 31706/10 ve 33088/10, 2 Aralık 2014
Gün ve Diğerleri/Türkiye (no. 8029/07), 18 Haziran 2013

—H—

Hakim Aydın v. Turkey, no. 4048/09, 26 May 2020
Hakobyan ve Diğerleri/Ermenistan, no. 34320/04
Herri Batasuna ve Batasuna / İspanya, no. 25803/04, 25817/04, 8934/2009,
Herrmann/Ukrayna, no. 9300/07, 20 Ocak 2011

Hırvatistan Golf Federasyonu/Hırvatistan, no. 66994/14, 17 Aralık 2020
Hizb ut-Tahrir ve Diğerleri / Almanya (k.k.), no. 31098/08, 12 Haziran 2012
Hoppen ve AB Amber Grid Çalışanları Sendikası/Litvanya, no. 976/20, 17 Ocak 2023
Hristiyan Demokratik Halk Partisi/Moldova, no. 28793/02, AİHM 2006-II
Hristiyan Demokratik Halk Partisi/Moldova (no. 2), no. 25196/04, 2 Şubat 2010
Hrvatski liječnički sindikat / Hırvatistan, no. 36701/09, 27 Kasım 2014
Humpert ve Diğerleri/Almanya [BD], no. 59433/18 ve 3 diğer başvuru numarası, 14 Aralık 2023
Huseynli ve Diğerleri / Azerbaycan, no. 67360/11 ve 2 diğer başvuru numarası, 11 Şubat 2016

— I —

Ibrahimov ve Diğerleri/Azerbaycan, no. 69234/11 ve 2 diğer başvuru numarası, 11 Şubat 2016
Identoba ve Diğerleri/Gürcistan, no. 73235/12, 12 Mayıs 2015
Ignatencu ve Romanya Komünist Partisi/Romanya, no. 78635/13, 5 Mayıs 2020
Internationale Humanitare Hilfsorganisation e. v./Almanya, no. 11214/19, 10 Ekim 2023
İzci / Türkiye, no. 42606/05, 23 Temmuz 2013
İzzettin Doğan ve Diğerleri/Türkiye [BD], no. 62649/10, AİHM 2016
Ilinden Birleşik Makedonya Örgütü ve Ivanov / Bulgaristan, no. 44079/98, 20 Ekim 2005
Ilinden Birleşik Makedonya Örgütü ve Diğerleri / Bulgaristan, no. 59491/00, 19 Ocak 2006
Ilinden Birleşik Makedonya Örgütü ve Diğerleri / Bulgaristan (no. 2), no. 34960/04, 18 Ekim 2011
Ilinden Birleşik Makedonya Örgütü – PIRIN ve Diğerleri / Bulgaristan, no. 59489/00, 20 Ekim 2005
Ilinden Birleşik Makedonya Örgütü – PIRIN ve Diğerleri / Bulgaristan (no. 2), no. 41561/07 ve 20972/08,
18 Ekim 2011

- J -

Jafarov ve Diğerleri/Azerbaycan, no. 27309/14, 25 July 2019
Jehovah's Witnesses of Moscow ve Diğerleri / Rusya , no. 302/02, 10 Haziran 2010
Johansson /İsveç, no. 13537/88, 7 Mayıs 1990 tarihli Komisyon raporu 65/202
Junta Rectora Del Ertzainen Nazional Elkartasuna (ER.N.E.) / İspanya, no. 45892/09, 21 April 2015

— K —

Kalifatstaat / Almanya (k.k.), no. 13828/04, 11 Aralık 2006
Karaçay / Türkiye, no. 6615/03, 27 Mart 2007
Karakurt / Avusturya (k.k.), no. 32441/96, 14 Eylül 1999
Kasparov ve Diğerleri / Rusya , no. 21613/07, 3 Ekim 2013
Kasparov/Rusya, no. 53659/07, 11 Ekim 2016
Kaymak ve Diğerleri/Türkiye, no. 62239/12, 20 Haziran 2023
Kazan/Türkiye, no. 58262/10, 6 Haziran 2023
Koretsky ve Diğerleri / Ukrayna, no. 40269/02, 3 April 2008
Köll / Avusturya (k.k.), no. 43311/98, 4 Temmuz 2002
Körtvélyessy / Macaristan, no. 7871/10, 5 Nisan 2016
Krupko ve Diğerleri/Rusya, no. 26587/07, 26 Haziran 2014
Kudrevičius ve Diğerleri / Litvanya [BD], no. 37553/05, AİHM 2015
Kuznetsov ve Diğerleri / Rusya (no. 184/02)
Kimlya ve Diğerleri /Rusya, 76836/01, § 03, AİHM 2009).
Kurtuluş Ordusu Moskova Şubesi/Rusya, no. 72881/01, AİHM 2006-XI

— L —

Laguna Guzman/İspanya, 2020, § 51, no. 41462/17, 6 Ekim 2020
Larmela / Finlandiya, no. 26712/95, 28 Mayıs 1997 tarihli Komisyon raporu
Lashmankin ve Diğerleri /Rusya, no. 57818/09 ve 14 diğer başvuru numarası, 7 Şubat 2017

Laurijsen ve Diğerleri /Hollanda, no. 56896/17 ve 4 diğer başvuru numarası, 21 Kasım 2023
Lavisser / Fransa, no. 14223/88, 5 Haziran 1991 tarihli Komisyon kararı, Kararlar ve Raporlar 70, s. 229
Le Compte, Van Leuven ve De Meyere / Belçika, 23 Haziran 1981, Seri A no. 43
Les Authentiks ve Supras Auteuil 91 / Fransa, no. 4696/11 ve 4703/11, 27 Ekim 2016
Linkov / Çek Cumhuriyeti, no. 10504/03, 7 Aralık 2006
Lovrić / Hırvatistan, no. 38458/15, 4 Nisan 2017
Lucas / Birleşik Krallık(k.k.), no. 39013/02, 18 Mart 2003

—M—

Maestri / İtalya [GC], no. 39748/98, AİHM 2004-I
Magyar Keresztény Mennonita Egyház ve Diğerleri / Macaristan, no. 70945/11 ve 8 diğer başvuru, AİHM 2014 (alıntılar)
Makarashvili ve Diğerleri/Gürcistan, no. 23158/20 ve 2 diğer başvuru numarası, 1 Eylül 2022
Malofeyeva / Rusya, no. 36673/04, 30 Mayıs 2013
Manole ve "Romanyan Farmers Direct" / Romanya, no. 46551/06, 16 Haziran 2015
Matelly / Fransa, no. 10609/10, 2 Ekim 2014
McFeeley / Birleşik Krallık, no. 8317/78, § 114, 15 Mayıs 1980 tarihli Komisyon kararı, Kararlar ve Raporlar 20, s. 44
Memurlar Derneği ve Toplu Sözleşme Birliği ve Diğerleri/Almanya, no. 815/18 ve 4 diğer başvuru numarası, 5 Temmuz 2022
Mesut Yıldız ve Diğerleri / Türkiye, no. 8157/10, 18 Temmuz 2017
Metin Turan / Türkiye, no. 20868/02, 14 Kasım 2006
Metodiev ve Diğerleri / Bulgaristan, no. 58088/08, 15 Haziran 2017
MİHR Vakfı / Türkiye, no. 10814/07, 7 Mayıs 2019
Moskova Scientology Kilisesi / Rusya, no. 18147/02, 5 April 2007
Mustafa Hajili ve Diğerleri/Azerbaycan, no. 69483/13 ve diğer başvuru numaraları, 6 Ekim 2022
Mytilinaios ve Kostakis / Yunanistan, no. 29389/11, 3 Aralık 2015

—N—

N.F. / İtalya, no. 37119/97, AİHM 2001-IX
National Turkish Union Kungyun / Bulgaristan, no. 4776/08, 8 Haziran 2017
Navalnyy / Rusya [GC], no. 29580/12 ve 4 diğer başvuru numarası, 15 Kasım 2018
Navalnyy ve Gunko/Rusya, no. 75186/12, 10 Kasım 2020
Navalnyy ve Yashin / Rusya, no. 76204/11, 4 Aralık 2014
Nemtsov / Rusya, no. 1774/11, 31 Temmuz 2014
Norveç Sendikalar Konfederasyonu (LO) ve Norveç Taşımacılık İşçileri Sendikası (NTF)/Norveç, no. 45487/17, 10 Haziran 2021
Novikova ve Diğerleri / Rusya, no. 25501/07 ve 4 diğer başvuru numarası, 26 Nisan 2016
Nurettin Aldemir ve Diğerleri/Türkiye, no. 32124/02 ve 6 diğer başvuru numarası, 18 Aralık 2007

—O—

Obote / Rusya, no. 58954/09, 19 Kasım 2019
Ognevenko / Rusya, no. 44873/09, 20 Kasım 2018
Öğrü / Türkiye, no. 19631/12, 17 Ekim 2017
Olga Kudrina/Rusya, no. 34313/06, 6 Nisan 2021
Öllinger / Avusturya, no. 76900/01, 2006-IX
"Orthodox Ohrid Archdiocese (Greek-Orthodox Ohrid Archdiocese of the Peć Patriarchy)" / Eski Yugoslav Makedonya Cumhuriyeti, no. 3532/07, 16 Kasım 2017
Osmani ve Diğerleri / "Eski Yugoslav Makedonya Cumhuriyeti" (k.k.), no. 50841/99, AİHM 2001-X
Ouranio Toxo ve Diğerleri / Yunanistan, no. 74989/01, AİHM 2005-X (alıntılar)
O.V.R. / Rusya (k.k.), no. 44319/98, AİHM 2001-V

Oya Ataman / Türkiye, no. 74552/01, 2006-XIII

Özbek ve diğerleri / Türkiye, no. 35570/02, 6 Ekim 2009

Özgürlük ve Demokrasi Partisi (ÖZDEP) / Türkiye [BD], no. 23885/94, AİHM 1999-VIII

—P—

Partidul Comunistilor (Nepeceristi) ve Ungureanu / Romanya, no. 46626/99, AİHM 2005-I (alıntılar)

Parti nationaliste basque – Organisation régionale d'Iparralde / Fransa, no. 71251/01, AİHM 2007-II

Peradze ve Diğerleri/Gürcistan, no. 5631/16, 15 Aralık 2022

Pivkina ve Diğerleri/Rusya (k.k.), no. 2134/23 ve 6 diğer başvuru numarası, 6 Haziran 2023

Plattform "Ärzte für das Leben" / Avusturya, 21 Haziran 1988, Seri A no. 139

Popov ve Diğerleri / Bulgaristan (k.k.), no. 48047/99, 6 Kasım 2003

Primov ve Diğerleri/Rusya, no. 17391/06, 12 Haziran 2014

Protopapa / Türkiye, no. 16084/90, 24 Şubat 2009

—R—

Rai ve Evans / Birleşik Krallık (k.k.), no. 26258/07 ve 26255/07, 17 Kasım 2009

Ramazanova ve Diğerleri / Azerbaycan, no. 44363/02

Razvozhayev/ Rusya ve Ukrayna ve Udaltsov / Rusya, no. 75734/12 ve diğer 2 başvuru numarası, 19 Kasım 2019

Redfearn / Birleşik Krallık(k.k.), no. 47335/06, 6 Kasım 2012

Refah Partisi ve Diğerleri / Türkiye [GC], no. 41340/98 ve 3 diğer başvuru numarası, AİHM 2003-II

Rekvényi / Macaristan [GC], no. 25390/94, AİHM 1999-III

Religionsgemeinschaft der Zeugen Jehovas ve Diğerleri / Avusturya, no. 40825/98, 31 Temmuz 2008

Rusya Cumhuriyetçi Parti / Rusya, no. 12976/07, 12 April 2011

Rusya'daki Krishna Bilinci Toplulukları Merkezi, no. 37477/11, 23 Kasım 2021

Revert ve Legallais / Fransa, no. 14331/88 ve 14332/88, 8 Eylül 1989 tarihli Komisyon kararı, Kararlar ve Raporlar 62, s. 309

—S—

Sanchez Navajas / İspanya (k.k.), no. 57442/00, AİHM 2001-VI

Saska / Macaristan, no. 58050/08, 27 Kasım 2012

Savenko ve Diğerleri/Rusya, no. 13918/06, 14 Eylül 2021

Schmidt ve Dahlström / İsveç, 6 Şubat 1976, Seri A no. 21

Schneider /Lüksemburg, no. 2113/04, 10 Temmuz 2007

Schwabe ve M.G. / Almanya, no. 8080/08 ve 8577/08, AİHM 2011-VI (alıntılar)

Sergey Kuznetsov / Rusya, no. 10877/04, 23 Ekim 2008

Shmorgunov ve Diğerleri/Ukrayna, nos. 15367/14 ve 13 diğer başvuru numarası, 21 Ocak 2021

Sidiropoulos ve Diğerleri/Yunanistan, 10 Temmuz 1998, Karar ve Hükümler Derlemesi 1998-IV

Sigurður A. Sigurjónsson /İzlanda, 30 Haziran 1993, Seri A no. 264

Silgir/Türkiye, no. 60389/10, 3 Mayıs 2022

Silezya Uyruklu Kişiler Derneği (tasfiye sürecinde)/Polonya, no. 26821/17, 14 Mart 2024

Sindicatul "Păstorul cel Bun" / Romanya [BD], no. 2330/09, AİHM 2013 (alıntılar)

Siveri ve Chiellini / İtalya (k.k.), no. 13148/04, 3 Haziran 2008

Sørensen ve Rasmussen / Danimarka [GC], no. 52562/99 ve 52620/99, AİHM 2006-I

Sosyalist Parti ve Diğerleri / Türkiye, 25 Mayıs 1998, Karar ve Hüküm Derlemeleri 1998-III

Şolari / Moldova Cumhuriyeti, no. 42878/05, 28 Mart 2017

Stankov ve Ilinden Birleşik Makedonya Örgütü / Bulgaristan, no. 29221/95 ve 29225/95, AİHM 2001-IX

Steel ve Diğerleri / Birleşik Krallık, 23 Eylül 1998, Karar ve Hüküm Derlemeleri 1998-VII

Straume/Letonya, no. 59402/14, 2 Haziran 2022

Süleyman Çelebi ve Diğerleri / Türkiye (no. 2), no. 22729/08 ve 10581/09, 12 Aralık 2017

İsveç Motor Sürücüler Birliği/ İsveç, 6 Şubat 1976, Seri A no. 20

İsveç Taşımacılık İşçileri Birliği/ İsveç (k.k.), no. 53507/99, AİHM 2004-XII (alıntılar)

—T—

Taganrog LRO ve Diğerleri/Rusya, no. 32401/10 ve 19 diğer başvuru numarası, 7 Haziran 2022
Taranenko / Rusya, no. 19554/05, 15 Mayıs 2014
Tebieti Mühafize Cemiyeti ve Israfilov/Azerbaycan, no. 37083/03, AİHM 2009
Tek Gıda İş Sendikası / Türkiye, no. 35009/05, 4 April 2017
The Gypsy Council / Birleşik Krallık(k.k.), no. 66336/01, 14 Mayıs 2002
Tourkiki Enosi Xanthis ve Diğerleri / Yunanistan, no. 26698/05, 27 Mart 2008
Slovak Cumhuriyeti Polis Sendikası ve Diğerleri / Slovakya, no. 11828/08, 25 Eylül 2012
Tsonev / Bulgaristan, no. 45963/99, 13 Nisan 2006
Tüm Haber Sen ve Çınar / Türkiye, no. 28602/95, AİHM 2006-II
Tuskia ve Diğerleri/Gürcistan (no. 14237/07)
Türkiye Birleşik Komünist Partisi ve Diğerleri/Türkiye, 30 Ocak 1998, Karar ve Hükümler Derlemesi 1998-I

—U—

Ulusal Noter Odası/ Arnavutluk (k.k.), no. 17029/05, 6 Mayıs 2008
Ulusal Demiryolu, Denizcilik ve Taşımacılık İşçileri Sendikası/Birleşik Krallık, , no. 31045/10, AİHM 2014
UNISON /Birleşik Krallık(k.k.), no. 53574/99, AİHM 2002-I
Unite the Union / Birleşik Krallık(k.k.), no. 65397/13, 3 Mayıs 2016
Urcan ve Diğerleri/Türkiye, no. 23018/04 ve 10 diğer başvuru numarası, 17 Temmuz 2008

—V—

Vatandaşlar Derneği "Radko" ve Paunkovski / Eski Yugoslav Makedonya Cumhuriyeti, no. 74651/01, AİHM 2009 (alıntılar)
Veniamin Tymoshenko ve Diğerleri / Ukrayna, no. 48408/12, 2 Ekim 2014
Vialas Simón / İspanya, no. 16685/90, 8 Temmuz 1992 tarihli Komisyon kararı, bildirilmemiş
Vogt / Almanya, 26 Eylül 1995, Seri A no. 323
Vlahov/Hırvatistan, , no. 31163/13, 5 Mayıs 2022
Vona / Macaristan, no. 35943/10, AİHM 2013
Vörður Ólafsson /İzlanda, no. 20161/06, AİHM 2010
Vyerentsov /Ukrayna, no. 20372/11, 11 Nisan 2013

—W—

Waldner/Fransa, no. 26604/16, 7 Aralık 2023
Weiss / Türkiye, no. 14596/89, 10 Temmuz 1991 tarihli Komisyon raporu, yayımlanmamış
Wilson, Ulusal Gazeteciler Birliği ve Diğerleri / Birleşik Krallık, no. 30668/96 ve 2 diğer başvuru numarası, AİHM 2002-V
Women On Waves ve Diğerleri / Portekiz, no. 31276/05, 3 Şubat 2009
W.P. ve Diğerleri / Polonya (k.k.), no. 42264/98, AİHM 2004-VII

—Y—

Yakut Cumhuriyetçi Sendikalar Federasyonu/Rusya, no. 29582/09, 7 Aralık 2021
Yaroslav Belousov / Rusya, no. 2653/13 ve 60980/14, 4 Ekim 2016
Yazar ve Diğerleri/Türkiye, no. 22723/93 ve 2 diğer başvuru numarası, AİHM 2002-II
Yehova Şahitleri Gldani Cemaatinin Üyeleri ve Diğerleri/Gürcistan, <http://hudoc.echr.coe.int/eng/?i=001-80395>no. 71156/01, 3 Mayıs 2007
Yefimov ve Gençlik İnsan Hakları Grubu/Rusya, no. 12385/15 ve 51619/15, 7 Aralık 2021
Yeşiller ve Sol Gelecek Partisi/Türkiye, no. 41955/14, 10 Mayıs 2022

Yezhov ve Diğerleri/Rusya, no. 22051/05, 29 Haziran 2021

Yordanovi/Bulgaristan, no. 11157/11, 3 Eylül 2020

Young, James ve Webster / Birleşik Krallık, 13 Ağustos 1981, Seri A no. 44

Young, James ve Webster / Birleşik Krallık, no. 7601/76 ve 7896/77, 14 Aralık 1979 tarihli Komisyon raporu, Seri B, no. 19, s.36

Yüksel Yalçınkaya/Türkiye [BD], no. 15669/20, 26 Eylül 2023

—Z—

Zakharova ve Diğerleri/Rusya, no. 12736/10, 8 Mart 2022

Zakharov ve Varzhabetyan/Rusya, no. 35880/14 ve 75926/17, 13 Ekim 2020

Zehra Derneği ve Diğerleri / Türkiye, no. 51595/07, 10 Temmuz 2018

Zhdanov ve Diğerleri / Rusya, no. 12200/08 ve diğer 2 başvuru numarası, 16 Temmuz 2019

Zhechev /Bulgaristan, no. 57045/00, 21 Haziran 2007

Ziliberg / Moldova (k.k.), no. 61821/00, 4 Mayıs 2004

Zulkuf Murat Kahraman / Türkiye, no. 65808/10, 16 Temmuz 2019